

Arbeiderpartiet

2021
PROGRAM

De **store** oppgavene løser vi best **sammen!**

Utkast til partiprogram
2021- 2025

1 Forslag til partiprogram – til høring i partiorganisasjonen.

2
3 Partiprogrammet vedtas av landsmøtet i april 2021.

4
5 Dette forslaget går nå på høring til partiorganisasjonen, med høringsfrist 1.
6 desember.

7
8 Alle endrings- og tilleggsforslag sendes til program@arbeiderpartiet.no
9 HUSK referanse til linjenummer på alle forslag.

10
11 **Programkomiteen har bestått av:**

12 Jonas Gahr Støre
13 Cecilie Myrseth
14 Bjørnar Selnes Skjæran
15 Ingvild Kjerkol
16 Fredric Holen Bjørdal
17 Mads Wiik Kleven
18 Tom Kalsås
19 Gro Bråten
20 Anne Rygh Pedersen
21 Lozan Balisany
22 Masud Gharahkhani
23 Sigbjørn Johnsen
24 Tonje Brenna
25 Rina Mariann Hansen
26 Are Tomasgard
27 Mette Nord
28 Ina Rangønes Libak

29
30
31 Wasim Zahid som er lege trakk seg fra komiteens arbeid i mars på grunn av
32 uoppsettelig arbeid.

52	De store oppgavene løser vi best sammen	4
53	Del 1: Arbeid	7
54	Økonomi: Trygg økonomisk styring	8
55	Næring: Arbeid og verdiskaping	11
56	Arbeidsliv: Et godt arbeidsliv for alle	27
57	Samferdsel: Trygg og klimavennlig transport i hele landet.....	32
58	Digitalisering: Tilgjengelighet for alle	37
59	Del 2: Velferd	39
60	En god oppvekst varer hele livet.....	40
61	Skole og utdanning: En god offentlig skole og lik rett til utdanning	41
62	Helse og omsorg: God helse og livskvalitet for alle	51
63	Justis og beredskap: Trygghet og nærhet	63
64	Barnevern: Fellesskapets ansvar til det beste for barna.....	69
65	Pensjon: Rettferdig trygd og en god pensjon å leve av.....	70
66	Del 3: Klima og miljø	72
67	En rettferdig klima- og naturpolitikk som kutter utslipp og skaper jobber	73
68	Klima: Rammen rundt all annen politikk.....	74
69	Sirkulærøkonomi: Dele for å skape – overgang til sirkulærøkonomien	75
70	Kutte utslipp og ta vare på naturen der vi bor.....	76
71	Natur: Ta vare på naturen for fremtidens velferd	77
72	Rovdyr: En bærekraftig rovdyrforvaltning	78
73	Del 4: Folk og samfunn	79
74	Distriktspolitikk: Optimisme i hele landet.....	80
75	Det gode liv i storbyen	81
76	Nordområdene: En ny giv i nordområdepolitikken	83
77	Tro og livssyn: Et livssynsåpent samfunn med respekt for alle.....	87
78	Bolig: Gjenreise den sosiale boligpolitikken	88
79	Kultur: En kultur å leve av og for	89
80	Medier: Sterke og uavhengige norske medier er en forutsetning for demokratiet	91
81	Idrett: Idrett og idrettsanlegg i hele landet	92
82	Frivillighet: En sterk frivillig sektor som står på egne bein	93
83	Likestilling: Et rettferdig samfunn er et likestilt samfunn	94
84	Familie: Gode universelle ordninger for alle familier	95
85	Urfolk og nasjonale minoriteter.....	97
86	Integrering: Stille opp og stille krav	98

87	Innvandring: En mer rettferdig innvandringspolitikk.....	101
88	Del 5: Verden	106
89	Utenriks: Utenrikspolitikk for en tryggere, mer rettferdig og grønnere verden.....	107
90	Forsvar: Vårt felles forsvar.....	114
91		
92		
93		
94		

De store oppgavene løser vi best sammen

Vi får til mer sammen enn hver for oss. Norges vei fra fattig samfunn til et rikt land handler aller mest om et sterkt fellesskap og om å få til noe sammen.

Under koronakrisen så vi verdien av fellesskapet vårt og en sterk offentlig helsetjeneste, verdien av det organiserte arbeidslivet. Vi ble minnet om at høy tillit til hverandre vi så og sterk solidaritet med hverandre er Norge på sitt aller beste.

Over tiår har vi bygget opp en sosialdemokratisk samfunnsmodell i Norge. Den må vi nå forsvare – og bygge videre på. Bare slik kan vi møte de store oppgavene som venter oss på 2020-tallet.

Flere hundre tusen nordmenn skal tilbake i arbeid. Velferdsstaten skal favne alle: sikre en trygg oppvekst, en god skole og en raus omsorg for våre eldste. Vi må sikre behandling i verdensklasse hvis du blir syk, uansett hvem du er, og hvor du bor. Vi skal bidra til å redde verden fra klimakrise på en måte som reduserer forskjellene og skaper arbeidsplasser i Norge.

Nå trengs den sosialdemokratiske samfunnsmodellen mer enn på lenge. Vi trenger et fellesskap som tar større ansvar – for verdiskaping og arbeidsplasser og for vår felles velferdsstat. Vi trenger et nytt flertall som vet at klimakrisen ikke kan løses av hver enkelt eller av markedet alene.

Vi får til mer sammen enn hver for oss.

*

Vårt første løfte til deg som velger er at Arbeiderpartiet vil sørge for trygt arbeid til alle. Det er jobb nummer én.

Vi er rike på naturressurser, på fisk, skog, hav og ren energi, og vi har verdens beste arbeidere. Norge er mulighetenes land, men vi er også et lite land. Det er i fellesskap vi er sterkest. Den norske modellen bygger derfor på et tett samarbeid mellom staten, næringslivet og fagbevegelsen.

Vi vil at bedriftene igjen skal møte en aktiv stat som bidrar mer – og som krever mer tilbake. Vi trenger en stat som trår til med kapital, støtter ny teknologi og bruker eierskap og offentlige innkjøp til å skape arbeidsplasser og nå viktige samfunns mål.

Vi trenger en stat som stiller krav til næringslivet. Mer av naturressursene våre skal bearbeides og gi arbeidsplasser her hjemme. Utslippene av klimagasser skal ned. Og det organiserte arbeidslivet skal styrkes. Uten det overlever ikke vår samfunnsmodell. Sammen med en sterk fagbevegelse vil vi bekjempe sosial dumping og arbeidslivskriminalitet, begrense innleie, sørge for at flere kan jobbe på heltid, og satse på livslang læring og kompetanse.

Alle som kan og vil jobbe, fortjener muligheten til det. Vi må skape flere arbeidsplasser, og det må bli lettere å komme inn i arbeidslivet. Det skal bli lettere å kombinere trygd og arbeid, og unge mennesker skal vite at de ikke står alene, at de har fellesskapet i ryggen. Det starter i en skole hvor alle barn kan lykkes.

138 *

139 **Den andre løftet vi gir, er å gjøre vår felles velferdsstat sterkere.** Den skal omfatte
140 alle, uavhengig av hvem du er, og hvor du bor.

141 Vi må gjøre den sterkere fordi oppgavene de neste årene blir større. Ingen unge
142 skal falle utenfor, og alle eldre skal være trygge. Da trenger vi en sterkere
143 offentlig velferdsstat.

144 Vi trenger sterkere lokalsykehus, en ambulansetjeneste som kommer når det
145 virkelig haster, jordmødre i full stilling i alle distriktskommuner og et politi og
146 brannvesen som er til stede der folk bor.

147 Vi legger også frem en omfattende plan for bedre kvalitet og kapasitet i våre
148 felles sykehus. Alle eldre skal være sikre på at de får hjelp som er tilpasset deres
149 behov. De har rett til en trygg og verdig alderdom.

150 En sterkere velferdsstat betyr også en velferdsstat som styres på en annen og
151 bedre måte. Det skal bli mindre bruk av markedets logikk i offentlig sektor, og
152 fagfolk skal bruke mer tid på innbyggerne. Mer tillit til de ansatte blir en av våre
153 viktigste reformer av velferdsstaten i neste stortingsperiode.

154

155 *

156 **Norges klimamål skal nås! Det er vårt tredje løfte.**

157

158 Vi trenger en rettferdig klimapolitikk som kutter utslipp og skaper jobber. Natur-
159 og klimapolitikk må bli en ramme rundt *all* annen politikk.

160 I transportsektoren, i energipolitikken, i utenriks- og utviklingspolitikken og på
161 mange andre områder setter vi klima og natur høyere på dagsorden enn noen
162 gang. Fellesskapets muskler skal brukes til å kutte utslipp og bevare natur overalt
163 i samfunnet vårt.

164 I fremtiden vil de tryggeste arbeidsplassene være natur- og klimavennlige.

165 Norge har de beste forutsetningene for å bygge ny, klimavennlig industri basert
166 på ren, norsk energi. Våre fagfolk kan utvikle nye, gode jobber og
167 klimaløsningene verden trenger, for eksempel innen karbonfangst og -lagring,
168 hydrogen, havvind og grønn skipsfart. Vi skal gjøre norsk sokkel utslippsfri. Norge
169 skal bli et utstillingsvindu for nye, utslippsfrie transportformer.

170 Norge har menneskene, økonomien og kompetansen som trengs for å møte
171 klimakrisen, og Arbeiderpartiet er garantisten for en klimapolitikk der
172 arbeidsplasser står i sentrum, og der alle bidrar etter evne.

173

174 *

175 De siste årene har forskjellene i landet vårt økt: mellom rik og fattig, mellom by og
176 land. Koronakrisen har gjort vondt verre for mange.

177 Nå trenger vi sterkere fellesskap.

178 Vi lover å gjøre arbeid til alle til jobb nummer én. Vi lover å gjøre velferdsstaten
179 sterkere, og vi vil bruke de store pengene på det som gjør hverdagen tryggere og
180 samfunnet mer rettferdig, som tjenestepensjon for alle, fra første krone og første
181 dag.

182 Arbeiderpartiet mener dette er valg vi som samfunn *må* ta dersom forskjellene i
183 Norge skal bli mindre og mulighetene større, uansett hvem du er, og hvor du bor.

184 Nå er valget ditt.

185 Stem Arbeiderpartiet.

186

Økonomi: Trygg økonomisk styring

I Norge lever vi ikke av andres arbeid, vi lever av hverandres arbeid. Vår evne til å finansiere det norske velferdssystemet avhenger av hvor godt vi lykkes med å skape nye arbeidsplasser og inkludere flere i arbeidslivet i årene som kommer. Det viktigste målet med Arbeiderpartiets økonomiske politikk er derfor å legge grunnlaget for økt sysselsetting og verdiskaping i hele landet. Den økonomiske politikken skal også støtte opp under Norges klima- og naturmål og bidra til reduserte økonomiske forskjeller og en mer rettferdig fordeling av samfunnets ressurser. Vi vil bygge på FNs 17 mål om mer sosial, økonomisk og miljømessig bærekraft i alle våre beslutninger.

Velferdsstaten er et spleiselag, der vi yter etter evne og får etter behov. Skatter og avgifter betaler for vår felles velferd, og de skal være rettferdig fordelt. De økonomiske forskjellene mellom folk i Norge øker. De rike blir stadig rikere, samtidig som de med minst fra før blir hengende etter. Skattesystemet må være mest mulig forutsigbart og stå seg gjennom skiftende økonomiske tider. Et bredt og solid skatte- og avgiftsgrunnlag gir mulighet for lavere satser.

Det siste tiåret har sysselsettingen i Norge falt. Arbeidsledigheten etter koronakrisen kan bite seg fast på et høyt nivå, og den norske handelsbalansen er svekket. De med store formuer har fått mer, samtidig som mange pensjonister og arbeidstakere med lave lønninger har fått mindre å betale regningene sine med.

Arbeiderpartiet vil bruke fellesskapets muskler på det som får flere i arbeid og gir økt velferd for alle. Den norske arbeidslivsmodellen, som har gitt små lønnsforskjeller og høy sysselsetting og verdiskaping, må styrkes. Slik kan vi skape nye arbeidsplasser i alle de store næringene i Norge. Klimarisikoen skal reduseres, og skatte- og avgiftssystemet skal bli mer omfordelende. Et sterkere internasjonalt samarbeid er nødvendig for å sikre at flernasjonale selskaper betaler en rettmessig skatt.

215

Arbeiderpartiet vil:

- Bruke finanspolitikken aktivt til å sørge for høy sysselsetting, økt verdiskaping og reduserte økonomiske forskjeller.
- Ha en sterk og forutsigbar kommuneøkonomi for å sikre vår felles velferd og vekst og bosetting i hele landet.
- Følge handlingsregelen for en forsvarlig innfasing av oljepenger i norsk økonomi, og sikre at alle utgifter er del av en åpen og helhetlig budsjettprosess.
- Utrede ytterligere rammer for innfasingen av oljepenger for å unngå at svingende kronekurs og fondsverdier gjør det vanskelig med en jevn innfasing av oljepenger.
- Sikre bedriftene god adgang til sine viktigste markeder gjennom EØS-avtalen.
- Sørge for en mer produktiv offentlig sektor ved å gjennomføre en tillitsreform og et taktskifte i digitaliseringen av offentlig sektor.
- Kutte i konsulentbruk og styre store offentlige IKT-prosjekter med lavere kostnader og bedre involvering av brukere og ansatte.

- Sørge for bedre kostnadskontroll i offentlig sektor på områder med rask kostnadsvekst, blant annet i samferdselssektoren.
- Avvikle ordningen med ABE-kutt og erstatte den med målrettede prosesser og effektivitetsmål.
- Føre en forutsigbar og ansvarlig skattepolitikk som gir økt sysselsetting, mer rettferdig fordeling og bedre langsiktig bærekraft for velferdsstaten.
- Gi vanlige folk i Norge bedre økonomi gjennom en mer omfordelende inntektskatt.
- Styrke den norske arbeidslivsmodellen med økt fagforeningsfradrag.
- Sørge for en mer rettferdig formuesskatt – det skal mer til for å betale den, men de rikeste skal betale noe mer.
- Sørge for at avgiftssystemet bidrar til en klimaomstilling som er effektiv og rettferdig.
- Føre en forutsigbar og ansvarlig skattepolitikk overfor næringslivet.
- Sikre lokalsamfunn innflytelse over egne naturressurser som stilles til rådighet for verdiskaping, og at lokalsamfunn og fellesskapet får en rettferdig del av verdiene.
- Bekjempe arbeidslivskriminalitet og svart økonomi, blant annet ved å styrke Økokrim, Skatteetaten og Arbeidstilsynet.
- Beskytte selskapsskattegrunnlaget bedre, hindre monopoldannelser og sørge for at flernasjonale selskaper betaler riktig skatt til Norge, også for bruken av kollektive goder.
- Sørge for mer åpenhet om skatt, selskapsstrukturer og eierforhold.
- Bruke statens eierskap og Statens pensjonsfond utland for å fremme god skatteetikk.
- Bidra i det internasjonale arbeidet for å hindre overskuddsflytting og kapitalflukt.

Gjennomføringsgraden av programmet vil avhenge av den økonomiske utviklingen og handlingsrommet på statsbudsjettet.

Statens pensjonsfond utland

Statens pensjonsfond utland (SPU) er det norske folks sparekonto. Forvaltningen av fondet skal ha bred legitimitet og være i tråd med interessene og verdiene til det norske folk og de etiske retningslinjene for fondet. Forvaltningen skal bygge på økonomisk ansvarlighet, åpenhet og langsiktighet, respekt for menneskerettigheter og bærekraft.

Arbeiderpartiet vil:

- Holde fast på målsetningen om høyest mulig avkastning innenfor moderat risiko.
- Gjøre SPU til det ledende pensjonsfondet i verden innen ansvarlig forvaltning generelt og håndtering av klimarisiko spesielt.
- Sørge for en tettere og mer helhetlig politisk styring av den ansvarlige forvaltningen.
- Skjerpe reglene for når SPU skal trekke seg ut av selskaper, spesielt selskaper som bryter menneskerettigheter, ødelegger natur eller står for uakseptable utslipp av klimagasser.

- 281
- 282
- 283
- 284
- Åpne for at SPU kan investere mer i infrastruktur for fornybar energi og annen klimateknologi innenfor målsetningen om høyest mulig avkastning til moderat risiko.

285 **Næring: Arbeid og verdiskaping**

286 Arbeid til alle er jobb nummer én. Skal vi lykkes med det, trenger vi bedrifter og
287 næringsliv som vokser og driver lønnsomt i hele landet. Vi skal utvikle
288 eksisterende arbeidsplasser og samtidig legge grunnlaget for nytt næringsliv og
289 ny industri.

290 De kommende årene trenger vi flere hundre tusen nye arbeidsplasser for å få hele
291 folket i arbeid. Eksporten av varer og tjenester har falt betydelig de siste årene.
292 Eksisterende eksportnæringer må utvikles videre, og Norge trenger nye store
293 eksportvirksomheter fremover.

294 Næringspolitikken skal bidra til å løse de store utfordringene i samfunnet. Norsk
295 økonomi skal omstilles, og vi skal reise oss etter covid-19-pandemien. Det vil
296 kreve politisk lederskap og et tett samarbeid mellom staten, fagbevegelsen og
297 næringslivet.

298 Den norske samfunnsmodellen har vist at den kan sikre høy verdiskaping og
299 trygge arbeidsplasser i hele landet. Den er også en modell for fremtiden. Partene i
300 arbeidslivet må få et større ansvar og Arbeiderpartiet ønsker et forsterket og mer
301 avansert trepartssamarbeid. Samarbeidet må bli tettere, mer forpliktende og
302 strategisk og inkludere nye områder, som en ambisiøs eksportstrategi for Norge.
303 Satsingen på nye fornybare eksportnæringer som hydrogen, havvind og grønn
304 skipsfart skal vokse ut av olje- og gassindustrien og de dyktige
305 industriarbeiderne som jobber der. Det krever tett samarbeid, felles retning og
306 bedre tilrettelegging.

307 Næringspolitikken skal brukes aktivt til å utnytte muligheter og skape
308 arbeidsplasser. Støtte til ny teknologi og risikokapital til bedrifter som går inn i
309 umodne markeder, er den typen hjelp det offentlige må bidra mer med. Vi vil
310 legge til rette for mer industri i Norge og vil gi norsk industri en større plass i
311 norsk arbeids- og næringsliv. Norge har mange fortrinn som gjør det mulig, blant
312 annet rik tilgang på naturressurser, høy kompetanse og den norske
313 arbeidslivsmodellen.

314 Næringslivet skal ha gode og forutsigbare rammevilkår. Det skal være enkelt og
315 ubyråkratisk å starte næringsvirksomhet i Norge, og det må legges bedre til rette
316 for at ansatte i oppstartsbedrifter kan bli eiere i egen virksomhet.

317 Felleskapet skal også stille strengere krav til bedriftene. Kravene skal sikre
318 arbeidsplasser, bærekraft og norske lønns- og arbeidsvilkår. Naturressursene
319 våre skal bearbeides og gi arbeidsplasser i hele landet.

320 I tett samarbeid med partene i arbeidslivet trenger vi en storstilt satsing på
321 utdanning, forskning og kompetanse: alt fra lærlinger og fagarbeidere til etter- og
322 videreutdanning og anvendbar forskning.

323 Et sterkt statlig eierskap er en styrke for verdiskaping og jobbskaping. Viktige
324 statseide bedrifter skal beholde en sterk forankring i Norge. Vi vil utvikle og
325 forsterke det statlige eierskapet. Staten bør i større grad gå i partnerskap med
326 private eiere for å sikre langsiktig industrielt eierskap og kapital, slik at vi utvikler
327 selskaper med stort potensial i Norge. Det må vises større moderasjon i lønninger
328 for ledere i selskaper der staten er eier. Det er en forutsetning for å sikre tillit til
329 den norske arbeidslivsmodellen.

330 Ny digital teknologi endrer vårt arbeidsliv og gir muligheter for nye næringer til å
331 vokse frem. I fremtiden er de tryggeste arbeidsplassene de som er bærekraftige
332 og raskt tar i bruk ny teknologi. Offentlig sektor skal være en partner for selskaper
333 som kan levere nye digitale løsninger. Ansatte skal være trygge på at de får
334 utvikle seg og lære i takt med nye krav.

335 Koronakrisen har skapt store utfordringer, og mange bedrifter måtte stenge over
336 natten. Reiseliv, kultur, transport- og servicesektoren er spesielt utsatt.
337 Fellesskapet må stille opp og bidra til at bedrifter står klare til å ta opp igjen drift
338 når pandemien er over, slik at viktige næringer som reiselivet overlever og
339 utvikler seg videre.

340

341 Arbeiderpartiet vil:

- 342 • Sikre norske bedrifter gode og forutsigbare rammebetingelser ved å holde
343 orden i norsk økonomi, føre en ansvarlig skattepolitikk og stå opp for EØS-
344 avtalen.
- 345 • Fornye og forsterke trepartssamarbeidet og gi det betydelig større
346 samfunnsoppgaver og -ansvar innenfor områder som kompetanseutvikling,
347 bærekraft og økt eksport.
- 348 • Øke norsk eksport utenom olje og gass med 50 prosent innen 2030. Målet
349 skal eies av partene i arbeidslivet og nås blant annet gjennom:
 - 350 ○ Bransjevisse avtaler mellom næringsliv, fagbevegelse og
351 myndigheter som forplikter til å satse der eksportpotensialet er
352 størst.
 - 353 ○ Industrielle partnerskap på myndighets- og bransjenivå med andre
354 land og EU.
 - 355 ○ Forenkling av virkemiddelapparatet som må bli enklere og lettere
356 tilgjengelig.
 - 357 ○ At eksportfremming blir en kjerneoppgave i utenrikstjenesten og
358 forvaltningen.
- 359 • Stille økte krav til bedrifter i tråd med samfunnskontrakten mellom staten,
360 kommunene og næringslivet når det gjelder bærekraft, lønns- og
361 arbeidsvilkår, innovasjon og lokale ringvirkninger.
- 362 • Endre reglene for offentlige anskaffelser slik at de støtter viktige
363 samfunns mål som bærekraft, lønns- og arbeidsvilkår, innovasjon og lokale
364 ringvirkninger. Det skal gjøres enklere for oppstartsbedrifter å delta i
365 anbud.
- 366 • Beholde et sterkt statlig eierskap for å sikre at fellesskapet eier
367 naturressurser, infrastruktur, felles data og bedrifter som er kritiske for å
368 bevare kompetanse i Norge.
- 369 • Åpne for at staten etablerer eller kjøper seg inn i selskaper der det er av
370 stor strategisk interesse for Norge.
- 371 • Utøve det statlige eierskapet mer aktivt for å fremme fellesskapets
372 interesser knyttet til klima og bærekraft, lønns- og arbeidsvilkår, lokale
373 ringvirkninger, læreplaner, kamp mot sosial dumping og moderasjon i
374 lederlønninger.

- Sørge for et styrket virkemiddelapparat for bedrifter, som styres mer strategisk, fremmer eksport, møter industriens behov og er enklere å forholde seg til for små bedrifter.
- Bedre reglene for opsjonsbeskatning slik at flere ansatte tar del i verdiskapingen i oppstarts- og vekstbedrifter.

Det bærekraftige arbeidslivet: en sirkulær, bærekraftig og fornybar fremtid

Det grønne skiftet endrer rammebetingelsene for hele det norske næringslivet. Allerede ser vi at de internasjonale markedene vi leverer til, etterspør varer og tjenester med null- eller lavutslipp. Dette skaper store muligheter for økt eksport for Norge på områder som energi, mineraler, mat, transport og grønn og blå bioøkonomi.

Arbeiderpartiet vil satse på et mer klima- og bærekraftig næringsliv og begrense klimarisikoen for norsk økonomi.

Mange av løsningene på klimautfordringene ligger i industrien. Olje- og gassindustrien og leverandørindustrien bygger nå Norges neste energieventyr. Hydrogen, havvind og karbonfangst og -lagring er industriens klimaløsninger og kan bli nye store næringer for Norge.

Norge er allerede en viktig aktør innenfor bioenergi og fôrproduksjon, og har store muligheter for å øke verdiskapingen basert på våre bioressurser fra hav, jord og skog.

En rask og vellykket overgang til et bærekraftig næringsliv trygger arbeidsplasser og krever at myndigheter, fagbevegelse og næringsliv på 2020-tallet spiller mer på lag enn noensinne.

Arbeiderpartiet vil:

- Øke støtten til satsinger som karbonfangst- og lagring, havvind, hydrogen og grønn skipsfart, blant annet gjennom å gjennomføre en skattereform slik at det blir mer attraktivt å investere i klimavennlige næringer.
- Starte fullskala prosjekter for karbonfangst- og lagring både i sementproduksjonen i Brevik og i avfallsforbrenningen på Klemetsrud, og samtidig utvikle et transportanlegg med tre skip og lagringsanlegg med to brønner i Nordsjøen.
- Satse på blå og grønn hydrogen som en ny stor eksportnæring for Norge (se detaljer i kapitlet «Fornybar energi»).
- Gjennomføre et forskningsløft for klima og omstilling hvor næringslivet er tett involvert (se detaljer i kapitlet «Forskning for omstilling og klima»).
- Forplikte og støtte norske bedrifter til å resirkulere og gjenbruke mer av ressursene (se detaljer i kapitlet «Sirkulærøkonomi»).
- Satse på næringsutvikling knyttet til klimavennlig transport på områder som tungtransport, store skip og offshore supply-skip (se detaljer i kapitlet «En klimavennlig transportsektor»).
- Satse på grønn næringsutvikling og legge til rette for økt bærekraft, utslippskutt og mindre naturavtrykk i alle våre primærnæringer (Se detaljer i kapitlene om fiskeri og sjømat, jordbruk og skog).

420

421 **Det digitale arbeidslivet: nytt partnerskap mellom næringsliv og det offentlige**

422 Nesten alle næringer i Norge er endret eller vil bli det av digitalisering. Det kan
423 skape mange nye arbeidsplasser. Samtidig fører automatisering og økt
424 internasjonal konkurranse fra store teknologiselskaper med seg utfordringer,
425 særlig i varehandelen. I møte med så dyptgripende endringer og ujevne
426 konkurranseforhold trengs et mye tettere samspill mellom partene i arbeidslivet,
427 staten og utdanningsinstitusjonene.

428 Det offentlige skal bidra til infrastruktur i hele landet, gjøre data tilgjengelig for
429 næringsutvikling, jobbe for rettferdige konkurranseforhold og være en strategisk
430 partner for bedrifter som kan levere nye digitale løsninger.

431 Det må legges bedre til rette for nye eksportmuligheter innenfor IKT. Dataspill er
432 en betydelig næring internasjonalt, og Arbeiderpartiet ser store muligheter for
433 nye bedrifter og arbeidsplasser innenfor dataspill også i Norge. Digitale løsninger
434 på områder hvor Norge har store næringer allerede, som energi og maritim
435 næring, er et annet område hvor vi kan skape nye eksportnæringer og
436 arbeidsplasser.

437 **Arbeiderpartiet vil:**

- 438 • Gjøre tilgang til høykapasitets internett til en rettighet på lik linje med
439 strøm, og arbeide for 5G til hele landet.
- 440 • Ta initiativ til et samarbeid mellom myndigheter og næringsliv om et
441 nordisk talentrekrutteringsprogram, som skal sikre at bedrifter får økt
442 tilgang til de fremste digitale talentene i verden.
- 443 • Styrke innsatsen på forskning, utvikling og innovasjon på muliggjørende
444 teknologier som kunstig intelligens, stordata, autonome systemer og
445 tingenes internett.
- 446 • Etablere forskningssentre for næringsdrevet digitalisering og legge til rette
447 for å skalere og kommersialisere digitale innovasjoner.
- 448 • Jobbe for at det skal være attraktivt å produsere spill i Norge, og legge
449 frem en spillindustrimelding for økt verdiskaping og flere
450 kompetansemiljøer i Norge.

451

452 **Det kompetente arbeidslivet: storsatsing på livslang læring i regi av partene**

453 Grunnlaget for velferden og velstanden i Norge er en høyt kompetent
454 arbeidsstyrke. Kravene til kunnskap og formell kompetanse vil bare bli større i
455 årene som kommer. Kompetansetiltak må møte både de ansattes og
456 virksomhetenes behov, og derfor er det avgjørende at politikken gjennomføres i
457 tett dialog med partene i arbeidslivet. Et arbeids- og samfunnsliv i rask endring
458 krever tett kontakt mellom utdanningsinstitusjonene og arbeidslivet.

459

460 **Arbeiderpartiet vil:**

- 461 • Legge frem en langtidsplan for livslang læring.
- 462 • Opprette et nasjonalt kompetansecfond som skal finansiere
463 kompetansetiltak i regi av virksomhetene og partene i arbeidslivet.
- 464 • At retten til etter- og videreutdanning organiseres gjennom et
465 trepartssamarbeid der:

- det utvikles tilbud som er tilpasset arbeidslivet, og som kan kombineres med det å stå i jobb.
- arbeidsgivere og arbeidstakere stimuleres til å se kompetansetiltak som en naturlig del av jobben.
- arbeidstakere opparbeider en rett til å ta etter- og videreutdanning.
- Sikre bedre planlegging, oppfølging og gjennomføring av kompetansetiltak ved arbeidsavklaring slik at flere kommer tilbake i arbeid.
- Gi de videregående skolene en større rolle i livslang læring ved at de får økt ansvar for opplæring og utdanning av voksne basert på kompetansebehov hos lokalt og regionalt arbeids- og næringsliv.
- Gjøre det enklere å ta relevant etter- og videreutdanning ved å:
 - fjerne begrensninger som hindrer deltakelse i utdanningsløp og kompetansetiltak, slik at det blir lettere å delta i utdanning for personer med lite dokumentert kompetanse.
 - fjerne hindringer i finansieringssystemet for høyskoler og universiteter.
 - sørge for at reell, ikke bare formell, kompetanse blir vurdert og vektlagt.
 - satse på fjernundervisning og modulbaserte utdanninger på nett som kan tas i hele landet, koblet med kommunale praksisplasser innen blant annet helse og skole.
- Bygge opp regionale sentre for gratis norskopplæring for arbeidsinnvandrere i samarbeid med partene i arbeidslivet, frivillige organisasjoner og næringsliv.
- Arbeide for flere høyere profesjonsutdanninger over hele landet, basert på lokale kompetansebehov.

Olje og gass og leverandørindustrien: utvikle, ikke avvikle

Olje- og gassindustrien har vært og er viktig for utviklingen av Norge. Erfarne og produktive arbeidsfolk har skapt en industri som er svært konkurransedyktig. Arbeiderpartiet vil utvikle olje- og gassindustrien videre.

Det skal stilles klare krav om effektiv energiproduksjon med mål om null utslipp fra norsk sokkel. Målene for industriens bidrag til utvikling av nye fornybare energinæringar skal være tydelige og ambisiøse. Utslippene skal halveres innen 2030 og ned til netto null i 2050. Det er nødvendig for å sikre fremtidige jobber og verdiskaping.

Energiressursene våre tilhører fellesskapet. Lokalsamfunn som deler av sitt areal og sine naturressurser, forventer å få noe igjen i form av verdiskaping og jobber. Det skal stilles høyere krav til ringvirkninger fra prosjekter på norsk sokkel. Vi vil gjøre det lettere for lokale leverandører å konkurrere om, og vinne, kontrakter innenfor rammen av EØS-avtalen. Det er viktig at selskapene forstår og leverer på forventningene til ringvirkninger og arbeidsplasser lokalt og nasjonalt.

Arbeiderpartiet stiller opp for arbeidsfolk i olje- og gassnæringen. Våren 2020 vedtok Stortinget midlertidige endringer i petroleumsskatteregimet for investeringer og aktivitet. Vi legger til grunn at selskapene nå bidrar til oppdrag i leverandørindustrien, kutter utslipp og prioriterer fagarbeidere og lærlinger, leveringssikkerhet og HMS-standarder på minst norsk nivå. Lederlønninger og utbytte må begrenses.

Leverandørindustrien som leverer produkter og tjenester til olje- og gass-sektoren, har de siste årene opplevd store utfordringer som følge av lave oljepriser og hard konkurranse om kontrakter. Ansatte i disse bedriftene sitter på verdensledende kompetanse. Norge har ikke råd til at denne kompetansen forsvinner. Leverandørindustrien skal sikres tilgang på nye prosjekter hvor kompetansen brukes til å skape nye næringsmuligheter.

Arbeiderpartiet vil:

- Legge frem en ny petroleumsmelding med petroleumspolitik for 2020-tallet, med sikte på å:
 - Sikre Norge inntekter og arbeidsplasser fra norsk sokkel.
 - Sørge for lokale ringvirkninger fra prosjekter på norsk sokkel.
 - Sørge for netto nullutslipp fra norsk sokkel.
 - Redusere den finansielle risikoen og klimarisikoen for norsk økonomi.
 - Bidra til utvikling av ny energiindustri med null- eller lavutslipp.
- Legge til rette for et stabilt aktivitetsnivå på norsk sokkel, med økt innslag av nye næringer som hydrogen, karbonfangst og -lagring og havvind.
- Sørge for videre elektrifisering av nye og eksisterende felt.
- Satse på nye grønne verdikjeder gjennom sektoroverskridende satsinger på områder som karbonfangst, -lagring og -bruk, og produksjon, distribusjon og bruk av hydrogen.
- Stille strengere krav til oljeselskapene slik at mer av verdiskapingen blir igjen lokalt.
- Arbeide for ilandføringsterminal på Veidnes i Finnmark.
- Legge føre var-prinsippet og best tilgjengelig kunnskap til grunn og stille strenge krav til miljø og sikkerhet i eksisterende og nye konsesjoner.
- Sørge for, i samarbeid med næringen, at utslippene fra olje- og gassproduksjonen på norsk sokkel kuttes med 50 prosent innen 2030 og til netto null i 2050, målt mot 2005.
- Stille krav om lavutslippsløsninger fra 2025 og nullutslipp fra 2030 til offshore supply-skip.
- Øke støtten til skalering og kommersialisering av teknologi utviklet med utgangspunkt i kompetansen fra leverandørindustrien.
- Sørge for at petroleumsselskapene integrerer klimarisiko i sin ordinære virksomhet og rapporterer på dette.
- Ikke gå inn for konsekvensutredning av petroleumsakktivitet av Nordland VI, VII og Troms II og heller gå inn for utvikling av andre næringer i disse havområdene, herunder fiskerier, reiseliv og utvikling av fornybare ressurser.
- Holde fast på en nordlig grense for petroleumsvirksomhet fra og med 15 prosent isfrekvens og nordover i iskantsonen. Områdene sør for 15 prosent isfrekvens frem til åpent hav anses som et verdifullt område. All aktivitet, inklusive petroleumsakktivitet, må ta særlige hensyn til naturmangfoldet i tråd med oppdatert og best tilgjengelig kunnskap. Føre var-prinsippet skal legges til grunn.

561 *DISSENS: Ina Rangønes Libak, Cecilie Myrseth, Lozan Balisany, Tonje Brenna og*
562 *Rina Mariann Hansen vil erstatte kulepunktet over med to nye kulepunkter:*

- 563 • *SVO iskantsonen fastsettes i tråd med natur- og miljøfaglige råd ved 0,5*
564 *prosent isfrekvens. Det tillates ikke ny petroleumsvirksomhet innenfor*
565 *denne sonen utover lisenser som allerede er tildelt.*
- 566 • *For annen næringsvirksomhet enn petroleum stilles det strenge krav til*
567 *helse, miljø og sikkerhet i tråd med områdets særlige sikkerhets- og*
568 *miljømessige utfordringer.*
569

570 **Fornybar energi: økt produksjon og norsk hydrogensatsing**

571 Fortsatt er nesten halvparten av den samlede energibruken i Norge basert på
572 fossile kilder. Målet er et helt fornybart energisystem. Arbeiderpartiet vil bygge ut
573 mer fornybar energi i Norge.

574 Kraftoverskudd skal bidra til økt verdiskaping og sysselsetting i norsk industri.
575 Den sterke internasjonale veksten i fornybar energi skaper store
576 eksportmuligheter for Norge innen nye grønne verdikjeder som
577 fornybarproduksjon, hydrogen, batterier og maritim transport.

578 Norge og verden har et stort behov for mer fornybar energi. Lokalsamfunn som
579 stiller sine naturressurser til rådighet, må sikres en større andel av
580 verdiskapingen. De skal bli lyttet til og respektert på en bedre måte enn i dag før
581 nye konsesjoner gis, og det må strammes betydelig inn på tiden som går mellom
582 tildeling av konsesjon og faktisk utbygging. Ved utbygging skal det tas større
583 hensyn til urørt natur, og nye anlegg skal, der det er mulig, etableres på områder
584 hvor det allerede finnes infrastruktur. Det må vurderes hvordan vi kan stramme
585 inn på muligheten for kjøp og salg av konsesjoner slik at ansvaret for det enkelte
586 prosjekt blir tydeligere og norsk eierskap sikres. Undersøkelser knyttet til
587 sårbarhet for natur- og dyreliv må gjennomføres før anleggsvirksomhet kan starte
588 opp. Arbeiderpartiet vil prioritere mindre anlegg som kan produsere strøm til
589 lokalt forbruk, og større anlegg knyttet til industriprosjekter.

590 **Arbeiderpartiet vil:**

- 591 • Arbeide for at all energibruk i Norge avkarboniseres. Det som kan
592 elektrifiseres, skal elektrifiseres, annen energibruk skal bli utslippsfri
593 gjennom for eksempel hydrogen, ammoniakk eller biomasse.
- 594 • Sette ned en energikommisjon for å kartlegge energibehovene i fremtiden.
- 595 • Legge til rette for forsvarlig utbygging av mer ren energi og infrastruktur
596 gjennom en samlet plan for norsk vannkraft, vindkraft og andre
597 energiutbygginger som krever konsesjon.
- 598 • Øke norsk vannkraftproduksjon og legge til rette for økt vedlikehold,
599 oppgradering og fornyelse av eksisterende vannkraftanlegg.
- 600 • Utrede en hjemfallsordning for vindkraft.
- 601 • Bidra til mer effektiv bruk av energi i næringslivet og husholdninger
602 gjennom støtteordninger, økt kompetanse og offentlige krav.
- 603 • Få på plass et strengere og mer rettferdig regime for utbygging av energi
604 basert på at:
 - 605 ○ Lokalsamfunn som stiller sine naturressurser til disposisjon for
606 utbygging, får mer igjen for det og sikres en del av verdiskapingen.

- Berørte kommuner involveres tidlig og grundig i alle energiutbygginger.
- Det strammes inn på adgangen til å la det gå lang tid mellom konsesjon og faktisk utbygging.
- Det strammes inn på adgangen til avvik mellom gitt konsesjon og faktisk utbygging.
- Oppstart av anleggsvirksomhet ikke tillates før alle naturundersøkelser det er stilt krav om, er blitt gjennomført og fulgt opp.
- Det ikke gis nye konsesjoner for vindkraft før Stortinget har behandlet den varslede stortingsmeldingen om endringer i konsesjonsbehandlingen for vindkraft på land.
- Bygge opp en sterk leverandørindustri innenfor bunnfast og flytende havvind og utarbeide en ambisiøs nasjonal strategi for næringen.
- Gjennom et forutsigbart og aktivt eierskap bidra til at Statkraft er en spydspiss i utviklingen av fornybar energi i Norge og internasjonalt, blir en industriell utvikler innen grønn hydrogen- og batterivirksomhet og trekker med seg norsk leverandørindustri til utlandet.
- Legge til rette for økt lokal solenergiproduksjon på kommersielt grunnlag.
- Sørge for at alle utenlandsforbindelser for kraft eies og driftes av Statnett.
- Sikre at tariffmodellene for kraft ivaretar norsk industri på en bedre måte, og at rimelig og ren norsk kraft gjør det attraktivt å etablere ny kraftforedlende industri i Norge.
- Videreføre CO2-kompensasjonsordningen for å sikre at bærekraftig industri ikke flytter ut av Norge.
- Legge til rette for storskala battericelleproduksjon i Norge, blant annet gjennom gode arealplaner og tilgang til ren og rimelig energi.
- Satse på blå og grønn hydrogen som en ny stor eksportnæring for Norge ved å:
 - Ha som mål å produsere 400 000 tonn ren hydrogen årlig innen 2030.
 - Utarbeide et ambisiøst veikart for en sammenhengende verdikjede innen hydrogen der marked og produksjon bygges opp parallelt.
 - Gjøre Equinor og Statkraft til lokomotiver innen henholdsvis blå og grønn hydrogen og vurdere å etablere et statlig hydrogenselskap.
 - Utrede muligheten for å gjøre Svalbard til «utstillingsvindu» for hydrogen.
 - Ta initiativ til industrielle partnerskap innen hydrogen med EU og land som Tyskland.

Hav og maritim: verdens ledende havnasjon

Norge kan bli verdens ledende sjømat- og havnasjon. Vi har en langstrakt kyst, rike naturressurser i havet, dyktige arbeidsfolk og sterke fagmiljøer innen forskning og forvaltning. Arbeiderpartiet har store ambisjoner for verdiskaping, arbeidsplasser og lokale ringvirkninger langs kysten.

Norge skal ta en lederposisjon internasjonalt for bærekraftige hav og utvikling av havets muligheter. Norge skal være i front på kunnskap om hav og klimaendringene.

Maritim industri opplever svekket etterspørsel etter offshoreskip og cruisefartøy. Verft som utgjør helt sentrale hjørnesteinsbedrifter langs kysten, står i fare for å måtte stenge ned. Norge har en unik mulighet til å ta en internasjonal posisjon i utviklingen og produksjonen av utslippsfrie fartøy. Arbeiderpartiet vil videreutvikle norsk maritim industri og sikre tilgang på oppdrag som gir mulighet for nye investeringer og arbeidsplasser i Norge.

Norske lønns- og arbeidsvilkår skal gjelde for arbeid på norsk sokkel og i norske farvann.

Arbeiderpartiet vil:

- Etablere en sentral arena der aktører fra myndigheter, næringsliv og kunnskapsmiljøer går sammen for å realisere ambisjonen om Norge som verdens ledende havnasjon.
- Utarbeide mål for lokale og regionale ringvirkninger av kyst- og havaktivitet.
- Utvikle en strategi for alternativ bruk av areal, betongstrukturer og infrastruktur på norsk sokkel.
- Styrke bestands- og ressursforskningen både i havet, langs kysten og i fjordene.
- Sørge for god sameksistens mellom de ulike havnæringene, blant annet ved å gjennomføre Arbeiderpartiets Nordsjøplan og utarbeide tilsvarende plan for Barentshavet og Norskehavet.
- Styrke innsatsen mot fiskeri- og miljøkriminalitet nasjonalt og internasjonalt og lede an i innsatsen med å stanse plastforurensing i havet.
- Satse på Ocean Space Center i Trondheim, Senter for Hav og Arktis i Tromsø og Blått Kompetansesenter Sør og havforskningsmiljøet i vest som arenaer for innovasjon og kunnskap.
- Ta en internasjonal lederrolle innen skipsfart i polare strøk og sikre et strengt og effektivt internasjonalt regelverk knyttet til skipstransport i Arktis.
- Videreutvikle norsk maritim industri ved å fremskynde offentlige innkjøp av utslippsfrie fartøy, sørge for at eksportordningene bygger opp under det store potensialet for verdiskaping i maritim sektor, og utforme anbud som bedre legger til rette for aktivitet ved norske verft.
- Sikre og videreutvikle den norske maritime klyngen.

Fiskeri: Samfunnskontrakten må holdes

De tradisjonelle fiskeriene er en viktig del av vår historie og en bærebjelke i mange kyst- og distriktssamfunn. Verdiskapingen er avgjørende for norsk økonomi og for bosetting og arbeidsplasser langs store deler av kysten vår. Fiskeriressursene tilhører folket i fellesskap og skal komme kystsamfunnene til gode.

Samfunnskontrakten mellom fiskere, oppdrettere og folk langs kysten innebærer at det skal legges til rette for at fisken gir arbeidsplasser og aktivitet i kystsamfunnene. Vi trenger en variert fiskeflåte som kan sikre bærekraftig høsting av våre fiskeressurser. Ressursrenten skal i utgangspunktet tas ut i form

av arbeidsplasser og aktivitet langs kysten. Det skal legges til rette for lønnsomhet for den enkelte aktør i sjømatnæringen samtidig som det stilles krav til ringvirkninger for kystsamfunnene.

Norske myndigheter må sikre bærekraftige bestander og norske interesser i de internasjonale fiskeriforhandlingene.

Arbeiderpartiet vil:

- Sikre at havressursloven, fiskesalgslagsloven og deltakerloven ligger fast og forblir viktige pilarer i norsk fiskeripolitikk.
- Si nei til evigvarende kvoter.
- Videreutvikle en differensiert, spredt og fiskereid fiskeflåte som kan sikre en lønnsom næring.
- Legge til rette for at alle flåtegrupper reduserer sine utslipp av klimagasser.
- Innføre begrensinger på eierskap i kystfiskeflåten.
- Styrke bredden og mangfoldet i kystfiskeflåten ved å sikre tilstrekkelig kvotegrunnlag med målrettede ordninger for rekruttering til fiskerinæringen.
- Sikre gode rammevilkår for en lønnsom utvikling av flåten under elleve meter, som gir forutsigbarhet, fornying av flåten og konkurransedyktig avlønning også for mannskap på to.
- Slå ned på fiskerikriminalitet og sikre anstendige lønns- og arbeidsvilkår for alle ansatte.

Havbruk: økt verdiskaping, økt bærekraft

Havbruksnæringen er av stor betydning for norsk matproduksjon og verdiskaping. Norge skal lede an i utviklingen av verdens mest produktive og miljøvennlige havbruksnæring med produksjon av matressurser til et voksende verdensmarked. Arbeiderpartiet vil sikre en forutsigbar, kontrollert og bærekraftig vekst i havbruksnæringen.

Arbeiderpartiet vil:

- Doble verdiskapingen fra havbruk innen 2030.
- Videreutvikle trafikklyssystemet med flere miljøindikatorer.
- Stimulere til økt produksjon av norskprodusert bærekraftig fôr med mål om at alt fôr til havbruksnæringen skal være fra bærekraftige kilder innen 2030.
- Utvikle et eget konsesjonsregime for oppdrett til havs med strenge krav til bærekraft og sameksistens mellom ulike næringer til havs.
- Sikre kommuner som stiller areal til disposisjon for oppdrett, stabile og forutsigbare inntekter.
- Gjøre fremtidige oppdrettstillatelser tidsbegrensede.
- Gjeninnføre krav om lærlinger, FoU og videreforedling for de største aktørene innen havbruk.
- Gjennomgå ordningene med tillatelser i havbruksnæringen for å sikre fortsatt mangfold og lokalt eierskap.

746

747 **Sjømat: økt eksport, mer bearbeiding som skaper arbeidsplasser**

748 Sjømatnæringen er Norges nest største eksportnæring. Arbeiderpartiet vil styrke
749 næringen for å øke eksporten og sikre flere trygge og helårlige arbeidsplasser
750 langs hele kysten. Arbeiderpartiet vil legge til rette for markedsarbeid og
751 eksportfremmende tiltak, blant annet gjennom Norges sjømatråd, som spiller en
752 viktig rolle med å fremme eksport av norsk sjømat.

753 I dag går vi glipp av store verdier og arbeidsplasser fordi mye fisk sendes
754 ubearbeidet ut av landet. Industrien skal sikres jevn tilgang på råstoff av god
755 kvalitet hele året.

756 Fisk er klimavennlig og sunn mat, og det må legges til rette for at det spises mer
757 fisk.

758

759 **Arbeiderpartiet vil:**

- 760 • Opprettholde og forsterke leverings-, bearbeidings- og aktivitetsplikten
761 knyttet til trålkonsesjoner i torskefiskeriene.
- 762 • Stimulere til økt innenlands bearbeiding blant annet ved å øke tilgangen på
763 restråstoff som grunnlag for utvikling av ny norsk industri.
- 764 • Sikre at fangst- og landingsmønsteret fra fiskeflåten i større grad tar
765 hensyn til industriens behov for stabil tilgang på råstoff.
- 766 • Prøve ut en ordning der en andel av fremtidige havbrukstillatelser leies ut
767 til sjømatindustrien for å bidra til helårlig industri.
- 768 • Ta initiativ til et eget program for produksjon av bærekraftig fôr til oppdrett
769 av fisk.
- 770 • Stimulere til innovasjon og bruk av ny teknologi i fiskeindustrien gjennom
771 et marint verdiskapingsprogram.
- 772 • Arbeide for at ansatte i hele sjømatnæringen har gode lønns- og
773 arbeidsvilkår, og at det slås hardt ned på alle former for sosial dumping
774 både på havet og på land.
- 775 • Videreføre særordninger for permittering i fiskeindustrien.
- 776 • Kartlegge bruken av innleie og vikarbyråer i primærnæringene.
- 777 • Bruke Arbeidstilsynet og arbeidslivskriminalitetssentre mer aktivt i kampen
778 mot sosial dumping og arbeidslivskriminalitet i fiskeindustrien.

779

780 **Jordbruk og næringsmiddelindustrien: trygg mat, trygge arbeidsplasser**

781 Jordbruket er en bærebjelke i distrikts- og regionalpolitikken. Det er avgjørende
782 for bosetting, utvikling og verdiskaping. Jordbruksavtalen, importvernet,
783 eiendomslovgivningen og markedsordningene skal fortsatt ligge til grunn for
784 landbrukspolitikken.

785 Et bærekraftig og fremtidsrettet jordbruk med økt verdiskaping basert på norske
786 ressurser er en viktig del av klimaløsningen. Naturverdier og trygg mat er også
787 uløselig knyttet til beredskap, folkehelse og livskvalitet. Utslippene av
788 klimagasser fra norsk landbruk skal reduseres.

789 Den landbruksbaserte næringsmiddelindustrien er en sentral del av verdikjeden
790 for trygg mat og kvalitetsvarer til forbrukerne. Den skal ha forutsigbare og
791 konkurransedyktige rammevilkår. Dagens sterke maktkonsentrasjon i
792 dagligvarebransjen rammer norske forbrukere. Det må sikres en bedre
793 maktbalanse i verdikjeden for mat.

794 Det skal gjelde norske lønns- og arbeidsvilkår og norske standarder innen helse,
795 miljø og sikkerhet i norsk jordbruk.

796

797 Arbeiderpartiet vil:

- 798 • Redusere inntektsgapet mellom de som jobber i jordbruket, og andre i
799 samfunnet.
- 800 • Sikre melkeproduksjonen i distriktene med justert og lavere kvotetak og en
801 kvotepolitikk for melk som styrker kanaliseringspolitikken.
- 802 • Sikre et sterkt importvern og bruke prosenttoll der det er gunstig.
- 803 • Etablere beredskapslagring for korn og såfrø.
- 804 • Ha et sterkt jordvern.
- 805 • Sørge for bedre bærekraft i landbruket gjennom økt tilskudd til bruk av
806 utmarksbeite, setring, klimatilpassing og investering i jord.
- 807 • Bygge videre på samvirkemodellen med de produsenteide samvirkene
808 Tine, Nortura og Felleskjøpet som grunnlag for en desentralisert
809 næringsmiddelindustri og landbruk over hele landet.
- 810 • Gjennomgå rammebetingelsene for næringsmiddelindustrien, inkludert
811 bryggerinæringen, for å sikre videre utvikling av næringen.
- 812 • Gjøre maten tryggere ved å stille strenge krav til antibiotikabruk og merking
813 av opprinnelse.
- 814 • Utarbeide en matkastelov slik at butikker og restauranter ikke kaster
815 spisbar mat.

816

817 Skog og grønn bioøkonomi: økt bærekraft og eksport i distriktene

818 Den norske skogen er et enestående råstoff. Bruken spanner fra tradisjonelle
819 sagbruk til avansert biokjemi. En fremtidsrettet skogindustri bygger på en hel
820 verdikjede fra frø og plante til det ferdige produktet. Økt bruk av skogens
821 ressurser er både god industripolitikk og god klimapolitikk.

822 Norge har gode forutsetninger for å bli verdensledende på å levere kunnskap og
823 tjenester om trebruk og bærekraft kombinert med merkevarebygging. Mange
824 produkter som kan utvikles av biomasse, brukes allerede innenfor
825 matproduksjon, helse, bygg og i annen industri. Arbeiderpartiet vil legge til rette
826 for økt videreforedling av skog og satse på den grønne bioøkonomien.

827

828 Arbeiderpartiet vil:

- 829 • Legge til rette for mer industriell aktivitet basert på skogen, blant annet
830 ved å sikre mer kapital til forsterking og videre utvikling av skogindustrien.
- 831 • Etablere et utviklingsprogram for trebygg og klimavennlig fornying av bygg.
- 832 • Stanse salget av Statskog og bruke Statskog som et verktøy for
833 industribygging og næringsutvikling.

- Innføre priskontroll på skogeiendommer slik som for andre landbrukseiendommer, for å sikre spredt eierskap og mulighet for helhetlig forvaltning.
- Øke tilskuddene til skogplanting og ungskogpleie for å sikre fornying, karbonbinding og et fremtidig ressursgrunnlag for industrien.
- Sikre gode ordninger for lån og risikoavlastning innen bioøkonomi.
- Utarbeide en egen strategi for tremekanisk industri og bruk av tre i offentlige bygg og i store konstruksjoner.

Reiseliv og handel: utvikling for å trygge arbeidsplasser

Norge har natur, kultur og destinasjoner som bare vil bli mer attraktive for folk fremover. Reiselivet skaper spennende arbeidsplasser over hele landet og er en særlig viktig næring for distriktene. Det må legges bedre til rette for turisme gjennom hele året som gir grunnlag for helårslige arbeidsplasser.

Reiselivsnæringen har som følge av koronautbruddet opplevd sin største krise noensinne. Mange virksomheter fikk revet bort inntektsgrunnlaget sitt over natten. Det er gjort for lite for å hjelpe levedyktige reiselivsbedrifter gjennom krisen. Arbeiderpartiet vil bidra til at næringen kommer seg gjennom krisen og utvikler seg videre.

Handelsnæringene står for en stor del av verdiskapingen i norsk økonomi og mange arbeidsplasser. Digitalisering endrer hvordan vi handler, det påvirker lønnsomheten og de som jobber i næringen. Arbeiderpartiet vil satse på kompetanseutvikling for ansatte i handelsnæringen og støtte norske nettaktører i konkurranse med internasjonale giganter. Fysiske butikker er viktige for mange lokalsamfunn og skal sikres gode rammevilkår.

Arbeiderpartiet vil:

- Utvikle en nasjonal plan for reiselivsnæringen, med fokus på bærekraftig utvikling, helårslige arbeidsplasser og verdiskaping i hele landet.
- Bidra til at det norske reiselivet kommer raskest mulig tilbake etter koronakrisen, blant annet gjennom å satse mer på markedsføring, ivareta norske pakkereiseselskaper bedre og vurdere et skille mellom pakkereiser til Norge og til utlandet.
- Innføre besøksbidrag som skal brukes til nødvendige investeringer i pressede reisemål, slik at natur, miljø og lokalsamfunn kan ivaretas bedre.
- Styrke Innovasjon Norges reiselivssatsing, med vekt på reiselivsutvikling og norgesreklame, i samråd med reiselivsnæringen.
- Utvikle en nasjonal godkjenningsordning for lokal- og regionguider, turledere og fjellførere.
- Etablere et helhetlig system for destinasjonsutvikling, herunder et velfungerende fellesapparat, økt forskning og økt samarbeid mellom næringsaktører og myndigheter.
- Knytte tettere bånd mellom kulturliv, matprodusenter og reiseliv gjennom kompetanseutvikling, markedsføring og samarbeid om destinasjoner.
- Bygge videre på Norges sterke posisjon som bærekraftig reisemål og legge til rette for at flere kommuner kan bli bærekraftige reisemål.

- Redusere lokal forurensing gjennom å legge til rette for landstrøm for cruisebåter ved de mest trafikkerte havnene, og innføre forbud mot tungolje.
- Legge til rette for attraktive nasjonale turistveier og turiststier.
- Legge til rette for gode ordninger for omstilling og videreutdanning av ansatte i handelsnæringen.
- Si nei til søndagsåpne butikker.
- Sammen med partene bidra til at handelsnæringen fortsetter å være en viktig arena for inkludering i arbeidslivet

Helse: bedre samspill, økt kommersialisering

Vår sterke offentlige helsetjeneste og verdensledende forskningsmiljøer gir Norge store muligheter for verdiskaping og eksport innen teknologi, legemidler og vaksiner, diagnostikk, helse-IKT og livsvitenskap. Arbeiderpartiet ønsker et tettere samspill mellom bedrifter, forskningsmiljøene og den offentlige helsetjenesten.

Arbeiderpartiet vil:

- Stille til rådighet langsiktig kapital for å styrke den norske innsatsen fra forskning til kommersialisering innen helse.
- Vurdere opprettelsen av et statlig farmasiselskap som i tillegg til bedre beredskap skal bidra til økt verdiskaping.
- Etablere et nasjonalt cluster for utvikling og produksjon av vaksiner.
- Legge til rette for flere testfasiliteter for aktører som utvikler og tester ut nye helseprodukter og -løsninger.
- Utarbeide et ambisiøst veikart og et felles nasjonalt rammeverk for å øke innovasjon, skape arbeidsplasser og samtidig sikre at deler av verdiskapingen fra statlig finansiert grunnforskning kommer fellesskapet til gode.
- Bruke offentlig innkjøpsmakt og finansieringsordninger til å skape et hjemmemarked for helse- og velferdsteknologi.

Mineraler: høyere utvinning og lavere miljøbelastning

Norge har betydelige mineralressurser på land og til havs, spesielt i nordområdene. Økt internasjonal etterspørsel etter mineraler og metaller gjør at næringen kan bli et nytt eksporteventyr for Norge.

Arbeiderpartiet vil kartlegge og legge til rette for økt utvinning av mineraler og redusert usikkerhet for ny virksomhet samtidig som vi sikrer god miljøforvaltning. I nord skal næringen utvikles i nær dialog med Sametinget for å sikre god sameksistens med reindriftsnæringen.

Arbeiderpartiet vil:

- 924 • Korte ned konsesjonsbehandlingen, legge til rette for bedre tilgang på
925 langsiktig kapital der dette kan utløse lønnsomme prosjekter, og øke
926 kartleggingen av ressurser.
- 927 • Vurdere etablering av et hel- eller deleid statlig mineralselskap som kan
928 bidra til langsiktig og bærekraftig utvikling av næringen.
- 929 • Vurdere en lokal deponikostnad for uutnyttede overskuddsmasser.
- 930 • Legge til rette for elektrifisering av gruvedrift og gjenvinning av mineraler,
931 blant annet gjennom igangsetting av nye forskningsprosjekter.
- 932 • Vektlegge lokal forankring ved etablering av nye prosjekter, og redusere
933 avfallet fra gruver gjennom strengere krav til ressursutnyttelse og
934 tilbakefylling.
- 935 • Sørge for at det gjennomføres konsekvensutredning om alternative
936 deponiområder før sjødeponi vurderes eller tas i bruk.
- 937 • Styrke utdanningstilbudene innen bergverk og andre studieretninger som
938 er viktige for næringen.

939

940 **Rom- og forsvarsindustri: strategisk viktige næringer for Norge**

941 Norsk romindustri er internasjonalt ledende og har virksomhet over hele landet. Å
942 styrke norsk romindustri vil gi økt verdiskaping og er viktig for å verne norske
943 interesser. Arbeiderpartiet mener Norge skal være en ledende romnasjon i Arktis.

944 Forsvarsindustrien er viktig for Norge og en viktig partner for Forsvaret. Den står
945 for arbeidsplasser i hele landet, skaper eksportinntekter og bidrar til utvikling av
946 avansert teknologi i andre bransjer. Arbeiderpartiet mener det er strategisk viktig
947 med statlig eierskap i de store forsvarsbedriftene i Norge, som eksempelvis er
948 tilknyttet Kongsberg- og Raufoss-miljøet. Vi vil stille krav til
949 industrisamarbeidsavtaler og gjenkjøp i alle større forsvarsanskaffelser.

950 **Arbeiderpartiet vil:**

- 951 • Satse på aksene Andøy–Narvik–Tromsø–Svalbard i romindustrien og arbeide
952 for et nasjonalt romsenter i Tromsø.
- 953 • Videreutvikle miljøet rundt oppskytningsbasen for småsatellitter på Andøya
954 og bidra til realisering av Andøya Spaceport.
- 955 • Etablere et formalisert samarbeid mellom forsvarsindustri, romindustri,
956 akademia og myndigheter i et Space Leadership Council.
- 957 • Gi norsk forsvarsindustri gode og langsiktige rammebetingelser og sørge
958 for et strengt regelverk for eksport av forsvarsmateriell.

959

960 **Leder- og politikerlønninger**

961 Forskjellsutviklingen undergraver tilliten og samholdet som vår samfunnsmodell
962 hviler på. Lederlønsutviklingen har en særlig negativ effekt og skaper inntrykk
963 av at en elite på toppen stikker fra, mens andre regler gjelder for vanlige folk.

964 Lederlønsгалoppen må derfor stanses. Det krever sterkere virkemidler enn i dag.
965 Arbeiderpartiet vil nedsette en lederlønskommisjon med deltakelse av partene.
966 Den skal se lønn og bonuser i statseide selskaper og selskaper der staten er
967 majoritetseier, lederlønsutviklingen i staten samt politikerlønn,
968 etterlønsordninger og andre godtgjørelser på nasjonalt og lokalt nivå, i

969 sammenheng. Den skal grundig vurdere hvorfor lønnsutviklingen på toppnivå har
970 fått fortsette på tross av vedtatte retningslinjer, hva som er reelle
971 samfunnshensyn i lønnsfastsettelsen, og hva som ikke kan begrunnes med dette.

972 Bonus skal ses som del av en leders samlede lønnsavtale og underlegges samme
973 moderasjonskriterier. Avtaler skal begrunnes og i staten og statlig eide selskaper
974 godkjennes av ansvarlig statsråd.

975

976 **Arbeiderpartiet vil:**

- 977 • Sette ned en lederlønnskommisjon med deltakelse fra partene i
978 arbeidslivet, og følge opp konklusjonene med politiske grep for å redusere
979 lønnsforskjellene i Norge.
- 980 • Fryse lønnen til statsminister, statsråder og stortingsrepresentanter frem
981 til lederlønnskommisjonen har lagt frem sine konklusjoner.
- 982 • Sørge for at ansvarlig statsråd årlig rapporterer til Stortinget om
983 lederlønnsutviklingen innenfor sitt ansvarsområde.
- 984 • Sikre at lederlønnsutviklingen i offentlig sektor ikke overskrider det som er
985 gjennomsnittlig lønnsutvikling i samfunnet.
- 986 • Sikre at bonusavtaler begrenses og benyttes kun i unntakstilfeller.

987

Arbeidsliv: Et godt arbeidsliv for alle

989 For Arbeiderpartiet er ingen oppgave viktigere enn å få hele folket i arbeid. Arbeid
990 gir inntekt til den enkelte og inntekter til fellesskapet. Arbeid bidrar til individuell
991 frihet og selvstendighet og skaper integrering, inkludering og sosial kontakt.
992 Arbeid handler også om retten til å yte og delta, derfor har arbeid en stor sosial
993 verdi for den enkelte.

994 Vi skal ha et arbeidsliv som er trygt og rettferdig, og som gir en lønn å leve av, slik
995 at alle har mulighet til å etablere seg med hjem og familie. Unge skal få en god
996 start i arbeidslivet, og ingen arbeidstakere skal gå ut på dato eller skyves ut. Folk
997 med nedsatt funksjonsevne og helsemessige utfordringer skal møte et arbeidsliv
998 som er åpent og inkluderende. Innvandrere skal få bidra med sine ressurser.
999 Kvinner og menn skal ha de samme mulighetene, og ingen skal bli utsatt for
1000 trakassering eller vold.

1001 For å finansiere fremtidens velferd trenger Norge en større arbeidsstyrke. Vi har
1002 ikke råd til at stadig flere faller utenfor og ikke får retten til å yte. Ledighet er
1003 kostbart både for den enkelte og for samfunnet.

1004 I deler av arbeidslivet foregår det sosial dumping, og arbeidsfolk i enkelte
1005 bransjer utsettes for grov kriminalitet og menneskehandel. Det skal vi rydde opp
1006 i. Utenlandske arbeidere som inviteres til å jobbe i Norge, skal ha de samme
1007 betingelsene som andre. Ingen skal utnyttes i vårt arbeidsmarked.

1008 For næringslivet er et organisert arbeidsliv et viktig konkurransefortrinn – det gir
1009 økt produktivitet, lojale ansatte og tilgang på riktig kompetanse. Et reelt
1010 trepartssamarbeid og en høy organisasjonsgrad er en forutsetning for at
1011 arbeidstakere blir hørt og har makt.

1012 I Norge er hele, faste stillinger hovedregelen i arbeidslivet. Det vil vi verne om. Vi
1013 skal ha et arbeidsliv med en balanse mellom jobb og fritid, og det skal være mulig
1014 å kombinere jobb med omsorgsoppgaver. Digitalisering av arbeidslivet endrer
1015 hvor og hvordan mange jobber. Det er et felles ansvar å sørge for regler som gir et
1016 godt vern for alle, også i det nye arbeidslivet.

1017 Folk skal kunne lære på jobben, slik at de vokser i takt med endringene i
1018 arbeidslivet. Kompetanse er avgjørende for å komme inn på arbeidsmarkedet for
1019 mange unge, og helt sentralt for at mange eldre skal kunne stå i arbeidslivet.
1020 Sammen med partene i arbeidslivet må vi gå fra ord til handling i satsingen på
1021 livslang læring i det norske arbeidslivet.

1022 Arbeiderpartiet mener grunnleggende velferdstjenester ikke er markeds- og
1023 konkurranseutsatt produksjon. Offentlig sektor skal styres basert på norske,
1024 sosialdemokratiske verdier som tillit, åpenhet og samarbeid.

1025 **I arbeidslivspolitikken vil Arbeiderpartiet prioritere å:**

- 1026 • Inkludere flere og satse på arbeidssikring.
- 1027 • Gjøre det trygge, organiserte arbeidslivet sterkere.
- 1028 • Slå ned på sosial dumping og arbeidslivskriminalitet.

- 1029 • Gjennomføre en tillitsreform i offentlig sektor.

1030

1031 Vi vil også gjennomføre en storsatsing på kompetanse i regi av
1032 trepartssamarbeidet. Den kan du lese mer om under kapitlet «Det kompetente
1033 arbeidslivet».

1034 **Inkludere flere i arbeidslivet**

1035 Alle som kan og vil jobbe, skal få mulighet til det. Det er særlig viktig å få unge
1036 mennesker som i dag mottar passive trygdeytelser, over i aktivitet. Det skal bli
1037 lettere for personer som lever på trygd, å kombinere trygd med arbeid, og det skal
1038 være mulig å fullføre videregående mens du mottar velferdsytelser.

1039 **Arbeiderpartiet vil:**

- 1040 • Innføre en aktivitetsreform for nye mottakere av arbeidsavklaringspenger
1041 eller uføretrygd. Vi vil starte med de unge og rullere inn ordningen. De som
1042 kan jobbe noe, skal møtes med en forventning om å delta og en jobbgaranti
1043 som sikrer reell mulighet til å kombinere trygd og arbeid. NAV skal ha et
1044 overordnet ansvar for å sikre at det finnes jobber tilpasset denne gruppen,
1045 samtidig som kommunene får en plikt til å sikre at denne gruppen får jobb.
1046 Kommunenes merkostnader til ordningen skal dekkes inn.
- 1047 • Ha en garanti om at alle unge under 30 år skal ha rett til jobb, utdanning
1048 eller kompetansegivende opplæring innen en periode på to måneder.
- 1049 • Sikre at lengden på ordningen for arbeidsavklaringspenger (AAP) som gir
1050 reell mulighet for avklaring, og sørge for at nivået på ytelsene er slik at
1051 mottakerne kan bruke kreftene på å komme inn i arbeidslivet.
- 1052 • Gjøre NAV mer tilgjengelig både fysisk og digitalt, og styrke førstelinjen i
1053 NAV slik at den enkelte saksbehandler bedre kan iverksette tiltak basert på
1054 brukerens behov.
- 1055 • Øke bruken av ordninger som gjør det lettere å kombinere trygd og arbeid,
1056 som gradert uføretrygd og lønnstilskudd.
- 1057 • Øke bruken av arbeidsforberedende trening (AFT) og varig tilrettelagt
1058 arbeid i ordinære bedrifter (VTAO).
- 1059 • At statlig og kommunal sektor skal forplikte seg til å inkludere flere
1060 mennesker med nedsatt funksjonsevne.
- 1061 • Fortsette prøveordningen med anonyme jobbsøknader i offentlige
1062 virksomheter.
- 1063 • Utrede en lengre sykepengeperiode enn i dag i tilfeller der det er svært
1064 gode muligheter for å komme tilbake til opprinnelig arbeidsgiver.
- 1065 • Prøve ut en ordning hvor sykepengeperioden gjøres om til en tidskonto,
1066 som gjør det mulig å være sykemeldt lenger ved gradert sykemelding.
- 1067 • Sørge for en tydeligere ansvarsdeling mellom NAV som arbeidsformidler,
1068 trygdeyter og sosialhjelper.
- 1069 • Styrke arbeidslivskompetansen i NAV og NAVs rolle som arbeidsformidler,
1070 blant annet ved å la NAV ta rollen som et statlig bemanningsforetak.
- 1071 • Styrke språkopplæringen for personer med manglende norskferdigheter,
1072 og sikre tidlig kompetansekartlegging og realkompetansevurdering for
1073 godkjenning av utenlandske utdanninger.
- 1074 • Benytte den økende inkluderingskompetansen både i tiltaksbedrifter og i
1075 NAV for å øke likestillingen og inkluderingen i arbeidslivet.

1076

1077 Les mer om vår politikk for integrering i arbeidslivet i kapitlet «Integrering – Stille
1078 krav og stille opp»

1079 **Gjøre det trygge, organiserte arbeidslivet sterkere**

1080 Sterke fagforeninger er hjørnesteinen i den norske modellen og det organiserte
1081 arbeidslivet. Faste, hele stillinger skal forbli hovedregelen i vårt arbeidsliv. I
1082 deler av arbeidslivet omgår arbeidsgivere sitt ansvar overfor arbeidstakere ved å
1083 bruke kompliserte selskapsstrukturer og omdefinere ansatte til frilansere og
1084 kontraktører. Lovverket som regulerer arbeidslivet, skal følge utviklingen i
1085 samfunnet. For Arbeiderpartiet er det viktig å styrke arbeidstakernes vern.

1086

1087 **Arbeiderpartiet vil:**

- 1088 • Fjerne adgangen til midlertidige ansettelser i arbeidsmiljølovens §14-9 F.
- 1089 • Begrense innleie slik at det kun tillates ved rene vikariater, mellom
1090 produksjonsbedrifter og etter avtale med tillitsvalgte i virksomheter bundet
1091 av landsomfattende tariffavtale med fagforening med innstillingsrett.
- 1092 • Styrke fortrinnsretten til økt stilling og styrke retten til heltid i lovverket
1093 ved at arbeidsgiver må bevise at det er behov for deltidsstilling.
- 1094 • Doble fagforeningsfradraget.
- 1095 • Sørge for at partene i arbeidslivet er representert i alle relevante
1096 regjeringsutvalg.
- 1097 • Stimulere til økt organisasjonsgrad blant både arbeidstakerne og
1098 arbeidsgiverne, blant annet ved å gi virksomheter som er bundet av
1099 landsomfattende tariffavtale med fagforening med innstillingsrett,
1100 ytterligere unntak og rettigheter som ved innleie.
- 1101 • Tydeliggjøre arbeidsgiveransvaret i arbeidsmiljøloven slik at den som i
1102 realiteten bestemmer hvordan arbeidet skal utføres, har rettigheter og
1103 plikter som arbeidsgiver.
- 1104 • Sikre at lønns- og arbeidsvilkår ikke svekkes ved anbudsprosesser,
1105 oppsplitting av selskaper og andre endringer i selskapsstruktur.
- 1106 • Stramme inn på muligheten til å omgå arbeidsgiveransvaret ved å
1107 organisere ansatte i egne selskaper, slik som enkeltpersonforetak eller
1108 ulike driftsformer som plattformøkonomi og franchise.
- 1109 • Utrede om selvstendig næringsdrivende og frilansere skal opparbeide seg
1110 sterkere rettigheter til inntektssikring i folketrygden, i lys av erfaringene fra
1111 koronakrisen og utviklingen av såkalte plattformøkonomier.
- 1112 • Oppdatere regelverket for hjemmekontor og det digitale arbeidslivet. Det
1113 skal legges stor vekt på at arbeidstakere har gode arbeidsforhold og
1114 mulighet til å skille jobb og fritid.

1115

1116 **Nulltoleranse for sosial dumping og arbeidslivskriminalitet**

1117 Vi trenger mye kraftigere tiltak i deler av arbeidslivet for å forhindre at mennesker
1118 blir utnyttet på det groveste, slik vi har sett i enkelte bransjer. Arbeiderpartiet vil
1119 gjennomføre en storrengjøring i arbeidslivet for å rydde opp og forsikre oss om at
1120 norske lønns- og arbeidsvilkår gjelder.

1121

1122 **Arbeiderpartiet vil:**

- 1123 • Utarbeide nasjonale seriøsitetskrav for alle offentlige anskaffelser for å
1124 sikre et seriøst arbeidsliv og gjøre det attraktivt å bli fagarbeider.

- Styrke Arbeidstilsynet og samarbeidet mellom de viktigste etatene ved å gi økte ressurser og myndighet til å ta beslag i verdier på stedet ved avdekking av regelbrudd, skjerpe strafferammene for arbeidslivskriminalitet og oppheve taushetsplikten overfor andre offentlige etater.
- Overføre flere hjemler til reaksjoner fra politiet til utøvende etater, for eksempel Arbeidstilsynet, Skatteetaten, NAV og Tollvesenet.
- Utvide straffeloven til å gjelde lønnstyveri og øke strafferammen for grove brudd på arbeidslivsregler slik at de er på linje med strafferammen for annen organisert kriminalitet.
- Gjeninnføre en kollektiv søksmålsrett for å forhindre ulovlig innleie.
- Sørge for at feriepengene til ansatte settes av løpende på egen konto etter modell fra reglene om skattetrekk.
- Gjennomgå regler for deling av personopplysninger mellom selskapene for å gjøre det mulig å ivareta påseplikten for oppdragsgivere.

Tillitsreform i offentlig sektor

Vårt velferdssamfunn, med en stor og sterk offentlig sektor, må tilby brede velferdsordninger som treffer flest mulig på best mulig måte. Arbeiderpartiet vil styre offentlig sektor basert på norske, sosialdemokratiske verdier som tillit, åpenhet og samarbeid. Vi får bedre velferdstjenester og tettere kontakt mellom brukere og ansatte dersom de ansatte får mer tid og tillit til å gi hjelp og møte brukernes behov.

Folk på jobb i offentlig sektor har mye å være stolte av. De står på hver dag for fellesskapet, og under koronakrisen viste offentlig ansatte hvor viktige de er for at velferdsstaten skal gå rundt. Likevel er det i dag mange ansatte i velferdstjenestene som bruker mer og mer tid på papirarbeid, på kontrollrutiner og på å rapportere den samme informasjonen flere ganger. Mange måles på «indikatorer» som ikke fanger opp det som virkelig teller for kvaliteten på tjenestene. Altfor mange brukere møter et system hvor de som bestemmer, er fjernt fra folk, og hvor tjenestene er fliset opp av konkurranseutsetting, bestiller-utfører-modeller, outsourcing, internfakturering og ansvarspulverisering.

Grunnleggende velferdstjenester er ikke markeds- og konkurranseutsatt produksjon. Vi vil ha slutt på at vår felles velferdsstat styres basert på markedsmekanismer som ikke passer i offentlig sektor. Vi vil bort fra importerte ledelsesmodeller som ikke passer i Norge, og misforstått mål- og resultatstyring hvor det som kan telles, er det eneste som teller. Det offentlige skal være gullstandarden i arbeidslivet vårt, og tjenestene vi tilbyr, skal være av den beste kvalitet. Derfor trenger vi en ny arbeidsgiverpolitikk i staten.

Vi vil sette oss ned sammen med brukere, ansatte og ledere og finne ut hvordan vi kan styre offentlig sektor på en bedre måte, basert på nærhet til brukerne, respekt for fagfolk og involvering av de ansatte.

Arbeiderpartiet vil:

- Gjøre tillitsreform til en av de aller viktigste reformene for en Ap-ledet regjering fra 2021. Reformen skal involvere og forplikte alle deler av offentlig sektor.
- Redusere bruken av markedsmekanismer i alle deler av velferdsstaten, slik som bestiller-utfører-modeller, outsourcing, internfakturerings, konkurranseutsetting, privatisering og markedsbasert finansiering av velferdstilbudet.
- Ta brukerorganisasjonene, de tillitsvalgte og ledelsen i alle store offentlige virksomheter med på en forpliktende prosess om hvordan tillitsreformen skal utformes på det enkelte område.
- Sørge for at storting, regjering og departementene i samarbeid med partene styrer offentlig sektor basert på færre og bedre kvalitetsmål.
- Heve terskelen for å innføre nye brukerrettigheter som fører med seg økte krav til dokumentasjon og rapportering.
- Styrke trepartssamarbeidet og rettighetene ansatte har til å bli involvert i alle viktige prosesser, både i staten og i kommunene. Partssamarbeid skal bli en viktig del av jobben til offentlige ledere på alle nivåer i offentlig sektor.
- Endre tilsynet med offentlige virksomheter med større vekt på læring i tett dialog med ansatte og brukere. Mandatet til Riksrevisjonen og andre kontrollmyndigheter skal endres i tråd med dette.
- Sikre at betingelsene for god tillitsstyring er til stede, gjennom å sørge for «stedlig ledelse», som gir nærhet mellom ansatte og ledelse, og gjennom å satse på hele, faste stillinger i velferden, som gir nødvendig kontinuitet på arbeidsplassen.
- Bruke digital teknologi som verktøy for tillitsstyring og sørge for at store IKT-prosjekter i offentlig sektor styres på en ny og bedre måte basert på tett involvering av brukere og ansatte, og ved å bygge opp kompetanse i egen organisasjon fremfor å kjøpe konsulenttenester.
- Bidra til å få på plass lederutdanninger i offentlig sektor basert på den norske arbeidslivsmodellen.

Samferdsel:

Trygg og klimavennlig transport i hele landet

Økt fremkommelighet, bedre sikkerhet og miljøhensyn skal ligge til grunn for vår samferdselspolitikk, slik at folk og varer kommer raskt og trygt frem, og slik at klimagassutslippene reduseres. Det offentlige må sørge for en god infrastruktur som skaper levende lokalmiljøer og legger grunnlaget for lønnsomme arbeidsplasser.

Jernbanesektoren er splittet opp i mange selskaper, og på flere strekninger er persontrafikken satt ut på anbud. Denne utviklingen gjør det vanskeligere for det offentlige å sikre et helhetlig jernbanetilbud, og for mange reisende er det blitt mer komplisert å reise med tog. Vi vil gjennomgå selskapsstrukturen i jernbanen med sikte på en mer helhetlig og oversiktlig organisering. Vi skal føre en offensiv jernbanepolitikk for fremtiden og stanse konkurranseutsettingen.

Prisveksten ved bygging av vei og jernbane har vært sterk de siste årene. Arbeiderpartiet mener at utbygging av infrastruktur må gjennomføres på en måte som gir mest mulig igjen for pengene.

Det er behov for et kraftig vedlikeholdsløft på fylkesveiene. Fylkeskommunene må settes i stand til å ruste opp fylkesveinettet. Vi vil gjennomgå garantiinstituttet for bygging av vei for å sikre en rimelig fordeling av ansvar og risiko mellom nasjonale og lokale myndigheter.

Intelligente og autonome transportsystemer er i ferd med å revolusjonere samferdselssektoren. Vi ser store muligheter i digitalisering og ny teknologi, som kan skape et betydelig tryggere, mer effektivt og mer miljøvennlig transportsystem.

For Arbeiderpartiet er det avgjørende at den offentlige satsingen på infrastruktur gir større regionale og nasjonale ringvirkninger. Vi vil stykke opp anbud slik at det blir enklere for lokale aktører å delta. Ansatte i transportsektoren skal sikres gode lønns- og arbeidsvilkår, og kampen mot sosial dumping i transportsektoren må forsterkes.

Trygg og effektiv transport i hele landet

Veier, jernbane, havner og flyplasser binder Norge sammen og er helt avgjørende for bosetting og arbeidsplasser. Det offentlige må ha hovedansvaret for at denne infrastrukturen fungerer godt. Det er behov for en mer helhetlig utvikling av infrastruktur. Vi må bedre utnytte de mulighetene ny teknologi gir, og den totale planleggings- og utbyggingstiden for samferdselsprosjekter må reduseres betraktelig.

Havnene er viktige for verdiskaping og bosetting langs kysten. Etterslepet på investeringer i havnene er stort, og det er behov for en økt satsing. Vi vil ruste opp havner og farleder slik at vi kan få mer gods fra vei til sjø og sikre videre utvikling av fiskeriavhengige kystsamfunn.

Kystruten, som anløper 34 havner langs vår langstrakte kyst, er av stor betydning for både passasjer- og godstrafikk. Arbeiderpartiet vil sørge for at dette viktige tilbudet videreføres med daglige anløp.

Arbeiderpartiet vil:

- Fortsette arbeidet med nullvisjonen om at det ikke skal forekomme ulykker med drepte og hardt skadde i veitrafikken.
- Redusere vedlikeholdsetterslepet på fylkes- og riksveier.
- Gå inn for en nasjonal plan for skredsikring av riks- og fylkesveinettet som:
 - er forpliktende, ambisiøs og helhetlig.
 - sikrer at prosjekter blir utført sammenhengende og kostnadseffektivt.
 - prioriterer de mest rasutsatte delene av riks- og fylkesveinettet.
- Sette fylkeskommunene i stand til å ruste opp fylkesveinettet.
- Sikre offentlig eierskap og kontroll i jernbanesektoren og stoppe konkurranseutsetting og oppsplitting.
- Redusere vedlikeholdsetterslepet på jernbanen og ferdigstille allerede vedtatte jernbaneutbygginger.
- Gjennomføre en konseptvalgutredning for Nord-Norgebanen, slik at jernbaneutbygginger i nord kan vurderes ved neste rullering av Nasjonal transportplan.
- Beholde Avinor-modellen for å drifte og videreutvikle flyplasser i hele landet.
- Opprettholde et godt, desentralisert nett med kortbaneflyplasser og sørge for at disse brukes i arbeidet med elektrifisering av luftfarten.
- Øke bevilgningene til havner og farleder langs hele kysten.
- Styrke samarbeidet mellom transportetatene, bygg- og anleggssektoren og relevante forskningsinstitusjoner.
- Sørge for et godt ferjetilbud og sikre at overføringene til fylkeskommunal ferjedrift samsvarer bedre med behovet de reisende og næringslivet har.
- Få mer av godstransporten over fra landevei til sjø.
- Vurdere et bredt sett av virkemidler for å gjøre sjøtransport av varer mer attraktivt.
- Utrede hvordan vi kan sikre effektiv utnyttelse av norsk havnekapasitet.
- Sørge for god infrastruktur, som havner, for transport av tømmer.

En klimavennlig transportsektor

Samferdsel står for en stor del av de norske utslippene av klimagasser. Den vellykkede satsingen på elbiler og elferjer i Norge viser at vi har et stort potensial for å bidra til reduksjon av utslipp fra transport. Fremtidens transportsektor må være klimavennlig. Skal vi nå utslippsmålene vi har satt oss, må utslippene fra sektoren betydelig ned.

Arbeiderpartiet vil øke bruken av klimavennlig teknologi i næringstransporten, som står for to tredjedeler av utslippene i transportsektoren. Vi vil satse videre på elbiler og på utbygging av klimavennlig infrastruktur, som ladestasjoner, i hele landet. Bedre kollektivtransport er viktig, og staten må bidra mer til utbygging av kollektive transportløsninger i og rundt de store byene. Vi vil ha lavere klimautslipp, mindre kø og bedre byluft.

1295
1296
1297
1298
1299
1300
1301
1302
1303
1304
1305
1306
1307
1308
1309
1310
1311
1312
1313
1314
1315
1316
1317
1318
1319
1320
1321
1322
1323
1324
1325
1326
1327
1328
1329
1330
1331
1332
1333
1334
1335
1336
1337
1338

1339
1340
1341
1342
1343

Arbeiderpartiet vil:

- Etablere et CO2-fond for ny teknologi i næringstransporten etter modell av NOX-fondet, og stimulere til norsk produksjon av biodrivstoff.
- At staten skal bidra med inntil 70 prosent av utbyggingskostnadene i store kollektivprosjekter i og rundt de største byene.
- Stille krav om at all bynær busstrafikk skal gå på nullutslippsløsninger eller biogass innen 2028.
- Utvikle nye og forbedrede modeller for kollektivtilbud i områder med spredt bosetting, som HentMeg-ordningen.
- Innrette avgiftssystemet slik at det er rettferdig og bidrar til kutt i utslipp av klimagasser, og utrede hvorvidt veipricing kan erstatte bompenger som et bidrag til dette.
- Gradvis redusere fordelene på de dyreste elbilene, og øke CO2-komponenten for nye bensin- og dieselerbiler for å nå målet om at det bare skal selges nullutslippsbiler innen 2025.
- Gå gjennom avgifts- og subsidiesystemet for nyttekjøretøy, for å sikre at klimavennlige kjøretøy er mest lønnsomme.
- Bygge ut ladestasjoner for elbil i hele landet.
- Bygge ut godsterminaler, kryssingsspor og annen nødvendig infrastruktur på jernbanen, slik at mer gods kan overføres fra vei til bane.
- Legge til rette for hel- eller delelektrifisering, eller bruk av annen teknologi, for å redusere utslipp fra gjenværende dieselstrekninger på jernbanen.
- Forbedre nattogtilbudet i Norge og koble Norge på det dansk-svenske samarbeidet for å etablere nattog til kontinentet.
- Ha en støtteordning for fylkeskommuner som bytter ut sine hurtigbåter og gamle ferjer med lav- og nullutslippsfartøy.
- Bruke innkjøpsmakten i stat og kommune til å utvikle og ta i bruk ny teknologi for klimavennlig maritim transport, og legge til rette for overføring av gods fra vei til sjø.
- Øke kommunenes mulighet til å innføre egne klimatiltak i transportsektoren, som for eksempel nullutslippssoner og større lokalt selvstyre i parkeringspolitikken.
- Gi kommunene frihet til å selv organisere og regulere tilbudet av elsparkesykler innenfor sine grenser.
- Etablere landstrøm ved de største havnene, og åpne for differensiert havneavgift for å stimulere skip til å gjøre nødvendige investeringer for å kunne benytte landstrøm.
- Gradvis skjerpe kravene til innblanding av annengenerasjons biodrivstoff for alle relevante transportformer.
- Ha som mål at driften av landets flyplasser er fossilfrie innen 2030, og at all innenlands flytrafikk er utslippsfri innen 2040.
- Stimulere til at klimavennlige energibærere som hydrogen og ammoniakk utvikles for tungtransport og store skip.

Trygge arbeidsplasser og norske lønns- og arbeidsvilkår

Hver dag kjører det tusenvis av yrkessjåfører på norske veier. Press på lønns- og arbeidsvilkår i transportnæringen og uholdbare konkurransevilkår for seriøse transportører skaper dårlig sikkerhet og fører til tilstander i arbeidslivet vi ikke ønsker i Norge. Det skal være trygt å være yrkessjåfører i Norge, både for sjåførene

1344 selv og for andre som bruker veinettet. Vi vil bidra til at flere ønsker å bli
1345 yrkessjåfører, og sørge for tilgjengelige utdanninger av høy kvalitet.
1346 Arbeiderpartiet vil skjerpe innsatsen mot sosial dumping og
1347 arbeidslivskriminalitet. Dette vil gi tryggere transport, øke yrkesstoltheten blant
1348 de som jobber i sektoren, bedre rekrutteringen til næringen og gi bedre
1349 økonomiske rammebetingelser for seriøse transportører.

1350 Det er planlagt store investeringer innenfor samferdselssektoren de neste
1351 tiårene, samtidig er det for få norske bedrifter som får offentlige oppdrag til
1352 utbygging av vei, jernbane og kystverk. For Arbeiderpartiet er det avgjørende at
1353 den store offentlige satsingen på infrastruktur bidrar til lokale og regionale
1354 arbeidsplasser.

1355 **Arbeiderpartiet vil:**

- 1356 • Sørge for at det i anbud stilles krav om faste ansettelser, fagarbeidere,
1357 lærlinger, ryddige lønns- og arbeidsvilkår og maksimalt antall
1358 kontraktsledd.
- 1359 • Sørge for at store samferdselsutbygginger organiseres slik at nasjonalt,
1360 regionalt og lokalt næringsliv kan delta i konkurransen om oppdrag.
- 1361 • Sikre et godt drosjetilbud i hele landet og derfor stoppe liberaliseringen av
1362 drosjenæringen.
- 1363 • Ha strengere rammer for tungtransport på vei og kabotasjekjøring ved å:
 - 1364 ○ Stille krav til utenlandske operatører om registrering og betaling av
 - 1365 merverdiavgift fra første krone både for lastebil- og busstransport.
 - 1366 ○ Øke kontrollvirksomheten til Arbeidstilsynet og Statens vegvesen.
 - 1367 ○ Stille økte krav til utrustning av kjøretøy og kompetanse for sjåfører
 - 1368 på vinterføre.
- 1369 • Stille krav om norske lønns- og arbeidsvilkår i norske farvann og på norsk
1370 sokkel, og sikre en sterk nettolønnsordning.
- 1371 • Ta initiativ til et regelverk som sikrer ansatte hele og faste stillinger direkte
1372 hos flyselskapet, tydeliggjøre at hjemmebasereglene klart definerer
1373 arbeidsgiveransvaret, og hindre at norske og europeiske ansatte på
1374 norskregistrerte fly i interkontinental trafikk byttes ut.

1377 **I front for å utvikle og ta i bruk ny teknologi**

1378 Samferdselssektoren er under kraftig utvikling, blant annet på grunn av ny
1379 teknologi. Nye, klimavennlige motorer og nye tjenesteplattformer utfordrer
1380 eksisterende forretningsmodeller. Helt eller delvis autonome kjøretøy skaper en
1381 ny virkelighet som byr på store muligheter. Med ny teknologi følger også
1382 utfordringer. Skal vi skape norske arbeidsplasser og unngå at teknologien får
1383 styre samfunnsutviklingen, er det viktig med sterk politisk styring når ny
1384 samferdselsteknologi tas i bruk.

1385 Norge skal være i front i utvikling, utprøving og implementering av ny teknologi
1386 innenfor et bredt spekter av transportteknologier. Det gjelder særlig innenfor
1387 maritim transport, der vi allerede er langt fremme og har aller størst potensial.

- 1391 **Arbeiderpartiet vil:**
- 1392 • Ta en ledende rolle i teknologiutviklingen på områder hvor vi har fortrinn,
- 1393 som utslippsfrie lastebiler og anleggsmaskiner, autonome og utslippsfrie
- 1394 skip og utslippsfri luftfart.
- 1395 • Starte en nasjonal satsing på ubemannet teknologi, som innebærer både
- 1396 utvikling og utprøving.
- 1397 • Øke bevilgningene til forskning innenfor samferdselssektoren og legge til
- 1398 rette for bedre samarbeid mellom transportetatene og relevante
- 1399 forskningsinstitusjoner.
- 1400 • Gjøre tilgang til høykapasitets internett til en rettighet på lik linje med
- 1401 strøm og arbeide for nye teknologiske løsninger, som for eksempel 5G, til
- 1402 hele landet.
- 1403 • Sørge for at Nasjonal transportplan i større grad ses i sammenheng med
- 1404 planlegging og utbygging av strømmettet og digital infrastruktur.
- 1405 • Endre regelverket for å gi kommunene større mulighet til å prøve ny
- 1406 teknologi og trafikkstyring som kan fremme klimavennlig transport.
- 1407 • Jobbe for sømløse billetter og overganger på kollektivtransport i hele
- 1408 landet.

1409

Digitalisering: Tilgjengelighet for alle

Med den teknologiske utviklingen følger store muligheter. I et avansert industrisamfunn som Norge, med små forskjeller og høy tillit, kan digitaliseringen skape nye arbeidsplasser og gjøre offentlige tjenester bedre i hele landet. Men den teknologiske revolusjonen har også en bakside. Lar vi markedskreftene rå fritt, vil plattformøkonomien skape nye monopoler, utfordre det trygge arbeidslivet og gjøre offentligheten mer polarisert. Vi er i ferd med å få nye, dypere klasseskiller fordi store grupper i samfunnet, ikke minst eldre, hektes av. Samtidig leves stadig større deler av hverdagslivet vårt i digitale kanaler, og dette gjelder særlig de unge.

For Arbeiderpartiet er det avgjørende at alle skal med, og at det er fellesskapet som styrer utviklingen når teknologien endrer samfunnet, og ikke omvendt. Dette er vårt verdigrunnlag som vi bygger vår politikk på i møte med digitaliseringens muligheter og utfordringer.

For Arbeiderpartiet er hovedprioritetene i digitaliseringspolitikken å:

- Digitalisere offentlig sektor på en måte som gjør kvaliteten bedre og den offentlige forvaltningen mer åpen, som sikrer løsninger for god offentlig forvaltning av data, og som desentraliserer langt mer av tjenestetilbudet enn det som er tilfelle i dag.
- Motvirke nye klasseskiller ved å styrke det organiserte arbeidslivet, gjennomføre et historisk løft for kompetanseheving gjennom hele arbeidslivet og sikre at også de nye digitale aktørene bidrar til fellesskapet ved å betale skatt.
- Føre en strategisk industri- og næringspolitikk for å skape nye jobber, og gjøre offentlig sektor til en partner for selskaper som kan levere nye digitale løsninger innen blant annet helse, omsorg og energi.
- Føre en politikk for mer åpenhet og samarbeid for å sikre personvernet, datadeling og rettferdig konkurranse.

Arbeiderpartiet vil:

- Legge til rette for tunge digitale miljøer flere steder i offentlig sektor, slik at den kan bli en strategisk partner for det digitale næringslivet.
- Teste ut en ordning med frie innovasjonsmidler, der de fremste teknologi- og kunnskapsmiljøene årlig inviteres til å foreslå digitaliseringsgrep som kan forbedre tjenestene offentlig sektor tilbyr.
- Gjennomføre en grundig digital vask av det norske lovverket med mål om å identifisere og fjerne hindringer for innovasjon og digitalisering.
- Gjennomføre et bredt kartleggingsarbeid av endrede prosesser i offentlig sektor som følge av håndteringen av covid-19, for å identifisere læringspunkter og forbedringer som vi tar med oss og utnytter etter at pandemien er over.
- Arbeide internasjonalt for å sikre at de globale plattformselskapene skattlegges effektivt, og gjennomføre nasjonale tiltak ved utilstrekkelig fremgang i dette arbeidet.
- Lage en nasjonal strategi og et godt regelverk for data gitt av innbyggerne for å sikre økt verdiskaping og at fellesskapet tar del i verdiskapingen.

- 1458 • Ta initiativ til et nordisk talentrekrutteringsprogram som skal sikre at
1459 bedrifter og forskningsmiljøer i Norge og Norden får økt tilgang til de
1460 fremste digitale talentene i verden. Programmet bør være et samarbeid
1461 mellom myndigheter og næringsliv og ta utgangspunkt i næringer der
1462 Norge og de nordiske landene har særlige fortrinn.
- 1463 • Etablere flere nye forskningssentre for næringsdrevet digitalisering (FND),
1464 som samler ekspertise fra forskning, akademia og næringsliv etter modell
1465 fra tilsvarende ordninger på miljøvennlig energi.
- 1466 • Styrke innsatsen på forskning, utvikling og innovasjon på muliggjørende
1467 teknologier, som kunstig intelligens, stordata, autonome systemer og
1468 tingenes internett.
- 1469 • Utvikle en nasjonal tiltaksplan for cybersikkerhet i næringslivet i samarbeid
1470 med Næringslivets sikkerhetsråd. Planen bør særlig rettes inn mot små og
1471 mellomstore bedrifter.

1473

En god oppvekst varer hele livet

1474

1475 En god oppvekst varer hele livet. Arbeiderpartiets mål er at alle barn skal vokse
1476 opp i trygghet, uansett hvem de er, hvor de kommer fra og hvordan familien deres
1477 er satt sammen.

1478

1479 Familien er det viktigste fellesskapet barna våre har. Familier med tid og
1480 overskudd til å være til stede for sine yngste, er den beste rammen for oppvekst
1481 for barna våre. Derfor vil Arbeiderpartiet videreutvikle skole og barnehage,
1482 SFO/AKS og fritidstilbud slik at alle barn og familier får glede av det. Vi vil
1483 organisere skolehverdagen på en måte som bedre enn i dag passer med
1484 foreldrenes travle hverdag, og vi vil ansette flere kompetente voksne til å jobbe
1485 med og rundt de yngste barna. Vi vil sørge for at barn og unge som sliter med
1486 psykiske problemer, stress, press og prestasjonsjag, får den hjelpen de trenger,
1487 og ikke bærer hele byrden alene.

1488

1489 Det er foreldre og foresattes ansvar å oppdra barna sine. Men hvor godt vi lykkes
1490 med å fostre opp våre kommende generasjoner, sier mye om et samfunn.
1491 Arbeiderpartiets mål er at alle barn skal kunne leke, lære, utvikle seg og utfolde
1492 seg i trygge omgivelser. Det gjelder i barnehagen, på skolen og på SFO. Dette er
1493 viktige fellesarenaer som må være tilgjengelige for alle barn på lik linje med
1494 kulturtilbud og idrett. Derfor må vi ha gode tilbud til barn og unge, både de som
1495 alle benytter seg av, og de som er til for barn og familier med behov for ekstra
1496 hjelp og støtte.

1497

1498 Mange barn vokser opp i familier med utfordringer. Det kan være økonomiske
1499 problemer, vold, rus, sykdom eller andre situasjoner der barn ikke er trygge.
1500 Fellesskapet skal stille opp for familier og barn som trenger det. Enten det er
1501 gjennom kommunale tjenester, barnevern, veiledning eller et tilpasset tilbud for å
1502 hjelpe foreldre eller barn: Vi må stille opp.

1503

Skole og utdanning:

En god offentlig skole og lik rett til utdanning

For Arbeiderpartiet er en god offentlig skole og lik rett til utdanning avgjørende for at alle mennesker skal ha mulighet til å utvikle seg, skape gode liv og oppnå sine mål.

Gjennom tidlig innsats vil Arbeiderpartiet investere mer i de yngste barna. Tidlig innsats starter i barnehagen, og vi vil sørge for gode barnehager med kvalifiserte voksne som gir trygghet og stimulerer til lek, læring og utvikling.

Skolens oppgave er at flere barn lærer og har det bra. Da trenger vi også flere kvalifiserte lærere. Arbeiderpartiet vil ha en skole som ser alle elevene og i enda større grad utjevner forskjeller. Ingen barn skal oppleve å stå utenfor fellesskapet.

Videregående opplæring skal gi ungdom den yrkeskompetansen eller studieforberedelsen de trenger videre i livet. I dag slutter for mange elever på videregående før endt utdanning. Arbeiderpartiet skal jobbe for at flere fullfører videregående opplæring. Yrkesfagene er spesielt viktige for å utdanne fagarbeiderne arbeidslivet etterspør.

Les mer om vår satsing på kompetanse i arbeidslivet i kapitlet «Det kompetente arbeidslivet».

Gode barnehager for alle barn

Barnehagen skal være et trygt og godt sted å ta sine første skritt. Gjennom lek og utforskning utvikler barna ferdigheter de tar med seg videre i livet, innenfor trygge og gode rammer. Vi vil at barna skal møte flere kompetente og kvalifiserte voksne. Tidlig innsats begynner i barnehagen med dyktige fagfolk som har tid og tillit til å følge opp hvert enkelt barn. Barnehager må ha en rimelig pris, og eventuelle overskudd i private barnehager må komme barna til gode.

Arbeiderpartiet vil:

- Jobbe for at minst halvparten av de ansatte i alle barnehager som jobber direkte med barna, er barnehagelærere, og øke andelen fagarbeidere.
- Styrke kvaliteten i barnehagen gjennom krav til tilstedeværende leder, vikarbruk, nye karriereveier for de ansatte og krav om barnehagefaglig kompetanse hos eier.
- Bevare maksprisordningen og rett til søskenmoderasjon.
- Sikre at barna får sunn og variert mat.
- Forbedre ordningen med gratis kjernetid i barnehagen, særlig i områder med integrerings-, språk- og levekårsutfordringer.
- Utrede rett til å få barnehageplass i nærmiljøet.
- Innføre et tydelig og strengt regelverk for private barnehager ved å:
 - Innføre et tydelig og strengt økonomisk regelverk for private barnehager slik vi har for private skoler, for å sikre at skattepengene går til bedre barnehager og ikke uakseptable verdiuttak av eiere.
 - Ha strengere regulering av kjøp og salg av barnehager, og hindre kortsiktige eiere som utenlandske oppkjøpsfond å kjøpe seg opp i barnehagesektoren.

- 1548 ○ Ha et finansieringssystem for private barnehager som gir
1549 kommunene større mulighet til å regulere barnehagesektoren lokalt,
1550 og som sikrer reelt mangfold av barnehager.
1551 ○ Innføre et lovmessig skille mellom kommersielle og ideelle
1552 barnehager.
1553 ○ Gi kommuner adgang til å stille samme krav til private og offentlige
1554 barnehager. Det gjelder blant annet krav til åpningstider, kvalitet,
1555 innhold og inntak av lærlinger.
1556

1557 **Tidlig innsats i en skole som ser alle elever**

1558 For Arbeiderpartiet er det avgjørende at alle elever lærer de grunnleggende lese-,
1559 skrive- og regneferdighetene tidlig, og at vi bygger et sterkere lag rundt hver
1560 enkelt elev. Det skal være plass til alle i den norske skolen, og elevene skal
1561 utfordres og utvikles på sine egne premisser. For Arbeiderpartiet er det et mål at
1562 alle barn som trenger spesialundervisning, skal få det av faglært personell.

1563 Vennskap og sosiale ferdigheter har avgjørende betydning for elevens læring.
1564 Utenforskap er alvorlig for den som blir stående alene. Arbeiderpartiet vil at det
1565 skal jobbes mer systematisk for at de yngste barna våre raskt blir del av et sosialt
1566 fellesskap.

1567 **Arbeiderpartiet vil:**

- 1568 ● Innføre en lese-, skrive- og regnegaranti, blant annet ved å opprette
1569 innsatsteam med spesialpedagoger og andre fagfolk som skal utgjøre et
1570 sterkere lag rundt elever som har behov for det.
 - 1571 ● Bedre overgangene mellom barnehage, barneskole, mellomtrinn,
1572 ungdomsskole og videregående.
 - 1573 ● Gjennomføre flere prøveprosjekter med mer fleksibel skolestart.
 - 1574 ● Innrette spesialundervisningen og pedagogisk-psykologisk tjeneste (PPT)
1575 slik at den starter opp raskest mulig, og at elever med behov for slik
1576 oppfølging i større grad deltar i det ordinære skoleløpet, og sørge for at
1577 ressursene treffer elevene som trenger dem.
 - 1578 ● Styrke hjem-skole-samarbeidet og sikre gode leksehjelpsordninger, også
1579 på ungdomstrinnet.
 - 1580 ● Tilrettelegge for at faglig sterke elever får de utfordringene de trenger.
- 1581

1582 **Økt innsats mot mobbing**

1583 Barn og unge skal ha et godt og trygt skolemiljø, det er et felles ansvar. Ingen skal
1584 være redde for å oppleve mobbing verken på skoleveien, i friminuttene eller i
1585 timen. Arbeiderpartiet vil intensivere innsatsen mot mobbing i den norske skolen.

1586 **Arbeiderpartiet vil:**

- 1587 ● Etablere beredskapsteam mot mobbing for alle kommuner.
- 1588 ● Gi kommunene mulighet til å ansette flere miljøarbeidere på skoler med
1589 store læringsmiljøutfordringer.
- 1590 ● Endre paragraf 9A i opplæringsloven i dialog med partene i skolen, slik at
1591 både elevenes og lærernes rettssikkerhet ivaretas på en bedre måte enn i
1592 dag.

- 1593 • Prioritere det forebyggende arbeidet og gjennomføre et bredt
1594 kompetansehevningsprogram om mobbing som alle voksenpersoner i
1595 skolen kan søke på.
1596 • Opprette et statlig kompetansesenter for å veilede og sikre lik behandling i
1597 saker uavhengig av hvilken kommune man bor i.
1598

1599 **En fremtidsrettet organisering av skoledagen**

1600 De fleste elever på småtrinnet benytter seg av skolefritidsordningen (SFO) etter
1601 endt skoledag. Det er en utfordring at både kvaliteten og prisnivået på SFO
1602 varierer rundt om i landet. Arbeiderpartiet ønsker å øke kvaliteten og senke
1603 prisen på SFO. De ulike yrkesgruppene i skolen må samarbeide for å sikre at flere
1604 barn fullfører utdanningsløpet.

1605 **Arbeiderpartiet vil:**

- 1606 • Innføre gratis SFO, i første omgang for alle førsteklasinger, og arbeide for
1607 lavere pris på SFO for alle barn.
1608 • Jobbe for søskenmoderasjon for familier som har barn både i barnehage og
1609 i SFO.
1610 • Vurdere å utvide antall timer på skolen for de yngste elevene slik at elever
1611 og lærere har mer tid til både fag og lek.
1612 • Innføre et sunt, enkelt skolemåltid i løpet av dagen. Skolene skal ha frihet
1613 til å organisere dette selv.
1614 • Utvikle en nasjonal standard for innholdet og kvalitet i SFO. De nasjonale
1615 kvalitetskravene skal bidra til:
1616 ◦ At barna får et variert SFO-tilbud, som blant annet inkluderer
1617 leksehjelp og lek.
1618 ◦ At barna får mulighet til hjelp med skolearbeidet i SFO, bl.a. gjennom
1619 en bedre kobling mellom det som skjer i SFO, og skolefagene.
1620 ◦ At alle barn daglig er i fysisk aktivitet.
1621 ◦ Et styrket lag rundt barna der alle barn møter kvalifiserte og
1622 kompetente voksenpersoner.
1623

1624 **En mer praktisk skole**

1625 Alle elever skal oppleve mestring på skolen. Varierte læringsmetoder er viktig for
1626 at elevene skal kunne lære og utvikle seg mest mulig etter egne forutsetninger.
1627 Arbeiderpartiet vil legge større vekt på praktiske ferdigheter og praksisnær
1628 opplæring fra første skoledag.

1629

1630 **Arbeiderpartiet vil:**

- 1631 • Styrke og forbedre de praktiske og estetiske fagene slik at ulike barn får
1632 oppleve mestring på ulikt vis.
1633 • Innføre en sjette grunnleggende ferdighet med vekt på kreativitet,
1634 innovasjon, problemløsning og kritisk tenkning.
1635 • Øke andelen kvalifiserte lærere innen de praktiske og estetiske fagene.
1636 • Gi lærere mulighet for etter- og videreutdanning også i praktiske og
1637 estetiske fag.
1638 • Legge til rette for at alle ungdomsskoler har tilbud om elevbedrift og
1639 utplassering i arbeidslivet.

- Videreutvikle entreprenørskap i skolen som valgfag, for å gi elevene praktisk kunnskap og stimulere til nytenkning og kreativitet i arbeidslivet.
- Innføre «Den praktiske skolesekken» som skal gi elevene kunnskap om fagarbeid og la dem prøve seg i praktiske oppgaver.
- Arbeide for at alle barn og unge skal kunne få undervisning på kulturskolen, og at deltakeravgiften ikke er så høy at noen ekskluderes.
- Arbeide for at alle skoler har et godt skolebibliotek og inkludere skolebibliotekarene i det pedagogiske arbeidet.
- Bedre svømmeundervisningen og gi kommunene ansvar for at barn lærer å svømme.

En fremtidsrettet videregående opplæring som flere fullfører

Videregående opplæring skal gi ungdom yrkeskompetansen eller studieforberedelsen de trenger, og alle skal få et tilbud som gir dem gode muligheter videre. Det er fremdeles for mange elever som ikke fullfører videregående opplæring.

Arbeiderpartiet vil:

- Gi elever rett til sluttkompetanse i tråd med anbefalingene fra Lied-utvalget.
- Tilby intensivopplæring mellom ungdomstrinnet og videregående opplæring for elever med svake grunnleggende ferdigheter.
- Dele skoleåret i terminer.
- Beholde fylkenes rett til selv å bestemme hvordan opptak til videregående skoler skal foregå.
- Forbedre dagens fraværsregler slik at det blir mindre rigid og byråkratisk, mer rettferdighet for elevene og legger opp til økt gjennomføring.
- Tilby flere fremmedspråk i den videregående skolen.
- Tilby faglig sterke elever å ta flere fag på høyere nivå.

Fremtidens fagarbeidere

Det norske nærings- og samfunnslivet trenger flere fagarbeidere for å bygge den moderne velferdsstaten og en industri i verdenstoppen. Likevel er det fremdeles mange yrkesfagelever som ikke får lære plass. Arbeiderpartiet vil styrke de yrkesfaglige programmene og sørge for at arbeidslivet som venter etter fullført utdanning, er attraktivt, trygt og seriøst.

Arbeiderpartiet vil:

- Innføre en lære plassgaranti ved å sikre at alle elever som er kvalifisert, får lære plass, gjennom et forpliktende samarbeid mellom staten, fylkeskommunen og arbeidslivet.
- Øke antall læreplasser, blant annet ved å:
 - Jobbe for at alle kommuner årlig tilbyr minst 3 læreplasser per 1000 innbyggere.
 - Stille strengere krav til antall læreplasser i statlige virksomheter.
 - Kreve at private barnehager tar inn lærlinger i barne- og ungdomsarbeiderfag.
 - Differensiere lærlingtilskuddet for ulike elevgrupper.
- Rekruttere og videreutdanne flere yrkesfaglærere, satse på yrkesfagutdanningene og innføre mer praksis i yrkesfagopplæringen.

- 1688 • Endre opptakskravene til PPU slik at personer med fagskoleutdanning,
1689 kombinert med fag-/svennebrev, er kvalifiserte til å søke.
- 1690 • Opprette en ordning med nasjonal senterstatus for fremragende
1691 yrkesutdanning (SFY), etter modell av Senter for fremragende utdanning
1692 (SFU).
- 1693 • Legge til rette for fleksible løp i flere utdanningsprogrammer, der elevene
1694 får veksle mellom skole og arbeidsliv.
- 1695 • Gi alle lærlinger et lærlingbevis som gir samme fordeler som elever og
1696 studenter har.
- 1697 • Videreutvikle og utvide y-veien slik at godkjent fagbrev gir adgang til
1698 høyere utdanning innenfor relevante studier, i kombinasjon med
1699 nødvendige forkurs.
- 1700 • Investere mer i utstyr på yrkesfaglinjene slik at opplæringen blir mer
1701 relevant.
1702

1703 **Strengere regler for å hindre privatisering og kommersialisering**

1704 For Arbeiderpartiet er det viktig at alle barn får en god utdanning, og at ulike barn
1705 går på samme skole. Arbeiderpartiet vil hegne om den offentlige fellesskolen der
1706 barn og unge med ulik bakgrunn og fra ulike samfunnslag møtes og lærer
1707 hverandre å kjenne. Fellesskolen bygger opp tilliten og ned forskjellene mellom
1708 folk, det er bra for fellesskapet, økonomien og livskvaliteten vår.

1709 Et stort innslag av private skoler tapper offentlige budsjetter og skaper større
1710 skiller mellom barna.

1711

1712 **Arbeiderpartiet vil:**

- 1713 • Si nei til etablering av nye kommersielle privatskoler og stramme inn
1714 privatskoleskoleloven.
- 1715 • Innføre en lokal vetorett slik at kommuner og fylkeskommuner selv kan
1716 styre omfanget av private skoler og ta hensyn til det totale lokale
1717 skoletilbudet.
- 1718 • Styrke tilsynet av privatskoler for å sikre at de etterlever regelverket.
- 1719 • Gjøre fellesskolen mer mangfoldig, blant annet ved at skoleeiere lettere
1720 skal kunne gjennomføre forsøk og utviklingsarbeid med utgangspunkt i
1721 lokale behov.
1722

1723 **Et løft for teknologi og digital kompetanse**

1724 Digitalisering endrer hverdagen til lærere, elever og foreldre, og digital
1725 kompetanse er en forutsetning for å klare seg i dagens samfunn. Arbeiderpartiet
1726 vil satse på et teknologiløft for skolen, slik at elevene kan lære bedre og bli mer
1727 kompetente i møte med digitaliseringen.

1728 **Arbeiderpartiet vil:**

- 1729 • Sikre tilgjengelig og oppdatert utstyr og tilgang til høyhastighetsnett i
1730 skolen.
- 1731 • Gi lærerne økt kompetanse i bruk av digitale læremidler og pedagogisk
1732 kvalitetssikring av læremidlene.
- 1733 • Innføre en nasjonal støtteordning for å utvikle gode digitale læremidler.
- 1734 • Sikre at alle elever får erfaring med koding som del av skolens faginnhold.

1735

1736 **Flere lærere med bedre tid og tillit**

1737 Dyktige lærere som har tid og tillit til å følge opp hver enkelt elev, er
1738 forutsetningen for en god skole. Arbeiderpartiet vil innføre en tillitsreform som
1739 fjerner unødvendig rapportering og byråkrati for de ansatte og gir dem mer tid til
1740 læring og oppfølging av elevene.

1741 **Arbeiderpartiet vil:**

- 1742 ● Avbyråkratisere skolen ved å fjerne tidstyver og unødvendige krav til
1743 rapportering og dokumentasjon.
- 1744 ● Gjennomgå grunnskolens kvalitetsvurderingssystem (NKVS) sammen med
1745 partene i skolen med mål om å redusere bruken av tester og prøver, og
1746 sikre at styringen fremmer mer og bedre læring i skolen.
- 1747 ● Tilrettelegge for flere karriereveier for ansatte i skolen og erstatte
1748 lærerspesialistordningen med en partsforankret ordning som gir lærerne
1749 bedre tid til utviklingsarbeid, karriereutvikling og profesjonsfellesskap på
1750 skolen.
- 1751 ● Garantere fortsatt storsatsing på kompetanseutvikling for lærere i skolen
1752 og utvide mulighetene til etter- og videreutdanning til å gjelde flere fag.

1753

1754 **Flere lærere**

1755 Lærermangelen i skolen er økende. For Arbeiderpartiet er det viktig at alle elever
1756 får lærere som er kvalifiserte og har tid til dem. Vi mener at behovet for flere
1757 lærere i den norske skolen er stort, og vil ansette, utdanne og rekruttere flere
1758 lærere.

1759 **Arbeiderpartiet vil:**

- 1760 ● Sørge for at det ansettes flere kvalifiserte lærere og beholde normen for
1761 lærertetthet.
- 1762 ● Beholde kompetansekravene, men fjerne «avskiltingen» av lærere
1763 utdannet før 2014.
- 1764 ● Øke andelen kvalifiserte lærere og investere i økt kompetanse ved å:
 - 1765 ○ Gjennomføre et kompetanseløft for de som underviser i skolen og
1766 mangler formalkompetanse.
 - 1767 ○ Øke andelen lærere som får økt kompetanse på klasseledelse,
1768 pedagogisk bruk av digitale læremidler og spesialpedagogikk.
 - 1769 ○ Flytte ansvaret for at lærerne får kompetanseheving, fra
1770 arbeidstaker til arbeidsgiver. Det skal være obligatorisk for
1771 kommunene å lage en plan for videreutdanning av lærere.
 - 1772 ○ Etablere hospiteringsordninger i skolen for lærere, skoleledere og
1773 de som utdanner lærere.
- 1774 ● Satse mer på skoleledelse og skolefaglig kompetanse på alle nivåer i
1775 skolen.
- 1776 ● Utvikle et eget program for å rekruttere tilbake lærere som har forlatt yrket.

1777

1778 **En bedre lærerutdanning**

1779 Foreldre skal være trygge på at barna får god oppfølging og undervisning av høy
1780 kvalitet. Derfor er det viktig for Arbeiderpartiet å utdanne flere lærere over hele
1781 landet og å styrke lærerutdanningene.

1782 **Arbeiderpartiet vil:**

- 1783 • Erstatte inntakskravet på fire i matematikk med bredere og mer treffsikre
- 1784 opptakskrav på lærerutdanningen.
- 1785 • Prøve ut flere alternative opptaksordninger til lærerutdanningene, som
- 1786 intervjuer.
- 1787 • Styrke kvaliteten i lærerutdanningene og øke studieintensiteten ved å
- 1788 heve pedagogikkandelen, øke antall praksisdager og gi studentene mer
- 1789 erfaring i praktisk lærerarbeid.
- 1790 • Beholde den femårige grunnskolelærerutdanningen.
- 1791 • Igangsette en ny nasjonal rekrutteringskampanje til lærerutdanningen,
- 1792 særlig rettet mot menn.

1794 **Økt likestilling og bedre universell utforming**

1795 Den norske skolen skal være likestilt. Det betyr at den må være tilpasset og reelt
1796 tilgjengelig for alle elever, uansett hvem de er, og hvilke behov de har. For mange
1797 elever opplever at verken bygningsmasse, hjelpemidler eller undervisning er
1798 tilpasset dem. En skole for alle må være universelt utformet, og skolen må ha
1799 kunnskap om de ulike elevenes behov, slik at barna kan leke, lære og utvikle seg
1800 i trygge rammer.

1801 **Arbeiderpartiet vil:**

- 1802 • Sette rådgivningstjenesten i stand til å gi bedre veiledning til elever med
- 1803 funksjonsnedsettelse.
- 1804 • Kreve at pensum er lettlest og foreligger på punktskrift, og at det er
- 1805 tilgjengelig for døvblinde.

1807 **Økt status for fagskolene**

1808 Fagskolene skal gi solid, høyere yrkesfaglig utdanning. Arbeiderpartiet vil gi
1809 fagskoleutdanningene en viktigere rolle i den livslange læringen og satse på
1810 disse i tett samarbeid med partene i arbeidslivet.

1811 **Arbeiderpartiet vil:**

- 1812 • Lage en forpliktende opptappingsplan for nye studieplasser i tråd med
- 1813 arbeidslivets behov.
- 1814 • Gjennomgå strukturen i fagskolesektoren for å sikre at tilbudene er
- 1815 relevante og har god kvalitet.
- 1816 • Sikre og styrke utdanningskompetansen i fagskolene slik at de tilbyr
- 1817 solide, kvalitetssikrede yrkesutdanninger av høy kvalitet og kan levere
- 1818 etterspurt kompetanse til arbeidslivet.
- 1819 • Gi fagskolelærere bedre muligheter til å utvikle sin pedagogiske
- 1820 kompetanse.

1823 **Mer desentralisert utdanning**

1824 Lik tilgang til kunnskap og kompetanse gjennom hele livet er grunnleggende for
1825 den enkeltes muligheter og for samfunnet.

1826 Arbeidslivet vil fremover ha behov for et mer tilpasset og mangfoldig etter- og
1827 videreutdanningstilbud som kan kombineres med arbeid, og vi må rekruttere og
1828 utdanne nok fagfolk til bedrifter og kommuner i hele landet. Vi vil gjøre det

1829 enklere å få kompetansepåfyll og å ta mer utdanning som voksen eller ved siden
1830 av jobb, og styrke utdanningsinstitusjonenes regionale rolle.

1831

1832 **Arbeiderpartiet vil:**

- 1833 • Sørge for at målene om regionalt ansvar og lik tilgang til høyere utdanning i
1834 hele landet styrkes og følges opp av utdanningsinstitusjonene.
- 1835 • Legge frem opptrappingsplaner for nye studieplasser for hele landet, og
1836 prioritere utdanninger innen viktige yrker der det mangler tilstrekkelig
1837 kvalifisert arbeidskraft.
- 1838 • Stille tydelige nasjonale krav om regional tilstedeværelse for å styrke det
1839 desentraliserte tilbudet.
- 1840 • Satse på fjernundervisning og modulbaserte utdanninger på nett, som kan
1841 tas i hele landet og kobles til kommunale praksisplasser.
- 1842 • Etablere pilotprosjekter der man bruker digitale løsninger for å gi steds-
1843 og tidsuavhengig kompetanseheving.
- 1844 • Styrke studiesentrene som regionale samlingspunkter for desentralisert
1845 utdanning sammen med universitetene og høyskolene.
- 1846 • Skreddersy det desentraliserte utdanningstilbudet til det offentlige og
1847 næringslivets behov i større grad.
- 1848

1849 **Bedre arbeidsvilkår og mer mangfold i høyere utdanning**

1850 Høyere utdanning, forskning og kompetanse er avgjørende for verdiskaping og
1851 innovasjon i det norske samfunnet. Arbeiderpartiet vil bedre studenters og
1852 ansattes arbeidsvilkår, redusere midlertidighet og fremme bred rekruttering,
1853 bedre likestilling og mangfold innenfor utdanning og forskning.

1854 **Arbeiderpartiet vil:**

- 1855 • At høyere utdanning i Norge skal være gratis, også for internasjonale
1856 studenter.
- 1857 • Trappe opp antall nye studieplasser, særlig på områder som er viktige for
1858 arbeidslivet.
- 1859 • Innføre en tillitsreform for universitets- og høyskolesektoren ved å:
 - 1860 ○ Styre sektoren mer basert på tillit, med overordnede mål.
 - 1861 ○ Avvikle unødvendige og byråkratiske kontrollregimer.
 - 1862 ○ Gjennomgå finansieringsordningen slik at den fremmer
 - 1863 lærestedenes brede samfunnsoppdrag, bidrar til bedre
 - 1864 studiekvalitet og de faktiske utdanningskostnadene dekkes.
 - 1865 ○ Gjøre universiteter og høyskoler til en mer attraktiv karrierevei ved å
 - 1866 bedre kjønnsbalansen, stramme inn regelverket for bruk av
 - 1867 midlertidige stillinger og sørge for at midlertidigheten kommer ned
 - 1868 på nivå med arbeidslivet for øvrig.
- 1869 • Sørge for at bygg og infrastruktur på universiteter og høyskoler holder
1870 tilfredsstillende standard, og legge frem en prioriteringsliste for nybygg og
1871 investeringer.
- 1872 • Styrke ordningen med Senter for fremragende utdanning (SFU), og utvide
1873 denne og andre ordninger som stimulerer til god utdanningskvalitet.

1874

1875 **Flere boliger og økonomi til å studere på heltid**

1876 Et godt studiested, god økonomi og et sted å bo mens man studerer, er svært
1877 viktig for studentenes læring og livskvalitet. Arbeiderpartiet vil bygge flere
1878 studentboliger og sikre at det er mulig å studere på heltid. Studiestedene skal
1879 være et godt og trygt sted å være, både faglig og sosialt, for alle studenter.

1880 **Arbeiderpartiet vil:**

- 1881 • Innføre 12 måneders studiestøtte for heltidsstudenter med barn under 16 år
- 1882 og opptjening av rettigheter til foreldrepermisjon for studenter, og la
- 1883 studenter ta betalt foreldrepermisjon i studietiden.
- 1884 • Trappe opp studentboligbyggingen med mål om 3000 bygde boliger i året,
- 1885 med vekt på pressområder der behovet er størst.
- 1886 • Løfte studiekvaliteten gjennom bedre veiledning og oppfølging, mer
- 1887 praksis, bedre digitale løsninger og ved å stille større krav til
- 1888 studieintensitet.
- 1889 • Legge frem en ny modell for studiefinansiering som bedre legger til rette
- 1890 for heltidsstudenter og gir mulighet for differensiert finansiering for
- 1891 utdanning på deltid.
- 1892

1893 **Forskning for omstilling og klima**

1894 Forskning er en forutsetning for utvikling og vekst og helt nødvendig for å møte
1895 de store utfordringene som landet vårt og verdenssamfunnet står overfor.
1896 Arbeiderpartiet vil styrke norsk forskning, både i regi av det offentlige og i
1897 næringslivet. Vi mener at Norge skal være en drivkraft i den internasjonale
1898 kunnskapsutviklingen og ha varige verdensledende miljøer innenfor områder der
1899 vi har særlige fortrinn.

1900 **Arbeiderpartiet vil:**

- 1901 • Videreføre treprosentmålet i forskningspolitikken, og legge frem en
- 1902 strategi for at forskning og utvikling i næringslivet utgjør to prosent av BNP
- 1903 innen 2030.
- 1904 • Innføre et forskningsløft for klima og omstilling:
 - 1905 ○ Prioritere mer av fellesskapets forskningsmidler til områder der
 - 1906 samfunnet har størst behov, som klima og bærekraft.
 - 1907 ○ Satse mer på langsiktig forskning gjennom ordninger som Sentre for
 - 1908 fremragende forskning (SFF), Sentre for forskningsdrevet
 - 1909 innovasjon (SFI), kompetanseklynger og flerårige
 - 1910 forskningsprogrammer.
 - 1911 ○ Utvide satsingen på fremragende forsknings- og utdanningsmiljøer,
 - 1912 og etablere nye forskningsmiljøer i internasjonal toppklasse knyttet
 - 1913 til næringsklynger.
 - 1914 ○ Legge til rette for flere ordninger der arbeidstakere fra andre deler av
 - 1915 arbeidslivet kan få tilrettelagte forskerløp.
- 1916 • Heve departementenes forskningsandel og sikre bedre samordning av
- 1917 forskningspolitikken på tvers av staten, organisasjonene og næringslivet.
- 1918 • Legge frem en strategi for å styrke forskning som attraktiv karrierevei.
- 1919 • Sørge for at offentlig finansiert forskning er offentlig tilgjengelig, og sikre
- 1920 at alle høyere utdanningsinstitusjoner har gode ordninger for publisering
- 1921 med åpen tilgang.

1922
1923
1924

- Redusere søknadsbyråkratiet og rapporteringen knyttet til de konkurranseutsatte arenaene i Norges forskningsråd.

1925 Helse og omsorg:

1926 God helse og livskvalitet for alle

1927 En felles offentlig helsetjeneste, styrt av felleskapet og finansiert over
1928 skatteseddelen, er det beste bolverket mot økte forskjeller. Vi skal ha en
1929 helsetjeneste i verdensklasse der fagfolkene står i front, en tjeneste som lytter til
1930 pasientene, og som er tilgjengelig for alle uansett hvem de er, og hvor de bor. Det
1931 er et felles ansvar å forhindre at koronapandemien fører til langvarige
1932 helseutfordringer for sårbare mennesker og grupper i samfunnet vårt.

1933 Det er fremdeles mye å ta fatt i for å skape verdens beste helsetjeneste. De
1934 sosiale helseforskjellene vokser, mange har ikke råd til ordentlig tannbehandling.
1935 Vi ser en økning i psykiske plager, særlig blant unge, og ventetidene og
1936 forutsigbarheten i den psykiske helsetjenesten er for dårlig. Mange sykehus sliter
1937 med kapasiteten, og ansatte må bruke tid på rapportering og byråkrati i stedet for
1938 å hjelpe og behandle.

1939 Vi må øke helsebudsjettene for å kunne innlemme de nyeste og beste
1940 behandlingsmetodene i den norske helsetjenesten.

1941 Psykisk helse er like viktig som fysisk helse. Vi må trappe opp forebyggingen av
1942 psykiske helseplager, og det må bli lettere å få hjelp når slike plager oppstår.

1943 Eldre er like forskjellige som alle andre aldersgrupper. Eldre må få være sjef i eget
1944 liv. Med en stadig større andel eldre blant oss må politikken klare å både se eldre
1945 som en ressurs og å trygge tilværelsen når helsen svikter og man trenger hjelp.

1946 Arbeiderpartiets hovedprioriteringer i helse- og omsorgspolitikken er:

- 1947 • Likeverdig helsetilbud over hele landet, basert på behov og ikke på den
- 1948 enkeltes betalingsevne.
- 1949 • En folkehelsepolitikk som bidrar til å utjevne sosiale helseforskjeller.
- 1950 • Økt kapasitet i sykehusene og reduksjon i bruken av markedsmodeller, til
- 1951 fordel for mer tillit til helsepersonell, mer medvirkning for pasienter og
- 1952 bedre samarbeid på tvers i helsesektoren.
- 1953 • Sterkere nasjonal helseberedskap, særlig legemiddeltilgang og
- 1954 akuttmedisin i hele landet.
- 1955 • Prioritering av psykisk helse og rus, både akutt hjelp og
- 1956 lavterskeltjenester.
- 1957 • En eldreomsorg som gir mer frihet og trygghet, innenfor en offentlig
- 1958 ramme.
- 1959 • En gradvis utvidelse av den offentlige tannhelsen.

1960

1961 Folkehelse – felleskapets ansvar

1962 God helse skapes der folk lever, bor og arbeider. Vi må sørge for at alle
1963 samfunnssektorer er med på å forebygge og investere i folkehelse. Slik kan folk
1964 leve lenger og ikke få kroniske sykdommer som gjør at de blir stående utenfor
1965 arbeidslivet. Å utjevne økonomiske og sosiale forskjeller vil i seg selv forbedre
1966 den norske folkehelsen.

- 1967 **Arbeiderpartiet vil:**
- 1968 • Innføre daglig fysisk aktivitet i skolen.
 - 1969 • Legge til rette for gang- og sykkelveier og lett tilgjengelige og rimelige offentlige transportmidler ved daglig kommunikasjon for alle.
 - 1970 • Innføre et sunt, enkelt skolemåltid i løpet av dagen. Skolene skal ha frihet til å organisere dette selv.
 - 1971 • Sørge for at barn får kunnskap om fysisk og psykisk helse i skolen.
 - 1972 • Gjennomgå og vurdere innstramminger i lovverket for regulering av markedsføring av usunn mat og drikke rettet mot barn og unge.
 - 1973 • Føre en restriktiv alkoholpolitikk og opprettholde Vinmonopolets samfunnsrolle.
 - 1974 • Sørge for retningslinjer for alkoholbruk på alle arbeidsplasser og styrke det rusforebyggende arbeidet i skolen.
 - 1975 • Sørge for at kommuner får tilstrekkelige ressurser til å følge opp det systematiske folkehelsearbeidet som de er lovpålagt, og til å investere i folkehelseprosjekter som for eksempel tilrettelegging av turareal.
 - 1976 • Vurdere tiltak mot luftforurensning som et ledd i å forebygge alvorlig sykdom.
 - 1977 • Lage en ny strategi for utjevning av sosiale helseforskjeller og bekjempe ensomhet.
 - 1978 • Tydeliggjøre at folkehelsekonsekvenser skal vurderes i alle samfunnssektorer.
 - 1979
 - 1980
 - 1981
 - 1982
 - 1983
 - 1984
 - 1985
 - 1986
 - 1987
 - 1988
 - 1989

1990 **Sterke lokalsykehus – kvalitet og kapasitet i sykehusene**

1991 I en sterk offentlig og solidarisk helsetjeneste er fagfolkene selve nerven og den

1992 ressursen vi må ta best vare på. Fagfolk må få tilgang til oppdatert teknologi og

1993 mulighet til kompetanseutvikling, slik at de alltid kan ligge i front av faget. Flere

1994 eldre gir større behov for sengeplasser og intensivplasser ved norske sykehus og

1995 krever bedre kapasitet ved operasjonsstuer og poliklinikker. Vi må bygge store

1996 nok bygg med rom til behandling og pleie, som også er gode arbeidsplasser for de

1997 som jobber der.

1998 **Arbeiderpartiet vil:**

- 1999 • Gi mer penger til sykehusene gjennom økt grunnfinansiering.
- 2000 • Korte ned helsekøer ved å bygge ut tilbudet der behandlingsskøene er lange, og øke utrednings- og behandlingsskapasiteten i poliklinikker på ettermiddager og kvelder.
- 2001 • Se til at pasienter får god informasjon gjennom hele behandlingen.
- 2002 • Sørge for at avtalespesialister er et reelt tilbud for alle uansett hvor de bor.
- 2003 • Innføre standardisert behandling der det er faglig hensiktsmessig, for å fjerne urettferdige forskjeller i kvaliteten på behandling, utredning og oppfølging rundt om i landet.
- 2004 • Satse på ny teknologi som er helt nødvendig for at nye teknikker og medikamenter skal tas i bruk, og legge til rette for at persontilpasset medisin blir tilgjengelig i Norge.
- 2005 • Styrke kvalitetsregistre og benytte dem aktivt i kvalitetsforbedrende arbeid.
- 2006 • Legge til rette for at flere pasienter får delta i kliniske studier.
- 2007 • Styrke ettervernet for de som overlever kreft.
- 2008
- 2009
- 2010
- 2011
- 2012
- 2013
- 2014

- 2015 • Gjennomgå antallet sengeplasser i sykehusene tilpasset en eldre
- 2016 befolkning, som ofte har flere sykdommer, og øke antall plasser der det er
- 2017 behov.
- 2018 • Øke bruken av hjemmesykehus og avstandsoppfølging gjennom å lage
- 2019 finansieringsordninger som støtter dette.
- 2020 • Ha en full gjennomgang av arbeidet med pasientsikkerhet, og satse på
- 2021 meldesystemer og forskning som gjør at vi blir bedre til å lære på tvers i
- 2022 hele helsetjenesten.
- 2023 • Få ned overbehandling i helsetjenesten, særlig behandling med liten
- 2024 forventet helseeffekt som innebærer stor risiko for komplikasjoner og
- 2025 forverret helsetilstand.
- 2026 • Sikre åpenhet rundt prioriteringer i helsetjenesten og utrede endringer i
- 2027 systemet for nye metoder, for å sikre tillit til systemet og gi brukere og
- 2028 fagfolk en sterkere stemme.
- 2029

2030

2031 **Mindre marked, mer tillit, medvirkning og samhandling**

2032 Arbeiderpartiet vil sørge for at ansatte får mer tillit, at markedstenkningen og
 2033 målstyringen reduseres, og at vi tar sterkere politisk kontroll over vår felles
 2034 helsetjeneste. Pasientene skal høres og delta i dialog med sine behandlere.
 2035 Samhandlingen mellom sykehus og hjemkommune skal bli bedre.

2036 Et kommersielt helsetilbud på siden av den offentlige, finansiert av
 2037 forsikringsprodukter, er oppskriften på økte forskjeller og tapper det offentlige for
 2038 både menneskelige og økonomiske ressurser. Den offentlige helsetjenesten skal
 2039 være god og trygg for alle våre innbyggere. Vårt mål er at vår felles offentlige
 2040 helsetjeneste er den beste.

2041 **For å bedre samhandlingen rundt pasientene og styrke brukermedvirkningen vil** 2042 **Arbeiderpartiet:**

- 2043 • Gjennomføre en samhandlingsreform 2.0 og sørge for at krav til kvalitet og
- 2044 frister kobles til hele pasientløpet, ikke bare til tiden pasienter ligger på
- 2045 sykehus.
- 2046 • Sørge for at avtaler mellom sykehus og kommuner i større grad enn i dag
- 2047 detaljeres og operasjonaliseres, og gjennomgå bruken av dagbøter for
- 2048 utskrivningsklare pasienter.
- 2049 • Hente inn igjen viktig støttepersonell i sykehusene, som helsesekretærer
- 2050 og annet administrativt personell, slik at helsepersonell kan bruke mest
- 2051 mulig av tiden sin på pasienter.
- 2052 • Prioritere IKT-løsninger som letter kommunikasjon på tvers av nivåene,
- 2053 som for eksempel Pasientens legemiddelliste, som gir helsepersonell
- 2054 oversikt over pasienters legemiddelbruk.
- 2055 • Gi pasienter mulighet til å påvirke helsetjenestene de mottar, og spørre alle
- 2056 etter behandlingen hva de synes kan bli bedre.
- 2057 • Prøve ut samhandlingsmidler i sykehusene som kommunene må godkjenne
- 2058 bruken av, gjennom felles samhandlingsbudsjetter, for å finansiere
- 2059 samhandlingstiltak.
- 2060
- 2061

2062 **For å forbedre styringen av sykehusene vil Arbeiderpartiet:**

- 2063 • Igangsette et arbeid for å redusere markedsstyringen i alle deler av
- 2064 spesialisthelsetjenesten sammen med partene.
- 2065 • Fjerne innsattsstyrt finansiering i fødetilbudet og i psykiatri og rus og
- 2066 vurdere mer kvalitetsbasert finansiering.
- 2067 • Kutte ned på mål- og resultatstyring og fjerne unødvendig rapportering i
- 2068 helsesektoren sammen med partene.
- 2069 • Etablere som hovedregel at alle norske sykehus skal ha stedlig ledelse: en
- 2070 plassjef som har fullmakter til å lede sitt ansvarsområde.
- 2071 • Utrede modeller for hvordan sykehusene kan gjøre større investeringer
- 2072 uten at det må spares opp egenkapital, slik at innsparing ikke går ut over
- 2073 drift.
- 2074 • Sikre demokratisering av sykehusene ved å gi de ansatte reell
- 2075 medbestemmelse i viktige beslutninger.
- 2076 • Utrede alternative former for demokratisk forankring i sykehusenes
- 2077 opptaksområder som ikke utfordrer prinsippet om statlig eierskap,
- 2078 herunder gjennomgå antallet regionale og lokale helseforetak og
- 2079 tydeliggjøre hvilke beslutninger som skal avgjøres av helseministeren i
- 2080 foretaksmøtet, samt vurdere et forsøk der kommuner og sykehus får samlet
- 2081 ansvar for alle helsetjenestene i et geografisk område.
- 2082 • Avvikle ordningen med nøytral merverdiavgift i helseforetakene, fordi det
- 2083 bidrar til outsourcing av viktige driftsoppgaver.
- 2084 • Sette en stopper for outsourcing av renholdstjenester og andre kritiske
- 2085 driftsfunksjoner.
- 2086 • Gjennomgå veksten i lederstillinger i helsesektoren og vurdere regelverk
- 2087 som begrenser bruken av dem.
- 2088 • Sette en stopper for lukrative etterløns- og sluttavtaler i helsesektoren.
- 2089

2090 **For å forhindre todeling av helsetjenesten vil Arbeiderpartiet:**

- 2091 • Stoppe privatiseringsreformen «Fritt behandlingsvalg» og bruke
- 2092 ressursene på tiltak vi vet reduserer ventetid og bidrar til behandling av
- 2093 flere pasienter, som for eksempel utvidede åpningstider og økt kapasitet i
- 2094 den offentlige helsetjenesten.
- 2095 • Fortsette det gode samarbeidet med ideelle aktører, som leverer et viktig
- 2096 supplement til den offentlige helsetjenesten.
- 2097 • Legge til rette for at offentlig ansatt helsepersonell kan bruke sin kapasitet
- 2098 på offentlige sykehus, ved at ansatte i offentlige sykehus ikke har private
- 2099 bierverv for samme behandling og de samme pasientene de har ansvar for i
- 2100 det offentlige.
- 2101 • Redusere behovet og bruken av private helseforsikringer.
- 2102 • Nedsette et offentlig utvalg som skal gjennomgå utviklingen av private
- 2103 helseaktører og privat helseforsikring i Norge og foreslå ytterligere tiltak for
- 2104 å forhindre en todelt helsetjeneste.
- 2105 • Gjennomgå praksisen av rett til nødvendig helsehjelp som ikke kan vente,
- 2106 for personer uten lovlig opphold, og vurdere ordninger for å sikre at disse
- 2107 rettighetene oppfylles.
- 2108 • Utarbeide en ny strategi for migrasjonshelse og satse på forskning på
- 2109 migrasjonshelse.
- 2110

2111 **For å sikre innovasjon og digitalisering og bedre bruk av helsedata vil**
2112 **Arbeiderpartiet:**

- 2113 • Oppgradere helsetjenestens digitale grunnmur og ta i bruk brukervennlige
- 2114 løsninger for fagfolk og pasienter.
- 2115 • Gjøre helsedata trygt tilgjengelig i hele helsetjenesten for å sikre
- 2116 pasientens behandling og medbestemmelse.
- 2117 • Tilrettelegge for økt bruk av helsedata og data fra norske biobanker til
- 2118 kliniske studier og til samarbeid med helseindustrien, på en måte som
- 2119 sikrer offentlig kontroll med dataene.
- 2120

2121 **Psykisk helse – tidlig innsats, kort vei til hjelp og sterkere ettervern**

2122 Psykisk helse er like viktig som fysisk helse. Forebyggingen av psykiske plager
2123 begynner med et samfunn der alle blir sett og får delta på egne premisser, en
2124 skole med nok lærere til å følge opp den enkelte og et arbeidsmarked som også
2125 har jobber for unge som ikke vil ta en lang utdanning. For mennesker med
2126 psykiske helseplager er det helt avgjørende å få hjelp der de er, om det er på
2127 skolen, på et sykehjem eller på en arbeidsplass. Arbeiderpartiet mener psykisk
2128 helse og rusomsorgen trenger et forpliktende løft.

2129 **For å sikre hjelp i hjemkommunen til mennesker med psykisk helseplager vil**
2130 **Arbeiderpartiet:**

- 2131 • Sørge for rask psykisk helsehjelp og lavterskeltjenester uten henvisning i
- 2132 alle kommuner.
- 2133 • Innføre en nasjonal bemanningsnorm for skolehelsetjenesten i tråd med
- 2134 Helsedirektoratets anbefalinger.
- 2135 • Forsterke den tidlige tverrfaglige innsatsen rundt elevene i skolen, slik at
- 2136 unge tidlig får hjelp med utfordringer uten å måtte sendes til
- 2137 spesialisthelsetjenesten.
- 2138 • Investere i digital ungdomshelse som når ungdom på alle plattformer og er
- 2139 bemannet av helsepersonell, som ivaretar personvern på en trygg måte.
- 2140 • Sette av ressurser til frivillige organisasjoner innen psykisk helse.
- 2141 • Sørge for at helsesykepleiere kan henvise til BUP i hele landet.
- 2142 • Satse på studenters psykiske helse, både ved å styrke forskningen og
- 2143 satse på tilpassede lavterskeltilbud.
- 2144 • Hjelp mennesker med moderate psykiske helseproblemer og
- 2145 rusmiddelproblemer ut i det ordinære arbeidslivet, gjennom ordninger som
- 2146 IPS – en forpliktende samarbeidsmodell mellom NAV,
- 2147 spesialisthelsetjenesten og kommunehelsetjenesten.
- 2148 • Øke bruken av gradert sykemelding og gjøre ordningen mer fleksibel.
- 2149 • Styrke samhandlingen mellom spesialisthelsetjenesten og kommunen for å
- 2150 fange opp mennesker som får avslag i psykisk helsevern, og sørge for at
- 2151 disse får tilbud i kommunen.
- 2152 • Utarbeide en nasjonal handlingsplan for redusert dødelighet og økt
- 2153 levealder for mennesker med psykiske og/eller rusrelaterte lidelser.
- 2154 • Styrke sykepleierkompetansen i psykisk helse og rusbehandling.
- 2155
- 2156

2157 **For å styrke spesialisert psykisk helsevern vil Arbeiderpartiet:**

- 2158 • Plassere spesialistene i front, slik at erfarne spesialister vurderer alle
- 2159 henvisninger og henter alle inn til en vurderingssamtale.

- 2160 • Lage en forpliktende opptrappingsplan for psykisk helsevern og få ned
- 2161 køene i psykisk helsevern, slik at alle som har behov for akutt hjelp, får det.
- 2162 • Stanse nedbyggingen av døgnplasser i psykisk helsevern og øke plassene
- 2163 der det er nødvendig, etter en grundig gjennomgang av dagens tilbud.
- 2164 • Satse på desentralisert psykisk helsevern slik at det er kort vei til
- 2165 spesialister for folk i hele landet.
- 2166 • Etablere flere brukerstyrte plasser.
- 2167 • Erstatte pakkeløsninger i psykisk helsevern med mindre byråkratiske
- 2168 løsninger og mer tillit til fagpersoner i tjenesten.
- 2169 • Fjerne egenandelen for pasienter t.o.m. 25 år for behandling i offentlig
- 2170 psykisk helsevern.
- 2171 • Gi nødvendig faglig oppfølging til pårørende til rus- og psykiatripasienter,
- 2172 for å kunne støtte pasientene i deres behandling og i hverdagen.
- 2173 • Prøve ut en rett på pasientansvarlig sykepleier for personer med langvarige
- 2174 psykiske og/eller rusproblemer.
- 2175 • Vurdere forsøk med egen psykiatriambulansetjeneste for å avlaste den
- 2176 vanlige ambulansetjenesten.
- 2177 • Tilby tettere oppfølging og muligheter for hjemmebesøk av helsepersonell
- 2178 etter utskrivning fra psykisk helsevern, og bygge ut ACT- og FACT-team
- 2179 over hele landet.
- 2180 • Styrke ettervernet i psykiatrien og rusomsorgen, slik at de som har vært
- 2181 gjennom vellykket behandling, får hjelp til arbeid og bolig ved behov.
- 2182

2183 **Ambulanse og distriktsmedisin – hjelp når man trenger den**

2184 Folks trygghet avhenger av at hjelpen kommer når de trenger den.

2185 Arbeiderpartiet vil satse tungt på akuttmedisin og distriktsmedisin, blant annet

2186 ved å forskriftsfeste responstider for ambulansetjenesten, gjennomføre en statlig

2187 overtakelse av luftambulansen, og utrede mulige modeller for samarbeid med

2188 ideell sektor, og etablere flerfaglige helsehus i tilknytning til alle kommuner.

2189 **Arbeiderpartiet vil:**

- 2190 • Forskriftsfeste responstider for ambulansetjenesten og sette en standard
- 2191 for kompetanse og akuttmedisinsk utstyr i ambulansebilene og på
- 2192 ambulansebasene.
- 2193 • Gjennomføre en statlig overtakelse av luftambulansen, og utrede mulige
- 2194 modeller for samarbeid med ideell sektor.
- 2195 • Modernisere AMK-sentralene.
- 2196 • Satse på moderne og store akuttmottak, med sengeposter for
- 2197 korttidsobservasjon og god kommunikasjon med resten av sykehuset, slik
- 2198 at de fleste får rask hjelp i mottaket.
- 2199 • Jobbe for en gjennomsnittlig beleggsprosent på under 85 prosent for
- 2200 intensivavdelinger og avdelinger som yter øyeblikkelig hjelp.
- 2201 • Øke bruken av lokalmedisinske sentre og etablere et flerfaglig helsehus i
- 2202 tilknytning til alle kommuner.
- 2203 • Lage rekrutteringsordninger for helsepersonell i distriktskommuner.
- 2204 • Sørge for at det tilbys desentralisert utdanning i viktige helseyrker.
- 2205 • Styrke legevaktstjenesten i kommunene.
- 2206 • Vurdere ordninger for rimeligere parkering ved offentlige sykehus, særlig
- 2207 for pårørende til pasientgrupper som ligger lenge på sykehuset.

- 2208 • Finne et mer fornuftig system for finansieringen av pasientreiser, som også
2209 ser på de menneskelige og økonomiske konsekvensene av regelverket.
2210

2211 **Fødetilbudet – trygghet for fødende i hele landet**

2212 Både fødende kvinner og fagmiljø har over flere år ropt varsku om utviklingen i
2213 fødetilbudet i Norge. Flere kvinner opplever risikosvangerskap, blant annet fordi
2214 de er eldre når de føder. Arbeiderpartiet vil styrke fødetilbudet med å tilby full
2215 stilling til kommunale jordmødre, stabilisere følgetjenesten og styrke
2216 fødeavdelingene med mer bemanning, blant annet med barnepleiere med
2217 kompetanse på barselkvinner og amming for å sikre oppfølging av mor og barn.

2218 **Arbeiderpartiet vil:**

- 2219 • Styrke bemanning på fødeavdelingene med mål om én-til-én-oppfølging
- 2220 fra jordmor.
- 2221 • Legge til rette for at mor kan være så lenge som nødvendig på
- 2222 barselavdeling etter fødsel.
- 2223 • Styrke jordmorstyrte fødestuer.
- 2224 • Innføre rammefinansiering av fødetilbudet.
- 2225 • Sikre at alle jordmødre i distriktskommuner får full stilling gjennom en
- 2226 nasjonal ordning.
- 2227 • Sikre at kvinner i kommuner med 90 minutters reisevei eller mer til
- 2228 sykehuset får følge av jordmor på vei til sykehuset.
- 2229 • Sikre at alle kommuner kan oppfylle kravet om hjemmebesøk til nybakte
- 2230 mødre.

2231

2232 **Kvinnehelse og reproduktiv helse**

2233 Arbeiderpartiet vil sikre god familieplanlegging og hindre uønskede svangerskap
2234 gjennom god seksualopplysning, tilgjengelig langtidsvirkende prevensjon og en
2235 abortlov som sikrer kvinner retten til å bestemme over eget liv og helse.

2236 Abortloven gir kvinnen rett til selvbestemt abort inntil uke 12. De siste årene er
2237 det gjort innstramminger i abortloven, og kvinners rett til selvbestemmelse er
2238 svekket. Arbeiderpartiet vil oppheve disse endringene. Vi vil styrke kvinners rett
2239 til selvbestemmelse og rett til forsvarlig oppfølging og informasjon når kvinnen
2240 gjennomgår en abort. Dagens nemndsystem for kvinner som ønsker abort etter
2241 uke 12, oppleves som belastende for mange. Arbeiderpartiet vil gi kvinner som
2242 ønsker abort, mulighet til veiledning i regi av det offentlige.

2243 **Arbeiderpartiet vil:**

- 2244 • Legge frem en strategi for kvinners helse, som innebærer styrking av
- 2245 forskning på kvinnehelse, mer kunnskap om kvinnehelse i
- 2246 helseutdanninger og tiltak for å sikre kvinner bedre utredning, behandling
- 2247 og oppfølging i helsetjenesten.
- 2248 • Utrede mer standardiserte pasientforløp for smertebehandling, utmattelse
- 2249 og muskel- og skjelettlidelser, som legger til rette for felles
- 2250 behandlingsrutiner ved sykehusene og tettere oppfølging av pasientene.
- 2251 • Utvide ordningen med gratis prevensjon for unge kvinner.
- 2252 • Reversere alle innskrenkninger som er gjort i abortloven de siste årene.

- 2253 • Utrede et alternativ til dagens nemndsystem for kvinner som ønsker abort
2254 mellom uke 12 og 18.
2255
2256

2257 *DISSENS: Ina Rangønes Libak, Ingvild Kjerkol, Anne Rygh Pedersen og Rina*
2258 *Mariann Hansen vil erstatte kulepunktet over med:*

- 2259 • *Arbeiderpartiet vil avvikle nemndsystemet i abortloven og gi kvinner selv*
2260 *retten til å avbryte svangerskapet inntil lovens ramme på 18 uker og sørge*
2261 *for et offentlig tilbud om samtale for kvinner som ønsker dette.*
2262
2263 • Legge til rette for et faglig forsvarlig valg mellom medikamentell og
2264 kirurgisk abort, og styrke oppfølgingen etter en abort for kvinner som har
2265 behov for det.
2266 • Følge opp endringene i bioteknologiloven som sikrer flere mulighet til å
2267 stifte familie.
2268 • Gi alle gravide tilbud om tidlig ultralyd i svangerskapet før uke 12 i det
2269 offentlige helsevesenet og rett på utvidet fosterdiagnostikk, herunder
2270 NIPT.
2271

2272 Eldrepolitikk – trygghet, aktivitet og kvalitet

2273 De siste tiårene av livet skal innebære mer enn å bli tatt vare på. Det skal være en
2274 tid preget av livskvalitet, mestring og nye muligheter for å utfolde seg i
2275 samfunnet og i nærmiljøet. Det er kommunene som skal sørge for en god
2276 alderdom for alle, og det trengs et samspill mellom kommunene og staten for å
2277 sikre aktivitetstilbud, kompetanse, kvalitet og nye fremtidsrettede boformer for
2278 eldre.

2279 Arbeiderpartiet vil:

- 2280 • Sette krav til at kommunale tilbud henger sammen og innrettes på en slik
2281 måte at eldre får mer frihet i bruk av offentlig tjenester, for eksempel
2282 knyttet til hvor de vil reise med offentlig transport, hva de får servert, og
2283 når og hvordan de mottar hjemmetjenester.
2284 • Lage møteplasser hvor eldre og unge kan møtes, og gjeninnføre «Den
2285 kulturelle spaserstokken», med kulturtilbud rettet særlig mot eldre.
2286 • Sørge for gode transportordninger som gir eldre mobilitet i hverdagen, som
2287 «De rosa bussene» i Oslo.
2288 • Bekjempe ensomhet og styrke det psykiske helsetilbudet for eldre, både
2289 de som bor hjemme, og de som bor på sykehjem eller i omsorgsbolig.
2290 • Redusere barrierer for deltakelse på ulike samfunnsarenaer og i
2291 lokalsamfunnet, slik at pensjonistenes erfaring, kompetanse og ressurser
2292 kan komme til nytte også i arbeidslivet.
2293 • Styrke samarbeidet mellom kommunen og frivillige for å utløse
2294 frivillighetsressurser.
2295 • Etablere tilbud for å forebygge vold og overgrep mot eldre.
2296 • Tilby tilpasset digital opplæring av eldre og sørge for at det finnes en
2297 analog minimumsløsning der hovedløsningen er digital.
2298 • Føre en boligpolitikk som bygger ut flere trinn i omsorgstrappen, fra
2299 sykehjem og demensvennlige boliger til generasjonsboliger.
2300 • Innføre en egen helseteknologiordning som setter kommunene bedre i
2301 stand til å investere i velferdsteknologi.

2302 **For å sikre kvalitet i eldreomsorgen vil Arbeiderpartiet:**

- 2303 • Gjennomføre en tillitsreform, der ansvaret for eldre på sykehjem og i
- 2304 hjemmetjenesten ivaretas av mindre, faste team, der brukerne får påvirke
- 2305 tilbudet mer, og der eldreomsorgen styres etter kvalitetskrav istedenfor
- 2306 stoppeklokke.
- 2307 • Styrke det helhetlige tilbudet i eldreomsorgen, med én dør inn til
- 2308 kommunale tjenester.
- 2309 • Opprette egne innsatsteam til å følge opp kvaliteten i omsorgstjenestene,
- 2310 og vise frem de kommunene som har gode løsninger andre kan lære av.
- 2311 • Ha en opptappingsplan for bemanning i eldreomsorgen, satse på ansattes
- 2312 kompetanse og på heltid som normen i helse- og omsorgssektoren.
- 2313 • Sikre kompetanse på mat og ernæring ved norske sykehjem, tilrettelegge
- 2314 for å fremme næringsrik mat i og utenfor institusjonene og stimulere til
- 2315 ordninger med måltidsvenner.
- 2316 • Sørge for tilstrekkelig med sykehjemsplasser og heldøgns omsorgsplasser
- 2317 for de som trenger det.
- 2318 • Sørge for at sykehjem får tilrettelagte uteområder, med mulighet for
- 2319 bevegelse og aktivitet for beboerne.
- 2320 • Investere i samhandling mellom sykehus og primærhelsetjeneste rundt
- 2321 eldre multisyke som beveger seg mye mellom nivåene i helsetjenesten,
- 2322 som Pasientsentrert helsetjenesteteam i Tromsø.
- 2323 • Sikre at ektepar eller samboere som ønsker det, kan bo sammen de siste
- 2324 årene av livet når den ene har fått sykehjemsplass og den andre også er
- 2325 avhengig av omsorgstjenester.
- 2326 • Prøve ut ordninger med tilpassede tannpleierom på sykehjemmene.
- 2327 • Åpne for inkludering av trygghetsboliger i investeringstilskuddet til
- 2328 bygging og renovering av heldøgns omsorgsplasser.
- 2329 • Endre investeringstilskuddet til bygging og renovering av heldøgns
- 2330 omsorgsplasser slik at vi premierer kommuner som legger til rette for
- 2331 generasjonsmøter, for eksempel studentboliger, barnehager eller skoler i
- 2332 tilknytning til sykehjems- og omsorgsboliger.
- 2333

2334 **For å forebygge demens og hjelpe mennesker med demens vil Arbeiderpartiet:**

- 2335 • Ha lavterskeltjenester for mennesker med demens, blant annet gjennom å
- 2336 øke bruken av demenskoordinatorer, innføre demensskoler for eldre og
- 2337 deres pårørende og gjeninnføre tilskuddsordningen for dagtilbud for
- 2338 demenssyke.
- 2339 • Sørge for egne skjermingstilbud for særlig utagerende demenssyke.
- 2340 • Styrke forskningen på Alzheimer, demens og andre nevrologiske
- 2341 sykdommer.
- 2342 • Investere i tidlig diagnostisering, slik at folk får behandling tidligere.
- 2343 • Investere i demensvennlig velferdsteknologi.
- 2344 • Prøve ut nevroteam i kommunene, til støtte for de med hjernesykdom.
- 2345

2346 **For å bedre inkludere eldre og pårørende vil Arbeiderpartiet:**

- 2347 • Involvere eldre og pårørende mer i utviklingen av tjenestene i
- 2348 eldreomsorgen og i utviklingen av ny velferdsteknologi.
- 2349 • Utrede ordninger for at pårørende får nødvendig støtte og avlastning til å
- 2350 stå i omsorgsoppgaver.

- 2351 • Gi pårørende rett til å delta i pårørendeutvalg tilknyttet
2352 omsorgsinstitusjoner.
2353

2354 **For å gi bedre omsorg i livets siste fase vil Arbeiderpartiet:**

- 2355 • Styrke den lindrende omsorgen i livets siste fase.
2356 • Gjøre palliative team tilgjengelige i alle kommuner, og investere i bedre
2357 kompetanse på lindrende behandling hos ansatte i pleie- og
2358 omsorgssektoren.
2359 • Tilrettelegge på en trygg måte slik at de som vil dø i eget hjem sammen
2360 med sine nærmeste, har denne muligheten.
2361 • Styrke samarbeidet med ideelle aktører og frivillige, herunder støtte
2362 utprøving av hospicer i flere fylker.
2363

2364 **Tannhelse – et hull i velferdsstaten**

2365 Tannhelsetjenestene er svært dyre, og det er et problem at ikke alle kan ivareta
2366 sin egen tannhelse.

2367 Arbeiderpartiet vil ha en gradvis utvidelse av den offentlige tannhelsetjenesten
2368 med mål om å likestille den med andre helsetjenester. Vi vil begynne utvidelsen
2369 av det offentlige tannhelsetilbudet for unge voksne og utvide
2370 refusjonsordningene for grupper med spesielle diagnoser, svak økonomi og dårlig
2371 tannhelse.

2372 **Arbeiderpartiet vil:**

- 2373 • Styrke det forebyggende arbeidet for god folketannhelse.
2374 • Utvide den offentlige tannhelsetjenesten for unge voksne.
2375 • Styrke og forenkle ordningene for refusjon av tannhelseutgifter gjennom
2376 folketrygden til de med diagnoser som gir dårlig tannhelse, for eksempel
2377 de som har overlevd kreft.
2378 • Bedre ordningene for de som i dag ikke har økonomisk mulighet til å få
2379 gjennomført nødvendig tannhelsebehandling.
2380 • Innføre pristak på tannhelsetjenester i de tilfellene der offentlige
2381 stønadsordninger skal dekke hele eller deler av tannhelsebehandlingen.
2382

2383 **Rusreform**

2384 Det må bli enklere å komme ut av et rusmisbruk, og vanskeligere å komme inn i et
2385 rusmisbruk. Det overordnede målet for en rusreform er en reduksjon av all form
2386 for narkotikabruk.

2387 Narkotika skal være forbudt, og all befatning med narkotika skal være ulovlig. Det
2388 skal være en oppgave for politiet å forebygge bruk av narkotika og å avdekke,
2389 beslaglegge og destruere narkotika, og politiets innsats mot narkotikasalg og -
2390 kriminalitet skal få økte ressurser.

2391 Arbeiderpartiet vil ikke legalisere narkotika. Men samfunnet må tenke annerledes
2392 på hvordan vi møter mennesker med rusavhengighet. Hovedreaksjonen for
2393 rusavhengige skal være hjelp og støtte, ikke straff. Vi trenger økt bruk av
2394 alternative reaksjoner.

2395 Salg og omsetning av narkotika skal møtes med straffereaksjoner. Rusavhengige
2396 skal som hovedregel ikke møtes med straff for bruk, ervervelse eller besittelse av
2397 narkotika til eget bruk, men møtes med helsehjelp, støtte og motivasjon til
2398 behandling.

2399 Barn og unge skal som hovedregel møtes med påtaleunndlatelse og tiltak som
2400 oppfølgingssamtaler, oppfølgingsprogrammer, ruskontrakter og oppfølging fra
2401 kommunen. Arbeiderpartiet vil i dialog med fagmyndighetene og kommunene
2402 arbeide videre med utforming av en slik modell.

2403 Både forebyggende arbeid og behandling og ettervern skal trappes opp. Det må
2404 være rask oppstart av behandling av brukere som er motivert for dette, og
2405 behandlingen må inkludere ettervern med forpliktende oppfølgingsavtaler.

2406 **Arbeiderpartiet vil:**

- 2407 • Gjennomføre en rusreform.
- 2408 • Flytte ansvaret for samfunnets reaksjoner for bruk og besittelse av
- 2409 narkotika fra justissektoren til helsetjenesten.
- 2410 • Gi kommunene økonomi og ressurser slik at de settes i stand til å drive
- 2411 narkotikaenheter, og sørge for at det gis tydelige retningslinjer og faglig
- 2412 støtte til slike enheter.
- 2413 • Gjennomføre et kompetanseløft i kommunene.
- 2414 • Jobbe for at kommunene skal etablere konkrete samarbeidsavtaler med
- 2415 det lokale politiet.

2416

2417 **Legemidler – større nasjonalt ansvar**

2418 Legemiddelmangel er et voksende problem. I 2008 ble det registrert 34 tilfeller av
2419 medisinmangel. I 2019 var tallet 1240. Vi er for sårbare når det gjelder tilgang på
2420 medisiner, og bør ta et større ansvar nasjonalt og globalt for å sikre tilgang til
2421 viktige medisiner og vaksiner.

2422 **Arbeiderpartiet vil:**

- 2423 • Utrede etableringen av et nasjonalt farmasiselskap som kan stimulere til
- 2424 norsk legemiddel- og vaksineproduksjon, enten i egenregi eller i
- 2425 samarbeid med øvrig industri.
- 2426 • Få på plass norsk beredskapsproduksjon av viktige legemidler.
- 2427 • Øke bruken av beredskapslagring av legemidler og medisinsk utstyr.
- 2428 • Få ned ventetiden på godkjenning av nye legemidler.
- 2429 • Styrke skandinavisk og europeisk innkjøpssamarbeid.
- 2430 • Øke antallet kliniske studier i Norge.
- 2431 • Utvikle en ny strategi for antibiotikaresistens.

2432

2433 **Helsepersonell – kompetanse og kapasitet**

2434 Uten helsepersonell stopper helsetjenesten opp. De er selve nerven i vår felles
2435 helsetjeneste og vår aller største ressurs. Det er allerede stor mangel på
2436 sykepleiere, helsefagarbeidere, spesialsykepleiere og fastleger. Samtidig har vi
2437 sett en kraftig økning i vikarbruk. I tillegg til å rekruttere flere og styrke
2438 bemanningen må vi skape et attraktivt og trygt arbeidsliv for disse
2439 yrkesgruppene. Heltidsstillinger skal være standarden i helsetjenesten.

2440 **For å satse på kompetanse og kapasitet blant helsepersonell vil Arbeiderpartiet:**

- 2441 • Ha flere studieplasser for spesialsykepleiere, jordmødre, sykepleiere og
- 2442 helsefagarbeidere og flere spesialiseringer for helsefagarbeidere.
- 2443 • Øke antall studieplasser ved landets utdanningsinstitusjoner for
- 2444 profesjonsstudiet medisin.
- 2445 • Tilrettelegge for flere praksisplasser av høy kvalitet i sykehus og kommunal
- 2446 helse- og omsorgstjeneste.
- 2447 • Sørge for at det lages «startpakker» for nyutdannede som kommer inn i
- 2448 spesialist- eller kommunehelsetjenesten, slik at de raskere klarer å
- 2449 orientere seg på ny arbeidsplass.
- 2450 • Sørge for at heltid og faste stillinger blir normen i helse- og
- 2451 omsorgssektoren gjennom lovverk og egne heltidsmidler.
- 2452 • Utarbeide flere ordninger for kompetanseheving i tjenesten, særlig når det
- 2453 gjelder kompetanse på avdekking av vold og overgrep, på demens og
- 2454 geriatri.
- 2455 • Sørge for at de som jobber i pleie og omsorg, har gode norskkunnskaper.
- 2456 • Få flere menn inn i pleie- og omsorgsykker.
- 2457 • Gjennomgå det norske autorisasjonssystemet for helsepersonell for å
- 2458 vurdere om nye yrkesgrupper bør inn, og hvilke kvalifiseringskriterier som
- 2459 skal legges til grunn for autorisasjon.
- 2460 • Vurdere et felles nordisk register for helsepersonell som har misbrukt sin
- 2461 stilling eller mistet sin autorisasjon, for å trygge pasientene.
- 2462 • Forebygge vold mot ansatte i helse- og omsorgssektoren ved å sikre gode
- 2463 rutiner for rapportering.
- 2464 • Styrke varslingsinstituttet og sørge for at det er trygt å varsle i
- 2465 helsetjenesten.
- 2466 • Legge til rette for god oppgavedeling mellom ulike profesjoner i
- 2467 helsetjenesten.

2469 **For å sikre fastlegeordningen vil Arbeiderpartiet:**

- 2470 • Øke antallet turnusstillinger, såkalte LIS1-stillinger.
- 2471 • Ha en nasjonal ordning med utdanningsstillinger for allmennmedisinere,
- 2472 som ALIS-Nord og ALIS-Vest, med mulighet for enten fast ansettelse under
- 2473 spesialiseringen eller tilbud om grunnstøtte til etablering av
- 2474 fastlegepraksis.
- 2475 • Sikre at fastlegen er gratis frem til fylte 18 år.
- 2476 • Innføre ordninger som gjør det lettere for fastlegene å styrke sin
- 2477 kompetanse, som for eksempel praksiskompensasjon ved
- 2478 kompetanseheving.
- 2479 • Endre dagens finansiering av fastlegeordningen og sikre
- 2480 legevaktjenesten.

2481

Justis og beredskap: Trygghet og nærhet

2482 I Norge har vi en sterk rettsstat og en lang tradisjon for fellesskapsløsninger og
2483 offentlige etater som skaper trygghet og er til stede nært folk. Alle i Norge skal
2484 føle seg trygge – uansett hvor de bor, og hvilken bakgrunn de har.

2485

2486 Likevel opplever mange i dag at denne grunnleggende tryggheten er svekket.
2487 Den er redusert av et mindre tilstedeværende og mer sentralisert politi, av lange
2488 køer i rettsvesenet og av økende klasseskiller, også i justissektoren. Vi ser også
2489 med alvor på den store økningen i alvorlig internettkriminalitet hvor barn og unge
2490 utsettes for seksuelle overgrep. Arbeidet med digital trygghet må forsterkes og
2491 koordineres langt bedre enn i dag.

2492

2493 Arbeiderpartiet vil bekjempe kriminalitet, men også årsakene til kriminalitet. Det
2494 skal satses mer på forebygging og kriminalomsorg, og det er spesielt viktig at
2495 unge som står i fare for å falle utenfor, gis muligheter til utdanning, arbeid,
2496 meningsfulle fritidsaktiviteter og fellesskap i sitt nærmiljø.

2497

2498 Det skal være politi til stede der folk bor, og der folk ferdes. Likheter for loven skal
2499 gjelde alle uansett bosted eller bakgrunn. Underfinansieringen av politiet de siste
2500 årene har sammen med en kraftig sentralisering utarmet politiet i distriktene våre.
2501 Vi vil prioritere flere politifolk i lokalmiljøene, og vi vil gjennomføre en særlig
2502 innsats i byene for å forebygge og bekjempe gjengkriminalitet. Politiet skal være
2503 til stede i folks hverdag, også i den digitale hverdagen. Politiet må settes i stand
2504 til å både forebygge og bekjempe internetrelatert kriminalitet.

2505

2506 Arbeiderpartiet vil gjennomføre en tillitsreform i offentlig sektor. Vi trenger en
2507 bedre og mer tillitsbasert styring av politiet, kriminalomsorgen og justissektoren.
2508 Vi må se hele straffesakskjeden under ett, vi trenger færre mål og
2509 rapporteringskrav, og det må bli mindre detaljstyring. Slik kan politiet bruke tid og
2510 ressurser på sin viktigste oppgave: å skape trygghet for innbyggerne og
2511 bekjempe kriminalitet.

2512

Politi der folk bor

2514 Arbeiderpartiet vil forebygge og bekjempe kriminalitet i hele landet og ha et politi
2515 som er til stede i folks hverdag. Responstiden må bedres og antallet patruljer må
2516 økes.

2517

Arbeiderpartiet vil:

2519

- Satse på et politi med sterk lokal forankring med mer ressurser til politidistriktene og økt grunnbemanning.
- Gjennomføre et reelt etterforsklingsløft gjennom en egen satsing på påtalemyndigheten i politiet, slik at ofre for kriminalitet ikke står i uverdige køer i straffesakskjeden.
- Forby deltakelse i og rekruttering til kriminelle gjenger og øke straffenivået for organisert kriminalitet.
- Øke antallet patruljer i politidistriktene slik at politiet kommer når folk trenger dem

2527

- 2528 • Sørge for at det utdannes nok politifolk og vurdere gjenåpning av nedlagte
2529 studiesteder.
- 2530 • Etablere «nærtjenestesenter» over hele landet, som skal sikre at folk har
2531 kort vei til tjenester som juridisk rådgivning og rettshjelp og utstedelse av
2532 førerkort og pass.
- 2533 • Forsterke den nasjonale satsingen på kriminalitetsområder som krever
2534 spisskompetanse, som overgrep på nett, voldelig radikalisme,
2535 hatkriminalitet, økonomisk kriminalitet og arbeidslivskriminalitet.
- 2536 • Etablere sterke kompetansemiljøer på æresvold og sosial kontroll i
2537 politidistriktene, i tett samarbeid med barnevern og skoler.
- 2538 • Styrke arbeidet mot menneskehandel, og sikre at ofre for menneskehandel
2539 får bli i landet når de bistår politiet med å avdekke hallikvirksomhet og
2540 bakmenn.
- 2541 • Beholde Utrykningspolitiet som særorgan i politiet.

2542 **Ny teknologi og bedre ledelse i politiet**

2543 Arbeiderpartiet vil ha et politi, et rettsvesen og en kriminalomsorg som styres av
2544 demokratiske institusjoner, basert på faglighet, ikke mistillit og detaljstyring. Vi
2545 vil at mulighetene som digitalisering innebærer, skal tas i bruk og komme hele
2546 landet til gode.

2547 **Arbeiderpartiet vil:**

- 2548 • Gjennomføre en tillitsreform i justissektoren i samarbeid med ansatte og
2549 tillitsvalgte, som sikrer færre mål, mindre detaljstyring og mindre
2550 unødvendig rapportering.
- 2551 • Sørge for en bedre og mer åpen kultur for å varsle om kritikkverdige forhold
2552 i politiet, og etablere et eget varslingsombud.
- 2553 • Revitalisere arbeidet med kultur og ledelse i sektoren, som ble igangsatt
2554 etter Gjørsv-kommisjonen.
- 2555 • Endre måten store IKT-prosjekter organiseres på i justissektoren, slik at
2556 ansatte involveres bedre, brukernes behov vektlegges og kostnadene
2557 reduseres.
- 2558 • Gjennomgå Politidirektoratets rolle med mål om at mer av ressursene
2559 brukes ute i politidistriktene.

2560 **Kortere køer i domstolene og god rettshjelp til alle**

2561 Arbeiderpartiet ønsker en effektiv straffesakskjede som henger sammen.
2562 Domstolenes uavhengige rolle som den tredje statsmakt skal vernes, og
2563 domstolene skal ha en forutsigbar og bærekraftig finansiering slik at de settes i
2564 stand til å løse sine oppgaver med høy kvalitet og innen rimelig tid. Flere saker
2565 kan løses gjennom mekling. Det er behov for å redusere køene i domstolene. Ofre
2566 for kriminalitet står i uverdige køer mens kriminelle gis strafferabatt.

2567 Arbeiderpartiet ønsker en desentralisert domstolsstruktur og at eventuelle
2568 endringer i domstolsstrukturen avgjøres av Stortinget. Vi vil legge til rette for
2569 bedre samarbeid mellom domstoler og utrede hvordan mindre domstoler kan
2570 styrkes for å gjøre dem mindre sårbare.

2571

2572

2573 **Arbeiderpartiet vil:**

- 2574 • Redusere køene i domstolene betraktelig, blant annet ved å øke
2575 ressursene til domstolene og påtalemyndigheten.
- 2576 • Fortsette digitaliseringen av domstolene, videreutvikle prosjekter som
2577 «hurtigbehandling av straffesaker» og legge til rette for at flere saker kan
2578 løses gjennom mekling.
- 2579 • Sikre en desentralisert domstolsstruktur som ivaretar folks rettsikkerhet og
2580 tjenester nært folk i hele landet, og legge til rette for moderat
2581 spesialisering.
- 2582 • Redusere den økonomiske risikoen det innebærer å få avgjort en sak av
2583 domstolene, ved å øke bruken av mekling, redusere tidsbruken i
2584 domstolene og gjøre det enklere for domstolene å redusere urimelige
2585 salærkrav.
- 2586 • Styrke de frivillige rettshjelpstilbudene, etablere en ny rettshjelpsmodell
2587 som gir flere mulighet for rettshjelp, og tilby rettshjelpsveiledning til folk
2588 over hele landet i nærtjenestesentre.

2589
2590 **Bred innsats for å bekjempe vold i nære relasjoner og seksuelle overgrep**

2591 Vold i nære relasjoner og seksuelle overgrep er alvorlig kriminalitet og utgjør et
2592 stort samfunnsproblem. Arbeiderpartiet vil prioritere innsatsen mot vold i nære
2593 relasjoner og seksuelle overgrep. Arbeiderpartiet vil bekjempe voldtekt gjennom
2594 blant annet å tydeliggjøre straffeloven slik at ordlyden gjenspeiler at seksuell
2595 omgang uten samtykke er forbudt. Norge har ratifisert istanbulkonvensjonen som
2596 forbyr seksuell omgang uten samtykke. Politi, barnevern, barnehage, skole og
2597 helse- og omsorgstjenester må samarbeide tettere om å bekjempe denne typen
2598 kriminalitet.

2599
2600 **Arbeiderpartiet vil:**

- 2601 • Legge frem en mer ambisiøs nasjonal opptrappingsplan mot vold og
2602 overgrep mot barn og mot vold i nære relasjoner.
- 2603 • Innføre krav om at alle kommuner skal utarbeide handlingsplaner mot vold i
2604 nære relasjoner.
- 2605 • Sørge for bedre samarbeid mellom etatene som jobber med personer utsatt
2606 for vold i nære relasjoner og seksuelle overgrep, blant annet ved å rydde
2607 opp i uklarheter knyttet til taushetsplikten.
- 2608 • Styrke særskilt viktige institusjoner i arbeidet med vold i nære relasjoner,
2609 som krisesentrene og barnehusene, samt opprette flere såkalte barnehus-
2610 satellitter.
- 2611 • Legge til rette for økt bruk av omvendt voldsalarm, ved å gi
2612 påtalemyndigheten kompetanse til å ilegge kontaktforbud med elektronisk
2613 kontroll og gjennomgå ordningen med besøksforbud.

2614
2615 **Gjenreise den norske kriminalomsorgen**

2616 Kriminalomsorgen i Norge har vært blant de beste og mest progressive i verden.
2617 Åpne fengsler, utstrakt bruk av frihetsrelaterte straffer og innsats for god
2618 rehabilitering har vakt oppmerksomhet langt utover landets grenser. De siste
2619 årene har mye av innholdet og førstelinjen i kriminalomsorgen blitt bygget ned.
2620 Ansatte i kriminalomsorgen rapporterer om kutt i forebyggende og ikke-
2621 lovpålagte tiltak som følge av kostnadskutt og lav bemanning.

Arbeiderpartiet vil gjenreise norsk kriminalomsorg. Vi vil sørge for et straffesystem som virker, og som er rettferdig. Samfunnet skal reagere på lovbrudd av allmennpreventive hensyn, men også for å bidra til den enkeltes rehabilitering, slik at de som har sonet ferdig, kan tilbakeføres til samfunnet på en trygg og god måte. God kriminalomsorg er god samfunnssikkerhet.

En forutsetning for å nå dette målet er økte ressurser, flere ansatte, mindre detaljstyring og mindre unødvendig rapportering, og at ansatte i kriminalomsorgen gis mulighet og tillit til å utføre sitt arbeid.

Arbeiderpartiet vil:

- Utvide kriminalomsorgen med flere fengselsplasser og opprettholde en desentralisert fengselsstruktur.
- Øke bevisstheten rundt mulighetene for å ta i bruk straff i samfunnet, som ungdomsstraff, samfunnsstraff, program mot ruspåvirket kjøring og narkotikaprogram med domstolskontroll. En forutsetning for dette er at friomsorgen styrkes.
- Legge til rette for utdanning og reell arbeidstrening under soningstiden i alle landets fengsler, med mål om kompetansebevis.
- Etablere flere overgangsboliger i regi av kriminalomsorgen, for å styrke ettervernet og legge til rette for tilbakeføring til samfunnet for den enkelte.
- Etablere rusmestringenheter i alle landets fengsler.
- Stoppe ulovlig isolasjon av innsatte i norske fengsler.
- Etablere sikkerhetshjem for forvaringsdømte i tett samarbeid med helseforetakene.
- Avvikle all praksis med at barn under 18 år fengsles i ordinære fengsler, utvide og styrke ungdomsenhetene og bedre overgangen til ordinær fengselsplass etter fylte 18 år.
- Sørge for at kvinner sikres en fullverdig og likeverdig straffegjennomføring på lik linje med menn, samt avvikle all samsoning mellom kvinner og menn.
- Sikre nok ansatte og en trygg og meningsfylt arbeidsdag, blant annet ved å styrke driftsbudsjettene til kriminalomsorgen og gi de ansatte bedre muligheter til etter- og videreutdanning.
- Ansette et tilstrekkelig antall fagutdannede betjenter og ansatte med helse- og sosialfaglig kompetanse i kriminalomsorgen for å kunne ivareta et rehabiliterende tilbud til de innsatte og bedre de ansattes arbeidssituasjon.
- Gjenreise programvirksomheten i fengslene for å bidra til det rehabiliterende arbeidet for den enkelte innsatte.

Samfunnssikkerhet og samfunnsberedskap

Terroren 22. juli og koronapandemien demonstrerte at selv et av verdens tryggeste samfunn er sårbart. Naturkatastrofer, terror, alvorlig kriminalitet, digitale angrep og pandemier er bare noen av truslene vi må beskytte oss bedre mot i tiden som kommer.

Den norske samfunnsmodellen med høy tillit og en sterk offentlig sektor danner et godt utgangspunkt for å gjøre beredskapen bedre. Vi stoler på hverandre, vi stiller opp for hverandre i kriser, og vi har et sterkt fellesskap som både kan forebygge og beskytte oss mot trusler. Vi har også sterke lokalsamfunn med

2671 arbeidsplasser, lokalt brann- og redningsvesen og gode velferdstjenester i hele
2672 landet. Dette utgjør den kanskje viktigste beredskapsressursen vi har.

2673 Koronakrisen avdekket store mangler i beredskapen i helsetjenesten, blant annet
2674 manglende beredskapslagre av smittevernutstyr, svak intensivkapasitet i
2675 sykehusene og liten kapasitet for beredskapsproduksjon av legemidler. Den nære
2676 beredskapen – brann- og redningsvesenet, nærpolitiet, sivilforsvaret og
2677 ambulansen – må styrkes for at vi skal stå bedre rustet i neste krise. Vi er heller
2678 ikke godt nok forberedt mot digitale trusler og mot følgene av klimaendringer som
2679 skogbrann, flom og ras.

2680 De ulike delene av samfunnsberedskapen må henge bedre sammen. Ressursene
2681 skal finne hverandre bedre enn i dag. Vårt mål er bedre samordning og
2682 samlokalisering av nødmeldingssentralene slik at etatene kan trene mer sammen.
2683 Vi vil forebygge mer, og vi må hegne om samfunnsmodellen vår. Den gir høy tillit
2684 mellom folk og gjør at vi stoler på hverandre. Det er det sterke fellesskapet som
2685 best kan forebygge og beskytte oss mot trusler og kriser.

2686 **For å sørge for bedre samhandling og helhet i beredskapsarbeidet vil**
2687 **Arbeiderpartiet:**

- 2688 • Nedsette en totalberedskapskommisjon som blant annet skal vurdere:
 - 2689 ○ Bedre tilgang til risiko- og sårbarhetsanalyser som ser beredskapen
 - 2690 under ett.
 - 2691 ○ Hvordan de ulike departementenes beredskapsressurser kan
 - 2692 samarbeide bedre.
- 2693 • Sørge for et tettere samarbeid mellom Politiets sikkerhetstjeneste og
- 2694 Etterretningstjenesten for å forebygge og forhindre terrorangrep.
- 2695 • Ta hensyn til politiet og øvrig sivilt samfunn for innretningen av utvalgte
- 2696 kapasiteter i Forsvaret, for eksempel helikoptre og spesialstyrker.
- 2697 • Legge til rette for flere regionale øvings- og beredskapssentre for
- 2698 samtrening og kompetansebygging mellom nød- og beredskapsetatene og
- 2699 de frivillige beredskapsorganisasjonene.
- 2700 • Forsterke fylkesmannsembetet som koordinerende beredskapsledd.

2701
2702 **For å styrke det offentlige ansvaret for beredskapen vil Arbeiderpartiet:**

- 2703 • Sørge for at trygghet og beredskap tillegges større vekt i vurderinger av om
- 2704 oppgaver skal løses i privat eller offentlig regi.
- 2705 • Si nei til privatisering av politioppgaver og hindre at vaktelskaper overtar
- 2706 oppgaver som et tilstedeværende politi bør gjøre.
- 2707 • Gjennomføre en statlig overtakelse av luftambulansen, og utrede mulige
- 2708 modeller for samarbeid med ideell sektor.
- 2709 • Etablere et statlig beredskapslager av matkorn og øke
- 2710 selvforsyningsgraden av mat.

2711
2712 **For å beskytte Norge mot pandemier og mangel på legemidler vil Arbeiderpartiet:**

- 2713 • Etablere et nasjonalt farmasiselskap som kan ta et helhetlig ansvar for å
- 2714 stimulere til norsk legemiddelproduksjon.
- 2715 • Øke egenproduksjonen av legemidler ved norske sykehus.

- 2716 • Sørge for beredskapsavtaler med private bedrifter for medisinsk utstyr.
2717 • Gjennomgå nøye om finansieringen av helsetjenesten bør endres, slik at
2718 trange driftsbudsjetter og kortsiktig fokus på økonomi ikke fører til kutt i
2719 ledig kapasitet og beredskapslagre.
2720 • Gjennomgå føringene for belegg på norske sykehus, og sørge for at nye
2721 sykehus bygges slik at de kan skalere opp antall sengeplasser på kort tid.
2722 • Lage klarere retningslinjer for kommunalt smittevern og en nasjonal
2723 handlingsplan for smittevernet utenfor helseinstitusjonene.
2724 • Sørge for helseberedskapskompetanse i lederutdanninger i helse- og
2725 omsorgstjenestene og i grunnutdanningene i helse- og sosialyrker.
2726 • Styrke det internasjonale samarbeidet og WHO's rolle som internasjonal
2727 koordinator i krisesituasjoner, og ta initiativ til en ordning med
2728 internasjonale smitteinspektører.
2729 • Fortsette internasjonal satsing på vaksineutvikling og styrke den globale
2730 koalisjonen for forebygging av epidemier og pandemier.
2731

2732 **For å gjøre den nære beredskapen bedre vil Arbeiderpartiet:**

- 2733 • Sørge for bedre samhandling og flere øvelser mellom nødetatene og med
2734 de frivillige beredskapsorganisasjonene.
2735 • Etablere fagskolen for brann- og redningsvesenet så raskt som mulig, stille
2736 krav til heltidsledelse i alle lokale brannvesen og gå gjennom oppgaver og
2737 prinsipper for fremtidens brann- og redningsvesen i en egen
2738 stortingsmelding.
2739 • Styrke akuttmedisinen og oppgradere AMK-sentralene.
2740 • Sørge for at Heimevernet og Sivilforsvaret tilføres mer ressurser til utstyr
2741 og trening.
2742 • Stimulere til beredskapssamarbeid mellom kommuner og lokale
2743 næringsaktører ved å utarbeide nasjonale standardavtaler for dette.
2744 • Sørge for økt satsing på ras- og skredsikring av viktig infrastruktur og
2745 prioritere skredpunkt som kan hindre leveranser i krise eller krig.
2746

2747 **For å gjøre oss tryggere i møte med IKT-trusler vil Arbeiderpartiet:**

- 2748 • Styrke fagkompetansen på cybersikkerhet i hele beredskapskjeden og
2749 vurdere en egen spesialenhet i politiet som arbeider med digital
2750 kriminalitet.
2751 • Bygge ut alternative bredbåndslinjer flere steder, for å gi mer stabil
2752 internettdækning i distriktene.
2753 • Styrke forsvarssektorens innsats mot trusler fra det digitale rom og sørge
2754 for at Forsvaret kan rekruttere og beholde personell med digital
2755 kompetanse.
2756

2757

2758 **Barnevern:**

2759 **Fellesskapets ansvar til det beste for barna**

2760 Alle barn og unge har krav på et godt oppvekstmiljø, uansett hvem de er, og
2761 hvilken bakgrunn de har. Det er en fellesskapets oppgave å stille opp for barn og
2762 unge som sliter, og familien, kommunen, barnehagen, skolen, helsetjenesten og
2763 arbeidslivet må samarbeide for å lykkes. Vårt felles barnevern må ha høy tillit i
2764 befolkningen, og det skal oppleves trygt å ta kontakt med barnevernet, enten
2765 man trenger hjelp selv eller er bekymret for andres barn.

2766 Dagens barnevern er for fragmentert. Samarbeidet på tvers av etater er ikke godt
2767 nok, og privatisering og oppstyking gjør at ansvar pulveriseres og blir uklart. De
2768 som betaler prisen, er sårbare barn og deres familier.

2769 Frivillige og forebyggende hjelpetiltak til familier som sliter eller trenger hjelp og
2770 veiledning i oppdragelsen, må forsterkes. Det gjelder både familier med egne
2771 barn, familier med fosterbarn, besøks- og beredskapshjem og andre som av ulike
2772 grunner fungerer som omsorgspersoner. Vi må gjøre mer for å rekruttere og følge
2773 opp fosterfamilier, avlastningshjem og andre voksenpersoner som stiller opp for
2774 våre barn og unge. Tjenester som er rettet mot barn, unge og deres familier, må
2775 være samlokaliserte og inneha tverrfaglig kompetanse. Samarbeid på tvers av
2776 etater må lovfestes, og vi må vurdere en bemanningsnorm i barneverntjenesten
2777 og et tak for hvor mange pågående saker en ansatt kan ha ansvar for samtidig.

2778 Å frata foreldre omsorgen for sine barn er dypt inngripende, og barnets beste må
2779 alltid ligge til grunn når det først skjer. Foreldrene det gjelder, må få hjelp og
2780 støtte, og vi må styrke rettssikkerheten og medvirkningen til de involverte i slike
2781 saker. Sakkyndige må kunne oppnevnes utenfor barnevernet, og det bør være
2782 krav om andrehåndsvurdering av akutt- og hastevedtak.

2783 Arbeiderpartiet vil ha en gjennomgang av organiseringen av barnevernet for å
2784 sikre at tjenesten er hensiktsmessig organisert. Barnevernstjenesten trenger
2785 flere ansatte, både kvinner og menn. Det trengs flere karriereløp for
2786 barnevernspedagoger, sosionomer og andre ansatte og flere stipendiatstillinger
2787 innen sosialt arbeid og barnevernsutdanning. Det må legges bedre til rette for at
2788 ansatte som har behov for det, får tatt nødvendig kompetanseheving.

2789 Arbeiderpartiet mener at barnevernet ikke er egnet for stykkpris, anbud,
2790 kommersiell drift og fortjeneste. Bevilgninger til barnevernet skal brukes på
2791 utvikling av et bedre barnevern, med beredskap, omsorg og adferd i fokus.
2792 Verktøykassen må utvides, tiltakene må tilpasses barnas behov, og vi trenger
2793 ryddige og tydelige linjer som viser hvem som har ansvaret for barna. Vi vil utvide
2794 ettervernet frem til fylte 25 år.

2795 **Arbeiderpartiet vil:**

- 2796 • Gjennomføre en tillitsreform i barnevernet.
- 2797 • Sikre at barneverntjenesten tar i bruk et bredt spekter av virkemidler,
2798 samarbeider på tvers av fagområder og har nok ansatte til å løse
2799 oppgavene.

- Drive alle deler av vår felles barneverntjeneste i offentlig og ideell regi, og utarbeide en opptrappingsplan for å få til dette.
- Sikre at en helhetlig vurdering av barns situasjon inkluderer helsekartlegging.
- Styrke og innføre ordninger med brukermedvirkning i alle ledd.
- Sørge for at tjenestene til barn, unge og familier er samlokaliserte lavterskeltiltak og har tverrfaglig kompetanse.

Pensjon:

Rettferdig trygd og en god pensjon å leve av

Velferdsstaten er et spleiselag der vi yter etter evne og får etter behov, og Folketrygden er fellesskapets viktigste verktøy for å sikre dette. Arbeiderpartiets mål er en god og rettferdig pensjon for alle. Å sørge for at det skjer, er et felles ansvar. Folketrygden er det bærende elementet i pensjonssystemet, mens gode og kollektive ordninger, som AFP og tjenestepensjoner, er viktige tillegg.

Forskjellene i samfunnet øker, også blant pensjonister. De siste årene har vi sett usosiale kutt i viktige ordninger som uførepensjonen og arbeidsavklaringspenger. Også sykelønnsordningen står under press.

Arbeiderpartiet slår ring om pensjonsreformen og hovedprinsippene i reformen, slik som levealdersjusteringen, fleksibelt uttak av pensjon og muligheten til å kombinere pensjon og inntekt fra arbeid. Vi vil videreutvikle pensjonssystemet og gjøre det enda mer rettferdig i tråd med prinsippene fra pensjonsreformen og de sosialdemokratiske verdiene den bygger på. Tjenestepensjon fra første dag og første krone blir derfor vår viktigste sak på pensjonsområdet i tiden som kommer. Det vil gi en bedre pensjon for mange og særlig for de med lavest inntekt.

For Arbeiderpartiet er det avgjørende at vi har gode ordninger for uførepensjon og arbeidsavklaringspenger. Sykelønnsordningen skal ikke kuttes.

Arbeiderpartiet vil:

- Videreføre pensjonsreformen og prinsippene den bygger på.
- Videreføre dagens sykelønnsordning.
- Endre lov om obligatorisk tjenestepensjon slik at det gis pensjon fra første krone.
- Bidra til en mer rettferdig regulering av pensjoner ved å øke pensjonene basert på det reelle gjennomsnittet av pris- og lønnsvekst.
- Gi pensjonistenes organisasjoner økt medbestemmelse og mulighet til å drøfte viktige spørsmål i eldrepolitikken. Pensjonsoppgjøret skal igjen legges frem som egen sak i Stortinget.
- Videreføre et skjermingstillegg for uføre som blir alderspensjonister, slik at de skjermes for deler av levealdersjusteringen.
- Innføre en lengde på ordningen for arbeidsavklaringspenger (AAP) som gir reell mulighet for avklaring, og sørge for at nivået på ytelsene er slik at mottakerne kan bruke kreftene på å komme inn i arbeidslivet.

- 2846 • Arbeide for at belastningsskadene som rammer mange ansatte i helse-,
2847 omsorgs- og sosialsektoren, får status som yrkesskader.
- 2848 • Sikre bedre kompetanse på EØS-avtalen i norsk statsforvaltning
2849 generelt og NAV spesielt, slik at folks rettigheter blir ivaretatt.
- 2850 • Sikre at reglene om mottak av ytelser i utlandet er i tråd med EØS-
2851 avtalen og samtidig legger til rette for at mottakere kan få oppfølging av
2852 NAV og selv bidrar der det stilles krav om det.

2854 **En rettferdig klima- og naturpolitikk som kutter** 2855 **utslipp og skaper jobber**

2856 Menneskeskapte klimaendringer og global oppvarming er den mest alvorlige
2857 trusselen mot livsgrunnlaget på jorda. Vi er den første generasjonen som for fullt
2858 merker klimaendringene i hverdagen. Ekstremtørke, storflom og skogbranner
2859 øker i omfang. Havene forsures, Arktis smelter. Innen 2030 må verden halvere
2860 utslippene av klimagasser, og i 2050 skal Norge være karbonnøytrale. Vi må også
2861 raskt stanse tapet av verdifull natur og arts mangfold. Dette er vår tids største
2862 utfordringer. Vi er den siste generasjonen som har reell mulighet til å begrense
2863 skadeomfanget: Vi må handle, og vi må handle nå.

2864
2865 Arbeiderpartiet legger Norges klimamål til grunn. De skal nås. Vi vil ta ansvar for å
2866 gjøre samfunnet vårt og økonomien vår bærekraftig, slik at vi oppfyller vår del av
2867 kontrakten med kommende generasjoner. Vi vil bygge på FNs bærekraftsmål og
2868 ta hensyn til sosial, økonomisk og miljømessig bærekraft i våre beslutninger. Vi
2869 skal bidra til store utslippskutt i andre land, samtidig som vi oppfyller våre egne
2870 klimamål. Vi skal sørge for fremtidig verdiskaping og inntekter til fellesskapet. Vi
2871 skal utvikle eksisterende arbeidsplasser og skape nye, trygge jobber, og veien dit
2872 må være rettferdig, inkluderende og forståelig for alle som berøres. Alle må få
2873 mulighet til å ta klimavennlige valg, uavhengig av økonomi og bosted. De som
2874 forurensrer mest og har mest ressurser, må også bære den tyngste byrden. De
2875 som rammes av klimaendringer, skal få mer støtte av fellesskapet.

2876
2877 Klima og natur skal være fundament og ramme for alle områdene der vi utvikler
2878 politikk. Derfor finner du ikke klimapolitikken bare ett sted i dette programmet,
2879 men som en integrert del av hele vårt politiske prosjekt. Vi vil bruke offentlige
2880 anskaffelser og statlig eierskap til å skape markeder for klimavennlige produkter.
2881 Vi vil legge grunnlaget for nye næringer som kan stå på skuldrene til vår mest
2882 teknologisk avanserte og innovative næring i dag, nemlig oljebransjen. Ren
2883 energi til fattige land er vårt viktigste satsingsområde i utviklingspolitikken, og
2884 Norge skal bli et utstillingsvindu for utslippsfri næringstransport. For
2885 Arbeiderpartiet er det en selvfølge at klima og natur står i første rekke når vi for
2886 eksempel utvikler forskningssektoren, landbruket og bygg- og anleggsbransjen,
2887 eller når vi forvalter Statens pensjonsfond utland (SPU).

2888
2889 Det aller viktigste vi kan gjøre for et bærekraftig fellesskap, er å skape nye,
2890 klimavennlige arbeidsplasser i Norge. I fremtiden vil de tryggeste
2891 arbeidsplassene være natur- og klimavennlige. Allerede ser vi at de
2892 internasjonale markedene vi leverer til, etterspør varer og tjenester med null-
2893 eller lavutslipp. Mange av løsningene på klimautfordringene ligger i industrien –
2894 det er menneskene som jobber her, som skal utvikle og skape morgendagens
2895 utslippsfrie arbeidsplasser. Norge har menneskene, kompetansen og økonomien
2896 som nå trengs. Vi har en industri som kan bruke ren, norsk energi, og som kan
2897 resirkulere langt mer av ressursene enn i dag. Norge bør lede utviklingen av de
2898 klimaløsningene verden trenger, blant annet karbonfangst og -lagring, hydrogen
2899 som energikilde, havvind og utslippsfri skipsfart. Ved å ligge i forkant av denne
2900 utviklingen skaper vi også nye markeder i en verden som i stadig større grad vil
2901 etterspørre fremtidsrettet, klimavennlig teknologi.

2902
2903 Vi vil stanse tapet av natur og slå ring om allemannsretten. Arbeiderpartiet er
2904 garantisten for en rettferdig politikk der vi kutter klimagassutslippene og bevarer
2905 naturmangfoldet, samtidig som vi utvikler nye, klimavennlige arbeidsplasser og
2906 verdensledende industri.

2907 **Klima: Rammen rundt all annen politikk**

2908 **Arbeiderpartiet vil:**

- 2909 • Kutte 55 prosent av de norske klimagassutslippene målt mot 1990
2910 innen 2030, som en del av våre forsterkede mål under Parisavtalen.
2911 Denne forpliktelsen gjelder hele økonomien og alle sektorer og
2912 klimagasser. Norge skal oppfylle denne forpliktelsen i samarbeid med
2913 EU i tråd med klimaavtalen mellom Norge, EU og Island. I 2050 skal
2914 Norge være karbonnøytralt.
- 2915 • Gjøre det dyrere å forurense ved å øke CO2-avgiften med 10 prosent
2916 årlig frem til 2030, med unntak for bensin og diesel, der avgiften skal
2917 økes med 5 prosent årlig frem til 2025.
- 2918 • Innføre konkrete mål for utslippskutt for hver enkeltsektor og næring i
2919 Norge. Målene skal utvikles i samarbeid med berørte næringer og
2920 følge det felles klassifiseringssystemet som nå utvikles i Europa. Det
2921 skal etableres et system for jevnlig og forpliktende oppfølging av tiltak
2922 og måloppnåelse.
- 2923 • Øke støtten til satsinger som karbonfangst, havvind, hydrogen og
2924 grønn skipsfart, blant annet gjennom å gjennomføre en skattereform
2925 slik at det blir mer attraktivt å investere i klimavennlige næringer.
- 2926 • Satse på nye, grønne verdikjeder gjennom sektoroverskridende
2927 satsinger på områder som karbonfangst, -lagring og -bruk, og
2928 produksjon, distribusjon og bruk av hydrogen.
- 2929 • Starte fullskala CCS-prosjekter både i sementproduksjonen i Brevik og
2930 i avfallsforbrenningen på Klemetsrud og samtidig utvikle et
2931 transportanlegg med tre skip og lagringsanlegg med to brønner i
2932 Nordsjøen.
- 2933 • Vektlegge klima og naturhensyn sterkere i offentlige anskaffelser.
- 2934 • Gjøre større bruk av det statlige eierskapet til å fremme målsetninger
2935 knyttet til klima og natur.
- 2936 • Øke andelen offentlige forskningsmidler som brukes på klima og natur,
2937 vesentlig.
- 2938 • Opprette et nasjonalt råd for rettferdig omstilling for arbeidslivet der
2939 arbeidslivets parter har en sentral rolle.
- 2940 • Ta større hensyn til fordelingsprofil i utforming av klima- og
2941 miljøpolitikken, og utrede hvordan næringer som forurenser mest, og
2942 personer som har størst betalingsevne, kan bidra mer enn i dag.

2943
2944 Du kan lese mer om nye, klimavennlige arbeidsplasser i kapitlet «Det
2945 bærekraftige arbeidslivet, klimavennlig transport i kapitlet «En klimavennlig
2946 transportsektor», klima og forskning i kapitlet «Forskning for omstilling og klima»,
2947 klima i bistands- og utenrikspolitikken i kapitlet «En varmere verden» og
2948 ansvarlig forvaltning og SPU i kapitlet «Statens pensjonsfond utland».

2949

Sirkulærøkonomi: Dele for å skape

2950 På 2020-tallet må vi legge om samfunnet slik at ressurser brukes om igjen, i det
2951 som kalles en sirkulær økonomi. I dag kaster vi bort ressurser som kunne vært
2952 brukt om igjen, vi sender verdifullt avfall til utlandet, og for mye søppel brennes i
2953 avfallsanlegg eller forurensner naturen. Da kaster vi også vekk en mulighet for
2954 raskere overgang til fornybarsamfunnet.

2955

2956 Arbeiderpartiet vil stoppe veksten av avfall og legge til rette for mer
2957 gjenvinningsindustri i Norge. Det som i dag blir avfall, kan bli råmateriale på nytt.
2958 Sirkulærøkonomi er en mulighet for å skape nye arbeidsplasser over hele landet.
2959 Arbeiderpartiet vil satse på industri og jobber i Norge knyttet til resirkulering av
2960 materialer og legge bedre til rette for at norsk eksportindustri kan fremstille
2961 resirkulerbare produkter.

2962

2963 **Arbeiderpartiet vil:**

- 2964 • Sørge for at staten inngår avtaler med næringslivet med egne årlige
2965 prosentmål for reduksjon av nye råmaterialer.
- 2966 • Bidra til å skape nye markeder ved at staten som innkjøper stiller krav til
2967 innblanding eller bruk av for eksempel resirkulert plast og sement uten
2968 CO2-utslipp.
- 2969 • Stille strengere krav til garantitid og at produsenter har deler på lager.
- 2970 • Stille krav om at produkter designes for å vare lenger, gjenbrukes,
2971 repareres og resirkuleres.
- 2972 • Stille krav om at nye bygg og anlegg bygges med klimavennlige materialer
2973 og designes for lavt energibruk og gjenbruk, samt legge opp til at
2974 byggeplasser blir utslippsfrie.
- 2975 • Sørge for at forbrukere og innkjøpere får informasjon om hvor mye
2976 ressurser som er brukt til å lage et produkt, hvor store utslipp det står for,
2977 og hvordan arbeidsforholdene er for de som lager dem.
- 2978 • Sørge for at forbrukere får informasjon om hvordan et produkt kan
2979 repareres, gjenbrukes og resirkuleres.
- 2980 • Skape markeder for rest-råstoff og sirkulære produkter gjennom krav i
2981 offentlige innkjøp.
- 2982 • Skjerpe kravene til avfallshåndtering, slik at avfallet sorteres,
2983 videreforedles og brukes på nytt som råstoff.
- 2984 • Legge til rette for CO2-fangst og -lagring på større forbrenningsanlegg.
- 2985 • Legge til rette for flere gjenvinningsanlegg for plast og sørge for at all
2986 emballasje i bruk i Norge er egnet for gjenbruk eller resirkulering innen
2987 2030.
- 2988 • Utrede avgift på fossil plast, innføre en ordning med produsentansvar og
2989 sporing av plast og gjenvinne halvparten av plastemballasjen i Norge innen
2990 2025.
- 2991 • Stille krav om at alle batterier som produseres i Norge, skal kunne
2992 resirkuleres.
- 2993 • Oppdatere forurensningsloven for å sørge for mer effektiv
2994 avfallshåndtering.

2995

Kutte utslipp og ta vare på naturen der vi bor

2996 Strand, skog, fjell og fiskevann skal være tilgjengelig for alle. Retten til
2997 naturopplevelser og natur er en grunnleggende rettighet i landet vårt, likevel ser
2998 vi at den utfordres. Strandsonen bygges ut, og viktige frilufts- og naturområder
2999 bygges ned.

3000

3001 Arbeiderpartiet vil styrke allemannsretten. Statskog og andre offentlig eide
3002 eiendommer må gå foran som gode eksempler. Det er kommunene som forvalter
3003 den naturen som er nærmest folk, og de må få et større ansvar for å ivareta
3004 naturen som et verdifullt fellesskaps gode.

3005 Arbeiderpartiet vil gjøre det enkelt for folk å kutte utslipp og ta vare på naturen
3006 der de bor.

3007

3008 **Arbeiderpartiet vil:**

3009 • Grunnlovsfeste allemannsretten og styrke den gjennom lovverk, oppkjøp
3010 og reguleringer.

3011 • Utvikle klimabudsjett i kommunene slik at de kan sette seg konkrete og
3012 forpliktende klimamål og utvikle bedre ordninger for å rapportere utslipp.

3013 • Gi hensynet til natur og klima større vekt i plan- og bygningsloven.

3014 • Arbeide for mekanismer som gjør at utbyggere som bruker skog, jord eller
3015 annen natur, skal kompensere for det ved å restaurere natur andre steder
3016 gjennom et såkalt naturbidrag.

3017 • Styrke kommunenes rolle og kompetanse i natur- og klimaarbeidet, med
3018 særlig vekt på bærekraftig arealforvaltning.

3019 • Sikre at grøntområder er lett tilgjengelige for alle i tettbygde områder.

3020 • Satse på gang- og sykkeltiltak.

3021 • Sørge for flere bildelingsløsninger og gjøre biloppstillingsplasser for
3022 bildeling tilgjengelige nær knutepunkter og i nye større bolig- og
3023 næringsprosjekter.

3024

3025

3026

Natur: Ta vare på naturen for fremtidens velferd

3027 Vi må sikre vekst og velferd i fremtiden uten å ødelegge naturen. Naturen er selve
3028 grunnlaget for velferden vår: I Norge har vi skapt vekst og arbeidsplasser
3029 gjennom olje, fisk, skog og godt jordsmonn, og mennesker verden over bruker
3030 naturen til å hente ut mat og medisiner og for å få tilgang til rent vann og ren luft.
3031 En økonomi i balanse er avhengig av en natur i balanse. Arbeiderpartiet vil stanse
3032 tapet av natur. Vi kan bygge smartere, planlegge bedre og ta klokere valg for å
3033 bevare den mest sårbare naturen. En bærekraftig forvaltning av naturens
3034 ressurser vil også forhindre utbrudd av nye pandemier og bidra til å redusere
3035 omfanget av klimakrisen.

3036 Naturen vår absorberer og lagrer omtrent halvparten av alle klimagassutslipp i
3037 skoger, myrer, hav og andre naturtyper. Slike prosesser demper virkningen av
3038 menneskeskapte utslipp. Med gode løsninger som bygger på naturens egen
3039 teknologi, kan vi klare å både stanse naturtapet og finne gode løsninger for klima
3040 og nye arbeidsplasser. Arbeiderpartiet vil føre en politikk som aktivt utnytter
3041 naturens egen evne til å fange og lagre klimagasser.

Arbeiderpartiet vil:

- 3043 • Gjennomføre en utredning av naturreisiko for norsk økonomi etter modell fra
3044 Klimarådet.
- 3045 • Etablere «Naturkur» etter modell av «Klimakur», for å bidra til at Norge
3046 opprettholder et mangfold av økosystemer i god økologisk tilstand.
- 3047 • Utarbeide en nasjonal plan for å opprettholde og restaurere natur i tråd
3048 med internasjonale forpliktelser.
- 3049 • Utrede hvordan norske statlig eide selskaper skal redusere naturreisiko for
3050 sin virksomhet, i tråd med FNs bærekraftsmål.
- 3051 • Utrede hvordan vi gjennom norsk lovverk kan sørge for at norske selskaper
3052 i utlandet ikke bidrar til alvorlige skader på miljøet.
- 3053 • Intensivere arbeidet med å redde truede norske arter og naturtyper.
- 3054 • Ta vare på bier og andre pollinerende insekter i Norge og legge frem en
3055 nasjonal pollinatorstrategi.
- 3056 • Utarbeide en ny plan for nasjonalparker og andre verneområder for å sikre
3057 representativt vern av norsk natur.
- 3058 • Sikre at Norge når sine internasjonale forpliktelser under konvensjonen for
3059 biologisk mangfold.
- 3060 • Utarbeide et nasjonalt mål og en strategi for å øke den naturlige
3061 karbonlagringen i norsk natur og landskap.
- 3062 • Satse på naturbaserte løsninger på klimakrisen, blant annet bevare og
3063 forbedre naturlige karbonfangere og karbonlagre som myrer og våtmarker,
3064 reetablere taeskog og øke rotasjonstiden i skogbruket.
- 3065 • Styrke skogvernet så vi når målet om at 10 prosent av den norske skogen
3066 vernes, gjennom en mer treffsikker ordning for frivillig vern, og økt drift v
3067 den produktive skogen.

3068

3069

Rovdyr: En bærekraftig rovdyrforvaltning

3070 Norge skal ha både levedyktige rovviltstammer og trygge områder for beite.
3071 Denne todelte målsetningen er grunnlaget for vår politikk, og regelverk og
3072 forvaltning skal støtte opp under den. Konflikten mellom beitedyr og rovdyr
3073 skaper sterke følelser, motsetninger og konflikt. Folk som bor i områder med
3074 nærhet til rovdyr, føler ofte frykt for seg og sine i det daglige. Dette er en frykt vi
3075 må ta på alvor. Et viktig formål med forvaltningen er å skape tillit til forvaltningen
3076 og bidra til større trygghet for de som lever med rovdyr tett innpå seg. Dagens
3077 konfliktnivå knyttet til rovdyrforvaltningen er til hinder for en god og bærekraftig
3078 rovdyrpolitikk og må reduseres.

Arbeiderpartiet vil:

- 3080 • Videreføre den todelte målsetningen om å både ha levedyktige
3081 rovviltstammer og et aktivt beitebruk.
- 3082 • Sikre en bærekraftig rovviltbestand i tråd med Stortingets forlik,
3083 naturmangfoldloven og våre internasjonale forpliktelser.
- 3084 • Ha en tydelig og konsekvent soneforvaltning og et effektivt regime for
3085 uttak av rovvilt når det ikke truer bestandens overlevelse.
- 3086 • Ha en høy beredskap slik at tapene av beitedyr skal bli så små som
3087 mulig.
- 3088 • Sikre at terskelen er lav for uttak av rovvilt i beiteprioriterte områder og
3089 høy for uttak i rovviltprioriterte områder. Når en bestand ligger over
3090 bestandsmålet, skal den forvaltes i tråd med det målet som til enhver tid
3091 er vedtatt av Stortinget.
- 3092 • Sikre at bestandsmålene faktisk følges opp, for å skape tillit mellom
3093 befolkning og forvaltning.
- 3094 • Sørge for dialog og lokal involvering, der det tas hensyn til at det å leve
3095 med rovvilt tett innpå seg kan medføre en belastning for både
3096 beitenæringen og lokalsamfunnet.
- 3097 • Ivareta den regionale forvaltningen med rovviltnemder inndelt i åtte
3098 regioner.
- 3099 • At det samlede rovdyrtrykket i større grad sees i sammenheng.

3100

Distriktpolitikk: Optimisme i hele landet

Arbeiderpartiet vil føre en politikk for sterkere fellesskap, vekst og utvikling i hele landet. Et mer rettferdig Norge handler om mer enn arbeid til alle, inntektsutjevning og lik tilgang til helse og skole. Det handler også om makt og mulighet til å bygge en fremtid og gode lokalsamfunn der man deltar og føler seg hjemme. Derfor er distriktpolitikken både et rettferdighetsprosjekt og et frihetsprosjekt.

De sentraliserende kreftene i økonomien og politikken er sterke. Lenge har det foregått en sektorvis sentralisering i staten, uten at det er tatt hensyn til helheten og konsekvensene for lokalsamfunn og regioner. Som en følge av sentraliseringen har statlige arbeidsplasser forsvunnet ut av stadig flere lokalsamfunn, og viktig kompetanse har blitt borte. Arbeiderpartiet vil snu sentraliseringen og fremme en helhetlig strategi for statlig nærvær i regionene, der statlig tilstedeværelse sikrer velferdstjenester nær befolkningen, og der offentlige etater og institusjoner bidrar til lokale arbeidsplasser og kompetansemiljøer.

Arbeiderpartiet vil utvikle «regionavtaler» mellom staten, kommuner og regioner, som skal sikre utvikling og vekst i hele landet og langsiktige rammer for næringsliv, transport, bosetting, utdanning og velferd.

Arbeiderpartiets svar på den økende sentraliseringen er en sektorovergripende distriktpolitikk. Alle sektorer har et distriktpolitisk ansvar. Måltrettede tiltak for en god distriktpolitikk finnes flere steder i dette programmet, og de fleste punktene med distriktpolitisk betydning er lagt til kapitlene der de hører hjemme.

Arbeiderpartiet er opptatt av at landet er inndelt på en hensiktsmessig måte, og vil ha en gjennomgang av konsekvensene av regionreformen, statens egen regioninndeling og hvordan flere oppgaver kan overføres til fylkene.

Dersom tvangssammenslåtte fylker ønsker å endre sine grenser for å bedre kunne løse oppgavene, vil Arbeiderpartiet i regjering gå i dialog med fylkene for å få til dette på en fornuftig, helhetlig og ansvarlig måte.

Arbeiderpartiet vil:

- Innføre nærhetsprinsipper for statlig styring:
 - Statlige virksomheter skal organiseres slik at kompetansen ligger så nært innbyggerne som mulig.
 - Nye statlige arbeidsplasser skal legges utenfor Oslo, med mindre helt åpenbare grunner tilsier noe annet. Veksten innenfor eksisterende statlige arbeidsplasser skal fordeles mer rettferdig mellom by og land.
 - Ingen vedtak om nedleggelser av statlige tjenestesteder i neste stortingsperiode mindre det er avgjørende for å ivareta viktige nasjonale interesser.
 - Digitalisering skal tas i bruk for å sikre eksisterende arbeidsplasser og utvikle tilbudene der innbyggerne er.
 - Det skal innføres en regel om distriktpolitisk konsekvensanalyse av alle reformer.

- 3147 • Utvikle «regionavtaler» mellom staten, kommuner og regioner, som skal
3148 sikre utvikling og vekst i hele landet og langsiktige rammer for næringsliv,
3149 transport, bosetting, utdanning og velferd.
- 3150 • Gjøre tilgang til høykapasitets internett til en rettighet på lik linje med
3151 strøm og arbeide for nye teknologiske løsninger, som for eksempel 5G, til
3152 hele landet.
- 3153 • Etablere flere lokale nærtjenestesentre, der man får ordnet med pass,
3154 førerkort og sivile oppgaver som testament, og se på mulighetene for lokal
3155 rettshjelpsveiledning.
- 3156 • Samle ulike offentlige tjenester slik at man får større fagmiljøer selv om
3157 hver enkelt etat har få ansatte. Flere statlige stillinger bør lyskes ut med
3158 mulighet for kontorsted utenfor hovedkontoret.
- 3159 • Gi fylkeskommuner, kommuner og virkemiddelapparatet mer myndighet til
3160 å gjøre lokale og regionale vurderinger i arbeidet med å skape nye
3161 arbeidsplasser.
- 3162 • Videreføre ordningen med differensiert arbeidsgiveravgift.

3163

3164 **Det gode liv i storbyen**

3165 De store byene våre kjennetegnes av et stort mangfold. Storbyen skal være et
3166 trygt og sunt sted å være for alle innbyggere, der mennesker fra ulike bakgrunner
3167 med ulike liv lever sammen. Byene er viktige motorer i norsk økonomi og spiller
3168 en avgjørende rolle i å nå våre klimamål. For å nå våre klimamål må vi ha
3169 klimavennlige storbyer.

3170 Kollektivsystemet i de store byene må være godt utbygd og velfungerende, og vi
3171 må gjøre det enklere å være fotgjengere og syklist, slik at luften blir renere og
3172 utslippene går ned. Både unge og gamle må ha tilgang på grøntområder og
3173 arenaer for fysisk aktivitet.

3174 I storbyene bor både de som har mest, og de som har minst. Mange lever i
3175 områder med klart lavere inntekter enn gjennomsnittet, der flere står utenfor
3176 arbeidslivet, og der det er større sosiale helseforskjeller og kortere levealder.
3177 Flere barn i disse områdene vokser opp i familier som lever i fattigdom. Andelen
3178 enslige er også høyere i byene enn andre steder, og mange av disse er ensomme.
3179 Selv om man bor i en by, kan avstanden til de som tar beslutninger, oppleves som
3180 store.

3181 Det er mulighetene og mangfoldet som gjør bylivet godt. For at vi skal få gode og
3182 trygge storbyer, har alle innbyggere interesse av at vi forebygger ensomhet og
3183 reduserer forskjeller. Arbeiderpartiet vil ha byer som gir alle tilgang til
3184 mulighetene og mangfoldet som byene tilbyr. Det krever en aktiv politikk. Vi må
3185 styrke det inkluderende fellesskapet og åpenheten byene står for, og sørge for
3186 gode fellesskapstjenester som er tilgjengelige for alle.

3187

3188

3189 **Arbeiderpartiet vil:**

- 3190 • Utvikle storbyområdene med boliger og arbeidsplasser slik at det meste av
- 3191 persontransporten kan gjennomføres til fots, på sykkel eller med
- 3192 kollektivtrafikk.
- 3193 • Øke takten i boligbyggingen og sørge for rimeligere boliger slik at folk skal
- 3194 kunne komme inn på boligmarkedet i tråd med prinsipper for arealeffektiv
- 3195 og klimavennlig byutvikling.
- 3196 • Utforme grønne og trivelige gater og byrom som også bidrar til bedre
- 3197 overvannshåndtering i møte med klimaendringer.
- 3198 • t staten skal bidra med inntil 70 prosent av utbyggingskostnadene i store
- 3199 kollektivprosjekter i og rundt de største byene.
- 3200 • Bygge idrettsanlegg i byer hvor det er mangel på flerbrukshaller, som også
- 3201 kan brukes til uorganisert idrett og fritidstilbud for barn og unge, og
- 3202 fremme fysisk aktivitet ved å bygge ut nærmiljøanlegg, turløyper og
- 3203 treningsanlegg i nærmiljøene, som er tilgjengelige for alle.
- 3204 • Forsterke områdesatsingene i storbyene og vektlegge integrering, norsk
- 3205 språk, arbeid og forebygging blant barn og unge i disse satsingene.
- 3206 • Iverksette tiltak mot ensomhet i samarbeid med frivilligheten.
- 3207 • Sikre trygge byer, blant annet gjennom mer tilstedeværende politi, mer
- 3208 ressurser til forebygging og økt innsats mot gjengkriminalitet.
- 3209 • Sikre at storbyene er gode vertskommuner for de høyere
- 3210 utdanningsinstitusjonene.

3211 *Les mer om kollektivtransport i byene i kapitlet «En klimavennlig*

3212 *transportsektor», folkehelse i kapitlet «Folkehelse – fellesskapets ansvar», natur*

3213 *og klimatiltak i kommunene «Kutte utslipp og ta vare på naturen der vi bor» og*

3214 *integrering i kapitlet «Integrering: Stille opp og stille krav».*

3215

3216

3217 **Nordområdene: En ny giv**

3218 Nordområdene er Norges viktigste strategiske satsingsområde. Initiativer vi tar i
3219 nordområdene, er viktig for lokalsamfunnene, for Norge og for verden.

3220 Nord-Norge og nordområdene er en avgjørende del av den norske økonomien, og
3221 betydningen av området vil bare øke i årene fremover. Ressursene fører med seg
3222 enorme muligheter innen havbruk, energi, mineraler, reiseliv og industri. Skal vi
3223 ha aktivitet, utnytte ressursene og ha troverdighet overfor våre naboer, må det bo
3224 folk i nord. Derfor må sentralisering snus til satsing. Det skal være attraktivt å bo i
3225 et sterkt og levende Nord-Norge, med gode velferdstilbud og ettertraktede
3226 arbeidsplasser.

3227 Det er behov for en ny giv i nordområdepolitikken. Arbeiderpartiet vil fornye og
3228 forsterke innsatsen og har større ambisjoner for utviklingen i nord enn det vi ser i
3229 dag. Nordområdepolitikken må nærmere folk og bety noe for deres hverdag.

3230 Den nye nordområdepolitikken må snu den negative befolkningsutviklingen,
3231 utnytte de lokale verdiene til å skape vekst og grønn utvikling og fremme nye
3232 initiativer for samarbeid med våre naboer.

3233 **Vårt viktigste fredsprosjekt**

3234 Norges posisjon og rolle i nord er unik. Det er i nord at Norge møter verden, og det
3235 er der våre initiativer har størst betydning for den generelle utviklingen i området
3236 og for norske interesser. Å sikre en fredelig, regelstyrt utvikling er i Norges
3237 interesse og legger grunnlaget for en god hverdag for våre egne innbyggere og
3238 for de i våre naboland. En fredelig utvikling forutsetter aktivitet og
3239 tilstedeværelse. Det er derfor vi prioriterer å bygge opp i nord, heller enn å bygge
3240 ned eller sentralisere. Dette er en sentral del av vårt viktigste fredsprosjekt.

3241 Flere land, deriblant stormakter som USA, Russland, Kina og EU, har fornyet
3242 interesse for nord. Norge må bygge på erfaringene som både NATO-alliert og
3243 nabo med Russland og manøvrere klokt og offensivt for å sikre en fredelig og
3244 bærekraftig utvikling i området.

3245

3246 **Kunnskap i nord, for nord, fra nord**

3247 Kunnskap er navet i nordområdepolitikken til Arbeiderpartiet, og nøkkelen til å gi
3248 alle unge tilgang til en god utdanning, til å sikre bedriftene kompetansen de
3249 trenger, og til å utvikle ny forskning og verdensledende kunnskapsmiljøer i
3250 området.

3251 Hvis vi skal nå målene om velferd, verdiskaping og grønn omstilling i
3252 nordområdene, trenger vi en langsiktig, strategisk satsing på kunnskap. Vi vil
3253 utdanne flere i landsdelen og bygge kompetansemiljøene sterkere, samtidig som
3254 vi vil satse på desentralisert utdanning. Det at vi har to universiteter og en samisk
3255 høyskole i landsdelen, er en enorm styrke for nordområdenasjonen Norge. De to
3256 universitetene er viktige nordområdeaktører som vi vil gi særskilte oppdrag som
3257 er særlig relevante for utforskning og verdiskaping i nordområdene. Aktiv

3258 tilstedeværelse gjennom nye forskningsprogrammer og sterke fagmiljøer sikrer
3259 også norske interesser og gir oss en fordel internasjonalt.

3260 Arbeiderpartiets mål er at det utvikles kunnskap i nord, for nord, fra nord.

3261

3262 **En stat som satser i nordområdene**

3263 Det offentlige skal være en sentral medspiller i utviklingen i nord. Statlig
3264 tilstedeværelse sikrer velferdstjenester nært befolkningen, og lokalisering av
3265 offentlige etater og institusjoner bidrar til arbeidsplasser og kompetansemiljøer.

3266 De siste årene har mange opplevd at avstanden til makt og muligheter blir større,
3267 når velferdstilbudet svekkes og offentlige tjenester flyttes. Vi må snu
3268 sentraliseringen og heller utvikle tjenestene nært folk. Arbeiderpartiet vil gi økt
3269 kompetanse og definisjonsmakt til folk i nord. Relevante statlige aktører skal
3270 utvikle egne nordområdestrategier.

3271

3272 **Bygge ny industri på våre felles ressurser til gode for alle**

3273 Nordområdene har et grønt reiseliv og mange av ressursene verden trenger i
3274 fremtiden: bærekraftig mat fra havet, energi og mineraler. Arbeiderpartiet ønsker
3275 en aktiv næringspolitikk som bygger ny industri gjennom å etablere hele
3276 verdikjeder og bygge kunnskap. Slik utvikler vi potensialet i nord.

3277 Nord-Norge har opplevd økonomisk vekst de siste årene, men verdiene kommer
3278 ikke alle til gode. For lite legges igjen i lokalsamfunnene. Dette er «det arktiske
3279 ressursparadokset». Arbeiderpartiet vil investere i landsdelen på en måte som
3280 skaper arbeidsplasser og sikrer verdiskaping lokalt. Fellesskapets ressurser skal
3281 utnyttes bærekraftig og komme befolkningen til gode gjennom større lokale
3282 ringvirkninger og flere arbeidsplasser.

3283

3284 **Sentrum for grønn omstilling**

3285 Klimaendringene merkes sterkest i nord, men mange av løsningene på krisen
3286 finnes også her. Nord-Norge er godt posisjonert til å levere klimaløsninger og
3287 grønne jobber. Arbeiderpartiets mål er å utvikle nordområdene til verdens mest
3288 bærekraftige region.

3289 Industrien er en viktig del av klimaløsningen og en viktig del av
3290 sirkulærøkonomien. I nord er det gode vilkår for produksjon med lavere
3291 klimagassutslipp, dette må vi utnytte bedre enn i dag.

3292

3293 **Knytte Arktis sammen**

3294 Arbeiderpartiet vil modernisere infrastrukturen i nord for å få til en ny satsing på
3295 moderne industri og lede an i utviklingen av transport uten utslipp.
3296 Infrastruktursatsingen i nord må koble ressursene med markedet. Det må gjøres
3297 lettere for folk og varer å ferdes både internt i landsdelen og på tvers av
3298 landegrensene, samtidig som klimaavtrykket reduseres.

3299 Frakt av varer fra sjømatnæringen og andre nordlige næringer hindres av
3300 flaskehalser i transporten. Arbeiderpartiet vil fjerne disse flaskehalsene og øke
3301 fremkommeligheten for næringstransporten og befolkningen. Dette innebærer
3302 særlig en opprustning av fiskerihavnene og et særskilt krafttak for fylkesveiene,
3303 for å sikre trygg og effektiv transport fra kyst til marked.

3304 Ap er for utvikling av jernbane i Nord-Norge. Det vil være et løft for verdiskaping
3305 og klimavennlig transport av gods og folk. Nordlandsbanen må utvikles med lav-
3306 og nullutslippsløsninger. Dobbeltspor på Ofotbanen, som er en viktig
3307 transportåre, må realiseres. Det må også på plass et grundig beslutningsgrunnlag
3308 for Nord-Norgebanen i Nasjonal transportplan, som avklarer trasé- og
3309 teknologivalg, klimaeffekt, kostnader og fremdrift slik at vi bringer prosjektet
3310 fremover med mål om å realisere Nord-Norgebanen.

3311

3312 **Svalbard: Grønn utvikling i et livskraftig familiesamfunn**

3313 Svalbard er Norges nordligste region. Norge er det eneste landet som har en
3314 moderne, sivil utbygd infrastruktur med en tilnærmet normal samfunnsstruktur så
3315 langt nord. Svalbard har stor strategisk betydning for Norges muligheter i
3316 nordområdene og Arktis og svalbardpolitikken er derfor en viktig del av
3317 Arbeiderpartiets nordområdestrategi.

3318

3319 Longyearbyen skal fortsatt være et livskraftig familiesamfunn med gode tjenester
3320 og jobbmuligheter, samtidig som samfunnet skal videreutvikles i en grønnere
3321 retning.

3322

3323 Den videre utviklingen av næringslivet på Svalbard skal ha fokus på at man kan
3324 tilby stabile og attraktive helårsarbeidsplasser, med ordnede lønns- og
3325 arbeidsvilkår gjennom hele verdikjeden. Reiselivet er en av de største private
3326 næringene i Longyearbyen. Sammen med næringen skal vi jobbe for et grønnere
3327 reiseliv med en høy andel helårsarbeidsplasser, samtidig som de høye
3328 miljømålene for Svalbard ivaretas. Svalbard har stor betydning for norsk og
3329 internasjonal forskning. Vi vil styrke forskningsarbeidet og bidra til at lokale
3330 kunnskapsleverandører kan ha en sentral rolle i dette.

3331

3332 **For å få en ny giv i nordområdepolitikken vil Arbeiderpartiet:**

- 3333 • Sørge for aktiv tilstedeværelse og nye initiativer på tvers av landene i nord
- 3334 innen næringsliv, forskning, klima og kultur.
- 3335 • Satse på et sterkt og moderne forsvar med tyngdepunkt i nord, inkludert
- 3336 sentrale ledelsesfunksjoner.
- 3337 • Styrke det institusjonelle samarbeidet mellom landene og folkene i nord,
- 3338 som Arktisk råd og Barentsrådet.
- 3339 • Styrke den utenriks- og sikkerhetspolitiske dialogen i nord, og etablere
- 3340 felles møteplasser for å diskutere sikkerhetspolitiske utfordringer og
- 3341 forsterke folk-til-folk-samarbeidet.
- 3342 • Øke kvaliteten i en god nordnorsk skole basert på regionens særtrekk og
- 3343 styrker, og opprette et skoleutviklingsprogram som støtte for
- 3344 kvalitetsutvikling i kommunene.
- 3345 • Gjennomføre et nytt forskningsløft i nord:

- 3346 ○ Øke samfunnsvitenskapelig forskning knyttet til nordområdene.
- 3347 ○ Utvikle nye forskningsprogrammer for nordområdene særlig innen
- 3348 ressursforvaltning, havbruk, romaktivitet, energi og klima.
- 3349 ○ Opprette et regionalt talentprogram i samarbeid med internasjonale
- 3350 toppinstitusjoner som kan gi nye impulser og bidra til ledende
- 3351 forskning.
- 3352 • Videreutvikle sterke kompetansemiljøer særlig innen havbruk, klima,
- 3353 romfart og beredskap.
- 3354 • Sørge for lokal verdiskaping fra næringsvirksomhet i nord, gjennom
- 3355 tydelige krav om arbeidsplasser, inntekter til kommunene og oppbygging
- 3356 av lokal leverandørindustri, samt oppdeling av store anbud.
- 3357 • Utarbeide en egen næringsstrategi for reiselivet i nordområdene.
- 3358 • Øke matproduksjonen i nord og samtidig få mer ut av verdiskapingen som
- 3359 skjer i det arktiske landbruket.
- 3360 • Utarbeide en industriplan for Norskehavet og Barentshavet.
- 3361 • Fornye vår helhetlige forvaltning av havet gjennom å etablere et program
- 3362 for sameksistens i kystsonen, som forener næringsliv og naturverdier.
- 3363 • Etablere et industriprogram for sirkulærøkonomi i nord.
- 3364 • Bruke Arktis som utviklingsarena for ny teknologi, og innføre et nordnorsk
- 3365 katapultprogram for grønn innovasjon, med støtte til overgang fra idé til
- 3366 marked.
- 3367 • Få på plass et pilotprosjekt med smarte bygder der energisystemer og
- 3368 småskala energiproduksjon prøves ut i småsamfunn i nord.
- 3369 • Gjøre nordområdene ledende innenfor utslippsfri transport, gjennom egne
- 3370 elektrifiseringssatsinger for elektriske fly og til havs.
- 3371 • Sørge for at Norge tar en strategisk posisjon i nordøstpassasjen og utvikler
- 3372 Kirkenes som knutepunkt, og koble Norge på arbeidet med bygging av
- 3373 fibernett gjennom nordøstpassasjen.
- 3374 • Satse kraftfullt på klima og miljø på Svalbard.
- 3375 • Gjøre Svalbard til et foregangssamfunn for sirkulærøkonomi og utvikle det
- 3376 til å bli et utslippsfritt samfunn.
- 3377 • Øke den norske forsknings- og innovasjonsandelen på Svalbard.
- 3378 • Styrke etablerte næringer og utvikle nye næringer.
- 3379 • Utrede muligheten for å gjøre Svalbard til «utstillingsvindu» for hydrogen.
- 3380 • Satse på akse Andøy–Narvik–Tromsø–Svalbard i romindustrien og arbeide
- 3381 for et nasjonalt romsenter i Tromsø.

Tro og livssyn:

Et livssynsåpent samfunn med respekt for alle

Arbeiderpartiet ønsker et livssynsåpent samfunn, hvor alle har respekt for andres tro, livssyn eller ikke-tro.

Norge har en kristen og humanistisk arv, som vi tar med oss i møte med et stadig mer mangfoldig samfunn. Retten til å tro, skifte tro eller å ikke tro er en menneskerett. Utøvelse av religion er ikke bare en privatsak, men også et offentlig anliggende. Både finansiering av, kontroll over og innsyn i religiøse samfunn er viktige offentlige oppgaver.

For mange mennesker utgjør tros- og livssynssamfunnene viktige fellesskap, de skaper tilhørighet og identitet. Samtidig opplever mange troende hatkriminalitet, og sterke krefter forsøker å skape splittelse mellom mennesker både i Norge, Europa og resten av verden.

Tros- og livssynssamfunnene spiller en sentral rolle i mange enkeltmenneskers liv, derfor er innsyn i og utsyn fra disse samfunnene også viktig for storsamfunnet.

På de fleste andre områder av samfunnet vårt stiller vi krav til demokrati, åpenhet og representasjon. Nå er det på tide å gjøre det samme overfor tros- og livssynssamfunnene. Kravene som stilles, skal ivareta trosfriheten og ikke gripe inn i tros- og livssynssamfunnenes teologi.

Arbeiderpartiet vil:

- Sikre tros- og livssynssamfunn forutsigbar finansiering.
- Utarbeide og inngå en samfunnskontrakt med trossamfunn som mottar offentlig finansiering. Denne skal anerkjenne tros- og livssynssamfunnenes viktige rolle i samfunnet og bidra til at de sammen med det offentlige jobber aktivt for integrering, bedre likestilling og økt kunnskap om norske lover.
- Stille krav om at offentlige institusjoner som sykehus, sykehjem og fengsel tilrettelegger for at pasienter og innsatte får anledning til å utøve sin tro og sitt livssyn.
- Stille krav til personer som kommer til Norge for å praktisere som religiøse ledere, at de skal ha eller skaffe seg kunnskap om hvordan de skal utøve den religiøse rådgivningsrollen i møte med vold i nære relasjoner, eksilerfaringer og sentrale verdier i det norske samfunnet.
- Stille krav om full åpenhet om gaver og finansiering til trossamfunn.
- Kreve at organer som forvalter offentlig tilskudd på vegne av trossamfunn, er demokratisk valgt og har minst 40 prosent representasjon av hvert kjønn.
- Utrede om utenlandsk finansiering av trossamfunn kan forbys.
- Sikre barns medvirkning og selvbestemmelse i spørsmål om tro og livssyn.

3427

Bolig: Gjenreise den sosiale boligpolitikken

3428 Alle har rett til en trygg og god bosituasjon. Selveierpolitikken i Norge har vært en
3429 suksess, og svært mange eier sin egen bolig. Samtidig har boligmarkedet vært en
3430 svært lønnsom investering for investorer, noe som har bidratt til høy prisvekst og
3431 høy gjeld for mange husholdninger. For mange i pressområdene er det vanskelig
3432 å komme inn på boligmarkedet. Det skaper større forskjeller mellom folk. Både
3433 staten og kommunene har ansvar for at det bygges nok boliger, og at det bygges
3434 varierte boliger. Arbeiderpartiet vil gjenreise den sosiale boligpolitikken.

3435 Skal vi nå klimamålene, må nye boområder bringe innbyggerne effektivt og
3436 klimavennlig til og fra jobb. Mange som leier bolig, er i en presset situasjon. Deres
3437 rettigheter må styrkes.

For å bygge flere boliger vil Arbeiderpartiet:

- 3439 • At kommunene må legge til rette for kommunale tomter og rimelige boliger
3440 for førstegangsetablerere og studentboliger.
 - 3441 • Utrede en statlig rentekompensasjonsordning for kommunale tomtekjøp
3442 som skal legge til rette for boligbygging, gjerne med nye eieformer.
 - 3443 • Legge til rette for at kommunene i samarbeid med aktører som
3444 boligbyggelagene kan bygge boliger til folk med begrenset egenkapital.
 - 3445 • Knytte infrastruktur til boligbygging og øke boligbygging rundt
3446 kollektivknutepunktene.
 - 3447 • Trappe opp studentboligbyggingen med mål om 3000 bygde boliger i året.
 - 3448 • Ta initiativ til et eldreboligprogram og lage boligtilbud slik at generasjoner
3449 kan dra nytte av hverandre.
 - 3450 • Korte ned saksbehandlingstid for plan- og byggesaksbehandling.
 - 3451 • Koordinere offentlige innsigelser i byggeprosesser bedre.
- 3452

For å få flere som trenger bolig, inn i boligmarkedet vil Arbeiderpartiet:

- 3454 • Øke utlånsrammene i Husbanken slik at flere kan få startlån. Husbanken
3455 skal kunne brukes som virkemiddel også for førstegangsetablerere.
 - 3456 • Gi kommunene mulighet til å tildele startlån til unge med liten egenkapital
3457 og gode inntektsutsikter.
 - 3458 • Oppfordre kommuner å bruke «fra leie til eie» eller andre lignende
3459 initiativer som utgangspunkt i lokal boligsosial planlegging.
 - 3460 • Gi kommunene mulighet til å fastsette disposisjonsform i boligprosjekter
3461 gjennom endring i plan- og bygningsloven.
 - 3462 • Øke tilskudd til kommunalt boligsosialt arbeid og etablere flere ikke-
3463 kommersielle utleieboliger.
 - 3464 • Unngå for sterk konsentrasjon av kommunale boliger på ett område.
 - 3465 • Fryse BSU-ordningen (Boligsparing for ungdom) på 25 000 kroner i året og
3466 300 000 kroner totalt og begrense ordningen til å gjelde førstegangs
3467 boligkjøp.
 - 3468 • Styrke leietakeres rettigheter og tilrettelegge for et mer profesjonelt
3469 leiemarked med økt mulighet for kontroll og tilsyn.
 - 3470 • Sikre bedre innløsningsrett for tomtefestere slik at flest mulig kan eie
3471 grunn til eget hus eller egen hytte.
- 3472
3473

3474

Kultur: En kultur å leve av og for

3475 Kultur gir oss noe å leve for. Gode kulturopplevelser gir den enkelte mulighet for
3476 refleksjon og læring, og i samfunnet oppstår det felles historier og
3477 samlingspunkter gjennom kulturelle opplevelser. Kulturen bidrar på denne måten
3478 til å skape gode liv og et godt samfunn.

3479 Samtidig er norsk kulturliv en viktig næring med mange titusen arbeidsplasser, og
3480 det er avgjørende for et sterkt og fritt kulturliv at utøvende kunstnere og andre
3481 som jobber i kultursektoren, har noe å leve av. Mange frilansere i kulturlivet har
3482 ikke de samme sosiale rettighetene som ordinære arbeidstakere, og kulturlivet
3483 har fremdeles en jobb å gjøre for å representere mangfoldet i det norske
3484 samfunnet. Arbeiderpartiet vil sørge for at kulturopplevelser av god kvalitet er
3485 tilgjengelig for alle, uavhengig av bosted og bakgrunn.

3486 Nynorsken skal fremmes og sikres gode vilkår, blant annet gjennom å sikre god
3487 nynorskkompetanse i lærerutdanningene, forbedre sidemålsundervisningen,
3488 sørge for flere digitale læremidler på nynorsk, og utrede retten til å gå i egen
3489 nynorskklasser gjennom hele grunnskolen. Nynorsk og bokmål skal være likestilte
3490 målformer.

3491 Arbeiderpartiet vil øke mangfoldet, både på scenen og i tilbudet til publikum. Vi
3492 vil bygge ned terskler for deltakelse og fremme det brede kulturlivet i alle
3493 kommuner og fylker gjennom et nytt «Kulturløft». Vi vil sørge for at
3494 kulturarbeidsplasser verdsettes på samme måte som det øvrige norske
3495 arbeidslivet. Flere av morgendagens talenter skal få sjansen til å lykkes, og
3496 Norges tiltrekningskraft på internasjonale kunst- og kulturmiljøer skal styrkes.

Arbeiderpartiet vil:

- 3498 • Gjennomføre et nytt kulturløft som kommer hele landet til gode, der
3499 kulturens andel av statsbudsjettet igjen gradvis økes til én prosent.
- 3500 • Senke tersklene for deltakelse slik at flere, særlig barn og unge, får
3501 mulighet til å delta i kulturaktiviteter.
- 3502 • Bedre kunstnernes levekår ved å videreføre kunstnerøkonomireformen,
3503 styrke de sosiale rettighetene til frilanserne og sikre at kunstnere faktisk
3504 får betalt når verkene deres brukes eller deles, både fysisk og digitalt.
- 3505 • Innføre regionale kulturfond.
- 3506 • Trappe opp momskompensasjonsordningen til full momskompensasjon.
- 3507 • Avvikle gaveforsterkningsordningen, fordi den offentlige støtten ikke skal
3508 være betinget av private donasjoner, men komme som et supplement til
3509 denne.
- 3510 • Styrke den regionale filmsatsingen og øke produksjonsmidlene til norsk
3511 film.
- 3512 • Øke mangfoldet i norsk film ved å arbeide for flere kvinner i film og serier
3513 og satse mer på samisk film.
- 3514 • Styrke scenekunsten over hele landet ved å styrke institusjoner og satse
3515 på det frie feltet.
- 3516 • Videreutvikle filminsentivordningen til å bli en rettighetsfestet ordning.
- 3517 • Sikre en desentralisert kinostruktur.
- 3518 • Innføre insentivordning for ny norsk dramatikk.
- 3519 • Gjeninnføre en boklov som sikrer fastprissystemet.

- 3520 • Innføre en ny festivalstøtteordning som sikrer kvalitet og forutsigbarhet for
3521 festivalene.
- 3522 • Styrke museene med vekt på formidling og faglig utvikling.
- 3523 • Styrke og videreutvikle de universelle kulturordningene som gir alle en
3524 smakebit av kunst og kultur, som den kulturelle bæremeisen, skolesekken
3525 og spaserstokken.
- 3526 • Styrke litteraturformidlingen, blant annet gjennom innkjøpsordningene, og
3527 stimulere til leselyst blant unge.
- 3528 • Sikre at flere barn får mulighet til å delta i kulturskolene til en rimelig pris.
- 3529 • Bidra til at meråpne bibliotek skal videreutvikles som en aktiv møteplass
3530 for kunnskap, debatt og kulturformidling, og sikres mulighet til å låne ut
3531 digitale verk.
- 3532 • Ta vare på den norske og den samiske kulturarven, herunder tradisjoner og
3533 språk.
- 3534 • Anerkjenne og satse på samisk kultur, film, musikk og håndverkstradisjon.
- 3535 • Føre en språkpolitikk som gjør at norsk eller samisk foretrekkes i alle deler
3536 av samfunnet.
- 3537 • Jobbe for likestilling og mangfold innenfor alle områder i kulturlivet.
- 3538 • Ha politikk som støtter opp om alt det positive ved digital spillkultur, og
3539 som forebygger eventuelle negative sider ved dataspill.

3540

Medier: Sterke og uavhengige norske medier er en forutsetning for demokratiet

Nyhets- og aktualitetsmediene er sentrale for folkeopplysning, demokrati og en opplevelse av fellesskap. Medievaner og forretningsmodeller er radikalt forandret som følge av digitalisering, og mange av de mest sentrale mediene i Norge har store utfordringer med å finansiere god journalistikk i møte med sosiale medier og konkurranse fra internasjonale teknologi- og medieselskaper.

Arbeiderpartiets mål er å sikre sterke norske medier og legge til rette for at alle grupper i samfunnet har et godt medietilbud. Behovet for troverdig nyhetsinnhold av høy kvalitet er viktigere enn noen gang. Vi er spesielt bekymret for kvalitetsjournalistikkens kår og vil ta et større politisk ansvar for å sikre ytringsfrihet og mediernes mulighet til å fylle sin samfunnsrolle i alle deler av landet. Angrep på anstendig og faktabasert journalistikk og angrep på ytringsfriheten er begge trusler mot et velfungerende demokrati.

Arbeiderpartiet vil:

- Beskytte mennesker som er truet på grunn av sine meninger og ytringer, og sørge for at redaktører og journalister har et særskilt vern.
- Ha en årlig redegjørelse for Stortinget om pressefrihetens vilkår i Norge med mål om å også sikre at den faktabaserte journalistikken har gode kår i Norge.
- Arbeide for at de globale medieaktørene betaler skatter og avgifter i de landene de opererer i.
- Forsterke NRKs rolle som en bred allmennkringkaster med sterk tilstedeværelse i hele landet, gjennom å sikre forutsigbar styring og finansiering.
- Opprettholde det samlede nivået på mediestøtten, men utvikle den slik at den bidrar til innovasjon og særlig til at lokalaviser lykkes på nye medieplattformer.
- Arbeide for kommersiell allmennkringkasting med hovedkontor i og nyhetssendinger fra Bergen, og en kommersiell allmennkringkaster på radio med hovedkontor i Lillehammer.
- Forsterke det internasjonale arbeidet, blant annet overfor EU, mot spredning av opphavsrettslig beskyttede verk på internett uten godkjenning og eventuelle vederlag.
- Ha som mål at de viktigste idrettsarrangementene skal være tilgjengelige for alle.
- Styrke bestemmelsene i offentlighetsloven slik at meroffentlighet praktiseres i alle kommuner, og vurdere sanksjoner for kommuner som bryter offentlighetsloven.

3581

Idrett: Idrett og idrettsanlegg i hele landet

3582 Idrett skaper engasjement og begeistring og gir økt livskvalitet, trivsel og gode
3583 oppvekstvilkår i bygd og by. Breddeidretten er også en viktig bidragsyter for
3584 bedre integrering, folkehelse, sosial utjevning og likestilling. Idrett, ikke minst
3585 toppidretten, byr på opplevelser som binder oss tettere sammen, både lokalt og
3586 som nasjon.

3587 Idrettsbevegelsen er Norges største frivillige organisasjon. Den er selvstendig
3588 med egne demokratiske organ. Idretten har også et stort samfunnsoppdrag og
3589 dermed en viktig rolle i nasjonsbyggingen. Samfunnsoppdraget løses i samspill
3590 og samarbeid med stat, fylker og kommuner.

3591 Arbeiderpartiet vil sikre gode idrettstilbud som er tilgjengelige for alle, særlig for
3592 barn og unge. Da må vi bygge ut anlegg og legge til rette for at terskelen for
3593 deltakelse er så lav som mulig. Deltakelse må være billigst mulig, og det må
3594 arbeides for å redusere utstyrspresset. For mange toppidrettsutøvere er det
3595 vanskelig å kunne leve av idretten sin. Det må være enklere å kunne kombinere
3596 karriere og utdanning for toppidrettsutøvere. For Arbeiderpartiet er det viktig å
3597 sikre likestilling også i idretten.

3598 **Arbeiderpartiet vil:**

- 3599 • Ruste opp og bygge flere idrettsanlegg ved å:
 - 3600 ○ Lage en nasjonal plan for idrettsanlegg som danner grunnlaget for
 - 3601 prioritering av spillemidlene.
 - 3602 ○ Innføre en regelstyrt momskompensasjon til lag og organisasjoner
 - 3603 som bygger idrettsanlegg.
 - 3604 ○ Vurdere om staten også skal bidra til driftskostnader i
 - 3605 nasjonalanleggene.
 - 3606 ○ Legge til rette for nærmiljøanlegg og egenorganisert idrett.
- 3607 • Videreføre ordningen med ekstra spillemidler i pressområder.
- 3608 • Gjennomgå spillemiddelreglene for å legge til rette for utfasing av
- 3609 gummigranulat på kunstgressbaner.
- 3610 • Bevare og beskytte Norsk Tippings enerett, og sikre at overskudd fra Norsk
- 3611 Tipping til idretts-, kultur- og frivillighetsformål ikke går til kommersiell
- 3612 virksomhet.
- 3613 • Sikre at alle innbyggere har mulighet til gratis lån av utstyr, og sørge for at
- 3614 det lages en plan for tilgang til slikt utlån i alle kommuner.
- 3615 • Ha en time fysisk aktivitet i skolen hver dag.
- 3616 • Tilrettelegge for at flere toppidrettsutøvere kan ta utdanning.
- 3617 • Støtte arbeidet mot doping og kampfiksing.
- 3618 • Støtte idrettens arbeid for likestilling og inkludering i idretten.

3619

3620 **Frivillighet:**

3621 **En sterk frivillig sektor som står på egne bein**

3622 Frivillig innsats gjør samfunnet vårt rikere og fellesskapet sterkere. Frivilligheten
3623 fyller en rolle verken markedet eller det offentlige kan fylle i forbindelse med
3624 omsorg, friluftsliv, integrering, folkehelse, kultur og idrett. Frivillige
3625 organisasjoner bidrar til læring og inkludering og gir folk i alle aldre mulighet til å
3626 møtes, engasjere seg og tilhøre et fellesskap. Frivillig deltakelse motvirker
3627 ensomhet og fremmer folkehelse.

3628 Arbeiderpartiet vil sikre frivilligheten god finansiering, stor frihet og en sentral
3629 plass i samfunnet. Vi vil sørge for at frivilligheten får god tilgang på lokaler og
3630 anlegg og tilgang på utstyr, og fjerne hindringer for frivillig engasjement, som
3631 unødvendige søknadsprosesser og papirarbeid.

3632 **Arbeiderpartiet vil:**

- 3633 • Bedre økonomien for frivilligheten gjennom en regelstyrt ordning for
3634 momskompensasjon.
- 3635 • Sikre frivilligheten en finansiering med en høy andel frie midler.
- 3636 • Sikre gode ordninger for bruk av lokaler og arealer, blant annet ved at
3637 statlige og kommunale bygg kan lånes ut utenom arbeidstid.
- 3638 • Legge til rette for at det opprettes flere frivillighetssentraler og
3639 frivillighetsråd i kommunene.
- 3640 • Sikre finansieringen til frivilligsentralene gjennom å flytte dem til egen post
3641 på kulturbudsjettet.
- 3642 • Forenkle og samordne regelverk og støtteordninger i samarbeid med
3643 organisasjonene.
- 3644 • Samle alle tilgjengelige statlige støtteordninger for frivillig sektor i en felles
3645 søkeportal.

3646

3647 **Likestilling:**

3648 **Et rettferdig samfunn er et likestilt samfunn**

3649 I et demokrati er det avgjørende at alle grupper i samfunnet deltar. Det er fortsatt
3650 ikke reell lik mulighet til deltakelse og tilgjengelighet for alle i det norske
3651 samfunnet. Dette utfordrer representativiteten i demokratiet vårt, og det legger
3652 uakseptable begrensninger på menneskers mulighet til å leve likeverdige liv.
3653 Likestilling kommer ikke av seg selv og krever at vi jobber systematisk med
3654 likestilling på alle samfunnsområder.

3655 Det er et mål for Arbeiderpartiet at vi skal ha et universelt utformet og tilgjengelig
3656 samfunn slik at alle kan delta. Brukerstyrt personlig assistanse (BPA) er et viktig
3657 verktøy for å sikre alle mennesker deltakelse og likestilling i samfunnet. Vi må
3658 sørge for at ordningen og finansieringen av BPA gir et best mulig universelt tilbud
3659 til de som trenger og ønsker det i alle kommuner.

3660 Arbeiderpartiet skal føre en offensiv likestillingspolitikk som gjør at alle
3661 inkluderes i samfunnet uavhengig av kjønn, seksuell orientering, funksjonsevne
3662 og etnisitet. Vi skal bygge ned hindre for deltakelse. Ingen minoriteter skal
3663 diskrimineres. Gjennom systematisk og målrettet innsats skal vi jobbe for et
3664 moderne og likestilt samfunn med plass til alle.

3665 Vi vil jobbe for at mennesker med funksjonsnedsettelse skal oppnå sine fulle
3666 rettigheter til deltakelse på alle samfunnets arenaer på lik linje med alle andre,
3667 ved å sikre at FN-konvensjonen for rettighetene til mennesker med nedsatt
3668 funksjonsevne (CRPD) realiseres i alle deler av offentlig sektor. Vi vil bygge ned
3669 samfunnsbarrierer som står i veien for denne realiseringen, og slik bidra til større
3670 synliggjøring, likestilling og livskvalitet for denne gruppen.
3671

3672 **Arbeiderpartiet vil:**

- 3673 • Opprette et eget trepartssamarbeid for likestilling.
- 3674 • Sørge for økt mangfold i arbeidslivet samt bedre representasjonen mellom
3675 kjønnene i de bransjene der dette går for sakte.
- 3676 • Opprette nye likestillingssentre og styrke de fire som allerede finnes.
- 3677 • Styrke undervisning i seksualitet og grensesetting, kjønns- og
3678 seksualitetsmangfold, LHBT+ og reproduktiv helse i barnehagen,
3679 grunnskolen og den videregående skolen.
- 3680 • Iverksette ny handlingsplan for LHBT+ personer med fokus på levekår.
- 3681 • Bekjempe seksuell trakassering.
- 3682 • Jobbe for universell utforming og tilgjengelighet slik at alle kan delta i
3683 samfunnet.
- 3684 • Utrede hvordan FN-konvensjonene for rettighetene til mennesker med
3685 nedsatt funksjonsevne (CRPD) kan innlemmes i den norske
3686 menneskerettighetsloven.
- 3687 • Styrke Likestillings- og diskrimineringsombudet og
3688 Diskrimineringsnemnda.
- 3689 • Etablere kontaktutvalg mellom myndighetene og likestillings- og
3690 mangfoldorganisasjonene, og bruke disse som en ressurs i
3691 politikkutforming.

- 3692 • Øke kunnskapen om funksjonshemmedes rettigheter blant ansatte i staten
3693 og kommunene.
3694 • Sørge for at flere fritidsaktiviteter blir tilrettelagt for alle, slik at barn med
3695 funksjonsnedsettelse og kroniske sykdommer kan delta.
3696 • Utarbeide ny handlingsplan med konkrete tiltak mot rasisme.
3697 • Innføre nye lovendringer og tiltak for å bekjempe netthets.
3698 • Innføre reguleringer som kan begrense den kommersielle industrien som
3699 bygger oppunder skjønnhetstyranniet, rettet særlig mot barn og unge.
3700 • Nedsette et nytt mannsutvalg for å se på menns likestillingsutfordringer.
3701 • Støtte opp om den delen av sivilsamfunnet som arbeider med
3702 likestillingssaker.
3703

3704 **Familie:**

3705 **Gode universelle ordninger for alle familier**

3706 Godt utbygde offentlige velferdstjenester er en forutsetning for å gi frihet til alle
3707 typer familier. Arbeiderpartiet vil derfor styrke det universelle velferdstilbudet til
3708 barn og unge. Det vil bidra til sterkere fellesskap og mindre forskjeller i
3709 samfunnet.

3710 Fremdeles er det mange småbarnsfamilier som sliter med å få dagen til å gå opp.
3711 En del foreldre opplever at permisjonsordningen ikke fullt ut tar hensyn til deres
3712 livssituasjon. I tillegg bidrar kontantstøtten til å holde en del mennesker, særlig
3713 mødre med innvandrerbakgrunn, utenfor arbeidslivet.

3714 Alle skal kunne kombinere arbeid med familieliv. Arbeiderpartiet vil fortsette å
3715 utvikle og forbedre ordningene, slik at det blir enklere å kombinere arbeid med
3716 familieliv. Foreldrepermisjonen skal være raus og sikre at både mor og far har
3717 selvstendig krav på sin del av permisjonen sammen med barnet. Vi vil også gjøre
3718 det bedre for familier med barn som har særskilte behov, og vi vil fjerne
3719 kontantstøtten.

3720 **Arbeiderpartiet vil:**

- 3721 • Styrke det universelle velferdstilbudet for barn og unge gjennom å
3722 prioritere velferdstjenester som omfatter alle barn.
3723 • Gjennomgå og bedre ordninger for familier med barn med særskilte behov.
3724 • Videreføre en tredelt foreldrepermisjon og sikre mor mulighet til å amme i
3725 tråd med helsefaglige råd.
3726 • Sikre at mødre ikke får kutt i permisjonstiden dersom de føder før termin,
3727 og at ikke permisjonen starter å løpe dersom de føder senere enn termin.
3728 • Beholde dagens fedrekvote og styrke fedres rettigheter.
3729 • Vurdere en oppdeling av utbetaling av engangsstønaden.
3730 • Fjerne kontantstøtten og erstatte den med en ventestøtte for de som ikke
3731 har fått barnehageplass.
3732 • Opprettholde barnetrygden på dagens nivå.

- 3733
- 3734
- Utrede hvordan foreldres rettigheter til omsorgspenger for fravær ved egne barns sykdom delvis kan tas i bruk av andre nære pårørende.

3735 **Urfolk og nasjonale minoriteter**

3736 Staten Norge er etablert på territoriet til to folk, nordmenn og samer. Norge skal
3737 være et foregangsland når det gjelder urfolks rettigheter. Vi vil sikre gode
3738 rammevilkår for samisk kultur, næringsliv, samfunnsliv og samiske språk. Samene
3739 skal ha reell mulighet til å lære samisk, bruke det i hverdagen og kunne
3740 overlevere det til neste generasjon.

3741 De tradisjonelle samiske næringene trenger gode og stabile rammevilkår.
3742 Samtidig må vi legge til rette for utvikling også innen annen næringsvirksomhet,
3743 og bidra til å opprettholde bosetting i de samiske områdene.

3744 Norsk og samisk språk og de nasjonale minoritetsspråkene kvensk, romanes og
3745 romani som Norge har ansvar for, utgjør rammen for kulturuttrykk i det norske
3746 samfunnet. Alle disse språkene er under press

3747 Kommunene har en avgjørende rolle i å utvikle de samiske samfunnene. En sterk
3748 kommuneøkonomi er viktig for å ivareta samiske rettigheter.

3749 Et sterkt folkevalgt organ i Sametinget er viktig for den demokratiske
3750 legitimiteten nasjonalt og for å løfte spørsmål som berører urfolk, i internasjonale
3751 fora. Sametinget må tilføres tilstrekkelige ressurser for å ivareta denne rollen. At
3752 Norge er et foregangsland når det gjelder urfolks rettigheter, styrker også vår
3753 troverdighet overfor våre naboland.

3754 **Arbeiderpartiet vil:**

- 3755 • Ha et nasjonalt samisk kulturløft.
- 3756 • Styrke samisk filmsatsing.
- 3757 • Ta vare på den norske og den samiske kulturarven, tradisjoner og språk.
- 3758 • Løfte samisk kultur, film, musikk og håndverkstradisjon, blant annet ved å
3759 øke bevilgningen til formålet.
- 3760 • Sikre nok samiske læremidler av tilfredsstillende kvalitet.
- 3761 • Utdanne flere samisktalende lærere, førskolelærere og helsearbeidere.
- 3762 • Øke antallet samiske barnehageplasser.
- 3763 • Arbeide for styrket barnehustilbud for samiske barn.
- 3764 • Støtte samisk LHBT+-arbeid.
- 3765 • Føre en aktiv språkpolitikk som gjør at norsk eller samisk forblir det
3766 foretrukne språket i alle deler av norsk samfunnsliv.
- 3767 • Ivareta våre forpliktelser overfor våre nasjonale minoriteter og arbeide for
3768 at de får videreutvikle sin identitet, kulturhistorie og sitt språk i Norge.
- 3769 • Jobbe for gode rammevilkår som sikrer arbeidet med kvensk språk og
3770 kultur.

3771

3772 **Integrering: Stille opp og stille krav**

3773 Innvandringen har gjort Norge til et mer mangfoldig samfunn. Arbeiderpartiet ser
3774 på mangfoldet som en styrke. Den norske modellen og måten vi har organisert
3775 det norske samfunnet på, er en av hovedgrunnene til at vi har lyktes bedre med
3776 integrering enn de fleste andre land. I fremtiden vil land som lykkes med
3777 integreringen, være vinnere på den globale arenaen.

3778 Mange av utviklingstrekkene som setter vår samfunnsmodell under press,
3779 forsterkes av høy innvandring og rammer integreringsarbeidet særlig hardt.
3780 Økende sosiale og økonomiske forskjeller og en lavere sysselsettingsgrad er
3781 blant de mest alvorlige utviklingstrekkene. Vi er avhengige av å lykkes bedre med
3782 integreringen dersom vi skal bevare den norske modellen også i fremtiden.

3783 Arbeiderpartiets hovedmål for integreringsarbeidet er å få flere i arbeid, bygge
3784 sterke fellesskap, fremme likestilling og bekjempe negativ sosial kontroll.

3785

3786 **Flere i arbeid**

3787 Arbeid er en nøkkel til integrering i samfunnet, og for å bli del av det norske
3788 arbeidslivet trenger man utdanning, kvalifisering og kompetanse i norsk språk.
3789 Dessverre ser vi at en altfor høy andel innvandrere ikke kommer inn i eller har
3790 svak tilknytning til arbeidsmarkedet. Vår velferdsmodell forutsetter en høy grad
3791 av sysselsetting, med en lønn som er til å leve av.

3792 Hvis vi skal lykkes med integreringsarbeidet, må det innrettes slik at flere oppnår
3793 kompetanse som er etterspurt i arbeidslivet. Målet er at flere får en varig
3794 tilknytning til arbeidslivet, og slik blir aktive deltakere i det norske samfunnet.
3795 Arbeiderpartiet mener at introduksjonsprogrammet må bli mer arbeidsrettet. Vi
3796 ønsker større grad av individuelle tilpasninger i introduksjonsprogrammet, uten å
3797 senke kompetansekravene. Vi vil se introduksjonsordningen, NAVs verktøykasse
3798 og voksenopplæringen mer i sammenheng.

3799 Aktører i det lokale næringslivet er svært viktige samarbeidspartnere i
3800 integreringsarbeidet. De skal møte en offentlig sektor som spiller på lag. Vi vil
3801 gjøre det enklere, mer forutsigbart og mindre risikofyllt for norske bedrifter å bidra
3802 til integreringen, blant annet gjennom lønnstilskudd.

3803 Når flyktninger skal bosettes, må fremtidige jobbmuligheter veie tungt i valg av
3804 kommune. Flyktingenes kompetanse og kommunenes arbeidsmarked og tilgang
3805 på utdanningstilbud må matches bedre enn i dag. En viktig grunn til at Norge har
3806 lyktes bedre med integrering enn våre naboland, er at vi har bosatt flyktninger i
3807 hele landet. Å sikre spredt bosetting er derfor viktig for at vi skal lykkes med
3808 integrering.

3809

3810 **Oppvekst**

3811 Barnehagene og skolene er blant våre viktigste fellesskapsarenaer. Her lærer
3812 barna norsk og begynner å mestre de sosiale og kulturelle kodene. De som ikke

3813 går i barnehage, strever ofte faglig allerede tidlig i grunnskolen og kan lett miste
3814 motivasjonen. Barn som uteblir fra skolen, søker andre fellesskap utenfor skolen,
3815 som ofte viser seg å være starten på en trøblete tilværelse i utkanten av
3816 samfunnet. Det vil Arbeiderpartiet bekjempe.

3817 **Arbeiderpartiet vil:**

- 3818 • Starte arbeidet med å kvalifisere for arbeid allerede i mottak og styrke
- 3819 kompetanselinjen i norsk integreringspolitikk.
- 3820 • Gjøre det lettere å gjennomføre opplæring og kvalifisering av innvandrere i
- 3821 bedrifter.
- 3822 • Sette et yrkesmål i den enkeltes integreringsplan, basert på gjennomført
- 3823 kompetansekartlegging.
- 3824 • Gjennomgå introduksjonsordningen for å sikre tettere samarbeid mellom
- 3825 involverte aktører og en raskere vei ut i aktivitet for den enkelte.
- 3826 • Øke bruken av utdanning og arbeidsrettede tiltak i
- 3827 introduksjonsprogrammet.
- 3828 • Styrke ordningen med «hurtigspor» i introduksjonsprogrammet og satse på
- 3829 norskopplæring i arbeidslivet.
- 3830 • Sørge for at alle kommuner som tilfredsstiller kvalitetskriterier knyttet til
- 3831 bosetting og integrering, skal kunne bosette, uavhengig av størrelse.
- 3832 • Unngå at nyankomne flyktninger bosettes i områder med store
- 3833 levekårsutfordringer.
- 3834 • Sørge for at ansatte i barnehage og skole har flerkulturell kompetanse.
- 3835 • At asylmottak som hovedregel skal drives av det offentlige eller ideelle
- 3836 aktører som har kvalitet i fokus, ikke profitt, som mål.

3837

3838 **Frivillighet og det sivile samfunn**

3839 Deltakelse i frivillig arbeid er en god måte for nyankomne innvandrere å raskere
3840 tilegne seg norsk språk og kultur og gjeldende sosiale koder og verdier på, og vil
3841 ofte bidra til å gjøre veien inn i arbeidslivet og det store fellesskapet kortere.

3842 Arbeiderpartiet vil støtte utviklingen av frivillige organisasjoners tilbud til
3843 flyktninger, asylsøkere og andre med flerkulturell bakgrunn, og jobbe for et
3844 tettere samarbeid mellom kommunen og frivilligheten.

3845 **Arbeiderpartiet vil:**

- 3846 • Gjøre frivillighet til en del av aktivitetstilbudet for asylsøkere, og
- 3847 tilrettelegge for frivillig arbeid for asylsøkere som ikke har arbeidstillatelse.
- 3848 • Legge til rette for språkpraksisplasser i frivillige organisasjoner, blant
- 3849 annet gjennom tilskuddsordninger.
- 3850 • Etablere faste kontaktpunkter i kommunen for innvandrere, for eksempel
- 3851 gjennom frivillighetsråd.
- 3852 • Styrke midlene til lokale dialogtiltak mellom ulike tros- og livssynssamfunn.
- 3853 • Jobbe med organisasjonene for å mobilisere etniske minoriteter til
- 3854 frivillighet.

3855

3856 **Likestilling og sosial kontroll**

3857 Frihet er en grunnleggende rettighet i vårt samfunn. Alle skal ha frihet til å være
3858 seg selv, til å delta der de måtte ønske, og til å bryte med miljøer eller mennesker
3859 dersom de opplever begrensninger i sin frihet.

3860 Mange av dilemmaene vi møter i integreringsdebatten, knytter seg til situasjoner
3861 der frie mennesker skal velge hvordan de vil leve livet sitt, og opplever et sosialt
3862 og kulturelt press som begrenser den friheten.

3863 Sosial kontroll og fysisk og psykisk æresvold har ikke en plass i vårt samfunn. Det
3864 er et felles samfunnsansvar å bekjempe dette.

3865 Et alvorlig utslag av negativ sosial kontroll er at barn og ungdom blir etterlatt av
3866 foreldrene i utlandet mot sin vilje. Arbeiderpartiet mener myndighetene må gjøre
3867 mer for å sikre at de unges rettigheter ivaretas, og at hele tiltakskjeden i dette
3868 arbeidet må styrkes og koordineres bedre enn i dag.

3869 **Arbeiderpartiet vil:**

- 3870 • Sørge for at det finnes kontaktpersoner i alle kommuner for å hjelpe barn
3871 og voksne som trenger støttespillere.
- 3872 • Kreve at partene i arbeidslivet sikrer nødvendig kompetanse om negativ
3873 sosial kontroll blant sine ledere og tillitsvalgte.
- 3874 • Øke antall minoritetsrådgivere i skolen, slik at elever på videregående
3875 skole kan søke råd hos denne tjenesten uavhengig av hvilken skole de går
3876 på.
- 3877 • Trappe opp det sosialfaglige arbeidet rettet mot familier som er berørt av
3878 sosial kontroll-problematikk.
- 3879 • Endre loven slik at foreldre som systematisk og bevisst hindrer sine barn
3880 pliktig grunnskoleopplæring, sanksjoneres økonomisk gjennom dagbøter
3881 og trekk i barnetrygden for hele perioden barnet har udokumentert
3882 skolefravær.
- 3883 • Etablere et program for å ivareta barn og ungdom som har vært etterlatt i
3884 utlandet, også etter retur til Norge.
- 3885 • Endre loven slik at myndighetene kan følge opp og hjelpe barn som er
3886 etterlatt i utlandet bedre, uansett hvilket land barnet oppholder seg i.
3887

3888 **Integrering og kvoteflyktninger**

3889 Utformingen av flyktning- og asylpolitikken har betydning for
3890 integreringspolitikken. Vår politikk skal bidra til forutsigbarhet for både
3891 flyktningene og lokalsamfunnene der de skal bosettes. Vi vil at flere av dem som
3892 får beskyttelse i Norge, skal bosettes direkte i et lokalsamfunn og ikke må vente
3893 på et mottak mens de får saken sin behandlet.

3894 Asylsøkere som kommer til grensen, skal leve et så normalt liv som mulig mens
3895 søknaden behandles. Kartlegging av kompetanse og jobbmuligheter og
3896 opplæring i norsk og samfunnskunnskap skal starte fra dag én. Vi vil unngå
3897 institusjonalisering og en passiv tilværelse og vil som hovedregel ha
3898 desentraliserte mottak.

3899

Arbeiderpartiet vil:

- Starte integreringen av kvoteflyktninger fra det er besluttet at de skal til Norge, ikke først ved ankomst.
- Sørge for at kvoteflyktninger, før de ankommer Norge, skal de:
 - Gjennomføre intensivkurs i demokrati, likestilling og norsk arbeidsliv.
 - Ta del i en grundig kompetansekartlegging som grunnlag for jobb og et kvalifiseringsløp med mål om arbeid.
 - Matches med riktig bosettingskommune og utarbeide grunnlag for en individuell plan som leder til selvforsørgelse.
 - Starte prosessen med godkjenning av utenlandsk utdanning, der det er mulig.
- Gjennomføre prøveprosjekt med fjernundervisning i norsk i det landet det hentes flest kvoteflyktninger fra.

Innvandring: En mer rettferdig innvandringspolitikk

Norge har et ansvar for å hjelpe mennesker som flykter fra krig og forfølgelse. Asyl- og innvandringspolitikken vår skal bygge opp under den norske samfunnsmodellen med små forskjeller og like muligheter, høy tillit og sterkt samhold. Vi skal vise solidaritet med verdens flyktninger og samtidig bevare velferdsstaten og den norske modellen. Vår asyl- og innvandringspolitikk skal bygge på våre grunnleggende verdier og internasjonale forpliktelser. Vi må sikre at det er bred oppslutning om asyl- og innvandringspolitikken, og at vi har en politikk som samler Norge.

Dagens asylregime har flere inhumane, urettferdige og lite bærekraftige konsekvenser. Derfor vil vi tilpasse dagens asylregime bedre til flyktningkonvensjonens intensjon om å gi mennesker beskyttelse fra forfølgelse.

Vi ønsker en mer kontrollert innvandring gjennom en helhetlig politikk som er mer rettferdig, mer human og mer bærekraftig for det norske samfunnet. Vår politikk skal gjøre oss i stand til å håndtere fremtidige situasjoner med store økninger i antall migranter til Europa, og bidra til en kontrollert og forutsigbar innvandring til Norge.

Etablere solidaritetspott

Det er nabolandene i konfliktregioner som mottar det største antallet flyktninger, og det er i disse landene behovet for hjelp er størst.

Arbeiderpartiet vil derfor bygge opp en solidaritetspott på utviklingsbudsjettet, som skal gå til å bedre forholdene for mennesker på flukt og gi fattige land som mottar mange flyktninger, mulighet til å ivareta flyktningenes langsiktige behov.

3940 Solidaritetspotten skal lukke gapet mellom humanitær nødhjelp og den mer
3941 langsiktige utviklingsbistanden.

3942 **Arbeiderpartiet vil:**

- 3943 • Bygge opp en solidaritetspott i bistandsbudsjettet på minimum 5 milliarder
3944 kroner som skal gå til å bedre forholdene for mennesker på flukt.
3945 Solidaritetspotten skal:
 - 3946 ○ Styrke arbeidslinjen samt humanitær innsats, utdanning og
3947 velferdstiltak.
 - 3948 ○ Gis gjennom blant annet multilaterale organisasjoner og globale
3949 bistandsorganisasjoner og styrke landenes mulighet til å ivareta
3950 flyktningers muligheter for å skape sin egen fremtid.
- 3951 • Øke Norges bidrag til UNHCR for å sette organisasjonen bedre i stand til å
3952 ivareta rettigheter til mennesker på flukt.
- 3953 • Skape nye finansieringsmekanismer for å hindre at økte asylankomster til
3954 Norge medfører dramatiske kutt i den øvrige utviklingsbistanden.
3955

3956 **En mer rettferdig asylordning**

3957 Retten til å søke asyl og beskyttelse fra forfølgelse er en grunnleggende
3958 menneskerettighet. Arbeiderpartiet vil verne om asylinstituttet. Dersom
3959 asylinstituttet også i fremtiden skal være i stand til å gi beskyttelse til personer
3960 som flykter fra individuell forfølgelse, må vi ha en mer rettferdig asylordning. Den
3961 må sikre flere beskyttelse i det første trygge landet de kommer til, og hjelpe flere
3962 gjennom kvoteflyktningordningen. Vi må bekjempe årsakene til at mennesker
3963 legger ut på flukt, og skille klarere mellom konvensjonsflyktninger og subsidiær
3964 beskyttelse. Vi vil ha en dreining av flyktningpolitikken til flere kvoteflyktninger
3965 fremfor asylsøknader ved grensen.

3966 FNs kvoteflyktningssystem er den tryggeste og mest rettferdige ordningen for å
3967 sikre mottak av mennesker som skal ha varig beskyttelse. Her kan Norge
3968 prioritere de mest sårbare flyktingene med størst behov for beskyttelse, for
3969 eksempel barnefamilier.

3970 I perioder med lave ankomster vil vi legge til rette for at kommunene kan ta imot
3971 flere kvoteflyktninger. Antallet skal settes på bakgrunn av forhandlinger mellom
3972 kommunene og staten, der regjeringen fastsetter det totale antallet.
3973 Anbefalingene fra FNs høykommissær for flyktninger skal vektlegges gjennom
3974 hele prosessen.

3975 **Arbeiderpartiet vil:**

- 3976 • Hjelp flere gjennom kvoteflyktningordningen:
 - 3977 ○ Se asylankomster, antallet kvoteflyktninger og familiegjenforening i
3978 sammenheng.
 - 3979 ○ Fastsette antallet kvoteflyktninger på bakgrunn av forhandlinger
3980 mellom regjeringen og kommunene.
 - 3981 ○ Sikre kommunene forutsigbarhet så langt det er mulig, slik at de vet
3982 hvor mange flyktninger de skal ta imot årlig over tid.
- 3983 • Forhindre at flere legger ut på en farlig flukt:
 - 3984 ○ Øke innsatsen for å hjelpe sårbare stater og styrke humanitær
3985 bistand og utviklingsbistand overfor sårbare stater.

- 3986 ○ Styrke innsatsen mot menneskehandel og kriminelle nettverk som
- 3987 utnytter flyktninger.
- 3988 ○ Skal Norge støtte og delta i redningsarbeidet i regi av EU i
- 3989 Middelhavet.
- 3990 • Innføre et klarere skille mellom hvem som får konvensjonsstatus og
- 3991 subsidiær beskyttelse, innenfor rammene av internasjonale forpliktelser:
- 3992 ○ Prioritere humanitær hjelp og støtte til de som flykter fra en
- 3993 vanskelig situasjon i hjemlandet, i tråd med den opprinnelige tanken
- 3994 bak FNs flyktningkonvensjon.
- 3995 ○ Begrense retten til familiegjengenforening samt utvide bruken av
- 3996 midlertidige tillatelser for personer med subsidiær beskyttelse.
- 3997 • Styrke identitetskrav:
- 3998 ○ Sørge for at de som innvilges oppholdstillatelse i Norge, må
- 3999 dokumentere sin identitet, og at det stilles samme krav til
- 4000 klarlegging av identitet for permanent oppholdstillatelse og
- 4001 familieetablering som ved statsborgerskap.
- 4002 • Opprettholde tilliten til asylordningen gjennom et effektivt returarbeid:
- 4003 ○ Returnere de som får avslag, til hjemlandet.
- 4004 ○ Sørge for at alle som oppholder seg i Norge, har rett til nødvendig
- 4005 helsehjelp som ikke kan vente.
- 4006 ○ Bidra til relevante, returforberedende aktivitets- eller
- 4007 opplæringstilbud for mindreårige ungdommer med endelig avslag
- 4008 frem til utreisedato, forutsatt at de samarbeider om retur.
- 4009

4010 **Barnets beste**

4011 Barn på flukt er en særlig utsatt gruppe. Norge skal være en pådriver for at

4012 rettigheter for barn på flukt ivaretas. Svakheterne i dagens asylordning rammer

4013 særlig enslige mindreårige barn på flukt hardt.

4014 Barn skal bli tatt imot på en trygg og god måte som ivaretar deres rettigheter og

4015 behov. Barnets beste skal være et helt grunnleggende hensyn i alle saker, og FNs

4016 barnekonvensjon står sentralt i arbeidet med barn som søker beskyttelse i Norge.

4017 **Arbeiderpartiet vil:**

- 4018 • Prioritere barnefamilier gjennom kvoteflyktningordningen.
- 4019 • Sikre at barnets beste er et grunnleggende hensyn i behandlingen av
- 4020 asylsaker som berører barn.
- 4021 • Prioritere mindreårige asylsøkere i saksbehandlingen.
- 4022 • Plassere familier med små barn på desentraliserte mottak, ikke på
- 4023 asylmottak, slik at de lever så normale liv som mulig mens de venter på
- 4024 integrering i Norge eller retur til hjemlandet.
- 4025 • Opprette trygge omsorgssentre i hjemlandet som brukes der det kan
- 4026 dokumenteres at enslige mindreårige har en sterkere tilknytning til
- 4027 hjemlandet, som alternativ til midlertidighet i Norge. Kortvarig plassering
- 4028 på slike omsorgssentre kan også bidra til raskere oppsporing av den
- 4029 enslige mindreåriges familie.
- 4030

Internasjonalt samarbeid

Asylsøkere skal kunne henvises til trygge land i og utenfor Europa så lenge deres behov for beskyttelse blir godt ivaretatt. Dette krever bedre samarbeidsavtaler med tredjeland slik at dagens hjemmel for dette kan brukes mer aktivt. Før slike avtaler inngås, skal det gjøres en konkret vurdering av menneskerettighetssituasjonen for flyktningene i landet. Denne vurderingen skal tillegges stor vekt. Asylsøkere skal ikke returneres til land der de risikerer forfølgelse. Rettsikkerheten skal ivaretas. Norge skal i større grad bistå disse mottakerlandene med økonomisk og praktisk støtte som gjør dem i stand til å ivareta sine forpliktelser.

Arbeiderpartiet vil:

- Ha en effektiv bekjempelse av irregulær migrasjon:
 - Søke samarbeid med avsender- og transittland for å sikre bedre håndtering av migrasjonsutfordringer.
 - Henvise asylsøkere til trygge land i og utenfor Europa så lenge deres behov for beskyttelse blir godt ivaretatt.
 - Sørge for bedre samarbeidsavtaler med trygge tredjeland utenfor EU.
 - Legge frem en konkret plan for Norges internasjonale bidrag til å etablere verdige mottaksforhold som ivaretar menneskerettighetene i transittland.
- Jobbe aktivt i EU og med våre nordiske naboer for å inngå flere migrasjonsavtaler:
 - Vurdere å slutte seg til en avtale på nordisk eller europeisk nivå som åpner for å behandle asylsøknader i tredjeland utenfor EU, dersom en slik avtale kommer i stand.
 - Ha som utgangspunkt at Norge skal være en del av en eventuell avtale i EU om en byrdefordelingsmekanisme, som innebærer at asylinnvandring reguleres og irregulær migrasjon kontrolleres bedre enn i dag.
 - Sørge for at Norge deltar i oppfølgingen av EUs asylavtale, og bidra med ressurser i arbeidet, som for eksempel finansiell støtte og faglig ekspertise.

Familieinnvandring

Familieinnvandring er en viktig del av en helhetlig asyl- og innvandringspolitikk. Hensynet til integrering, arbeidslinje og selvforsørgelse må vektlegges. Erfaringer viser at det også har stor betydning hvordan regelverket er utformet sammenlignet med andre land.

Arbeiderpartiet vil:

- Ved familiegjenforening:
 - Gjenforene flyktninger med sine familier raskt, for å sikre god integrering.
 - Sørge for at kvoteflyktninger skal ha avklart eventuelle familiegjenforeninger før ankomst til Norge.
 - Gi bistand til å gjenforenes med familien regionalt for flyktninger som ønsker det.

- 4078 ○ Redusere saksbehandlingstiden og ventetiden på asylsøknader og
4079 søknader om familieegjenforening.
- 4080 ○ Begrense mulighetene til familieegjenforening ved subsidiær
4081 beskyttelse i Norge og innføre forbud mot søskenbarnektenskap.
4082 Familieinnvandring med søskenbarn skal presumtvt bli betraktet
4083 som tvangsekteskap og dermed avslås.
- 4084 ○ Forby arrangerte ekteskap inngått under psykisk press.
- 4085 • Ved familieetablering:
 - 4086 ○ Sikre at ektefellen, eller den som kommer, skal kunne forsørge seg
4087 selv.
 - 4088 ○ Innføre obligatorisk introduksjonskurs for ektefellen som kommer til
4089 Norge. Kurset skal inneholde informasjon om rettigheter og lover,
4090 hjelpeapparat samt informasjon om arbeidsliv og språkkurs.
 - 4091 ○ Skjerpe tilknytningskravet for familieetablering.
- 4092

4094 **Utenriks:**

4095 **En tryggere, mer rettferdig og grønnere verden**

4096 Arbeiderpartiets utenrikspolitikk skal ivareta norske interesser og er forankret i
4097 våre grunnleggende sosialdemokratiske verdier: frihet, likhet og solidaritet. Vårt
4098 mål er en verden uten krig, fattigdom, urettferdighet eller undertrykkelse. Jordas
4099 tåleevne er en absolutt ramme for vår politikk. Vi er en del av et fellesskap på
4100 tvers av landegrensene. Norges trygghet og velstand er bygget på en
4101 forpliktende og fungerende internasjonal orden.

4102 Verden kommer stadig nærmere vår egen hverdag: Verken virusutbrudd eller
4103 klimaendringer tar hensyn til landegrenser. Ved inngangen til 2020-tallet preges
4104 verden også av mer uro, endring og uforutsigbarhet. Spenningene mellom
4105 stormaktene tiltar. Nedrustningsavtaler undergraves og sies opp. Risikoen øker
4106 for nye våpenkappløp. Raske og dramatiske klimaendringer vil få alvorlige
4107 konsekvenser for norsk velferd, sikkerhet og internasjonal stabilitet. Forpliktende
4108 samarbeid er under press. Folkestyrets fremmarsj har møtt en motbølge, og 80
4109 millioner mennesker er på flukt. Verden er ikke i rute til å nå FNs bærekraftsmål.
4110 Ulikhetene vokser, både i Norge og i land verden over. Koronapandemien har
4111 forsterket mange av disse endringene.

4112 Norge skal være et engasjert og gjenkjennelig medlem av det internasjonale
4113 samfunnet. Hovedlinjene i norsk utenrikspolitikk skal bestå: folkeretten, FN-
4114 medlemskapet, NATO-alliansen og EØS-avtalen. Men i en tid preget av mer uro og
4115 uforutsigbarhet trenger vi flere bein å stå på i utenriks- og sikkerhetspolitikken.
4116 Vi må evne å balansere og bygge nye allianser. Og vi må løfte klimapolitikken inn i
4117 handels- og utenrikspolitikken i bred forstand.

4118 **En tryggere verden: sikkerhets- og fredspolitik**

4119 Fred og sikkerhet sikres best gjennom et forutsigbart internasjonalt samarbeid
4120 basert på folkeretten, ikke ved at den sterkeste rett får råde. USAs forhold til
4121 omverden preges av mer allianseskepsis og uforutsigbarhet. Kinas fremvekst og
4122 mer selvhevdende opptreden påvirker nær sagt alle politikkområder. Vårt
4123 naboland Russlands forsøk på å endre landegrenser med militærmakt har
4124 utfordret Europas stabilitet. Økt stormaktsrivalisering på stadig flere områder er
4125 skadelig for hele verdenssamfunnet og ikke i Norges interesse. Å bidra til en
4126 fredelig, regelstyrt utvikling i våre nærområder er viktig for Norge, og
4127 nordområdepolitikken er derfor Norges viktigste fredsprosjekt.

4128 I Europas nabolag forblir store områder fra Vest-Afrika til Afghanistan ustabile.
4129 Sårbare, autoritære eller ikke-fungerende stater er arnesteder for krig og konflikt,
4130 humanitær lidelse og radikaliserings. Norge må ta vår del av ansvaret for å
4131 bekjempe alle former for ekstremisme og bidra gjennom
4132 konfliktløsningsdiplomati.

4133 Samvirket med våre NATO-allierte er fundamentet for vår militære sikkerhet, men
4134 norsk sikkerhetspolitikk er også tjent med å ha flere bein å stå på. Vi vil utdype
4135 samarbeidet med våre nordiske naboer, med Tyskland og andre nærstående land

4136 i Europa. Vi vil støtte opp under FNs fredsoperasjoner for å skape stabilitet i
4137 konfliktrammede regioner.

4138 Atomvåpen utgjør en trussel mot menneskehetens eksistens, og arbeidet for
4139 nedrustning og ikke-spredning går nå i gal retning. Arbeiderpartiet vil at Norge
4140 igjen inntar en ledende rolle i det internasjonale nedrustningsarbeidet og
4141 engasjerer seg sterkere i FN og NATO og bilateralt for atomnedrustning. Vi må
4142 hindre en ny rustningsspiral i Europa. Vårt mål er en verden fri for atomvåpen.
4143 Arbeiderpartiet har alltid arbeidet for at nedrustning må være gjensidig. Effektiv
4144 atomnedrustning forutsetter deltakelse av atomvåpenstatene. Det er positivt at
4145 den internasjonale forbudstraktaten bidrar til å øke stigmaet rundt atomvåpen. I
4146 dagens sikkerhetspolitiske situasjon er det politisk umulig for NATO-land som
4147 Norge å undertegne uten å redusere vår mulighet for innflytelse og beskyttelse.

4148

4149 *DISSENS: Ina Rangønes Libak og Lozan Balisany vil erstatte avsnittet over med.*

4150 *En atomvåpenfri verden*

4151 *Atomvåpen er et masseødelegglesesvåpen som med sin fortsatte eksistens*
4152 *setter hele menneskeheten i fare. Å fortsette å satse på kjernefysisk avskrekking*
4153 *er en akutt og uakseptabel trussel mot liv på jorda. Fremgang på*
4154 *nedrustningsfeltet avhenger av at vi bygger en sterk norm mot atomvåpen. Å ta*
4155 *avstand fra atomvåpen og kjernefysisk avskrekking er en forutsetning for*
4156 *fremdrift i samtaler om nedrustning og avspenning.*

4157 *Ved å fortsette å stå utenfor FNs atomvåpenforbud vil Norge bare bidra til å*
4158 *legitimere atomvåpen som strategisk konsept. Arbeiderpartiet mener derfor at*
4159 *Norge bør bidra til å legge press på atomvåpenmaktene gjennom å slutte seg til*
4160 *FNs atomvåpenforbud.*

4161 *Arbeiderpartiet vil:*

- 4162 • *At Norge skal signere FN-traktaten som forbyr atomvåpen, og i påvente av*
4163 *dette ønske den velkommen og delta som observatør på statspartsmøtene*
4164 *til atomforbudstraktaten.*
- 4165 • *At Norge tar initiativ til samtaler om gjensidig og balansert nedrustning.*
4166

4167

4168 Den teknologiske utviklingen stiller oss også overfor nye og sammensatte trusler.
4169 Stadig mer omfattende digitalisering, selvstyrte våpen, droner, kunstig
4170 intelligens, posisjoneringsteknologi, nye materialer og biologiske og medisinske
4171 gjennombrudd vil i stor grad forandre kriger og konflikters gang og kan utfordre
4172 grunnleggende prinsipper i krigens folkerett. Vi trenger internasjonalt samarbeid
4173 og regelverk for å styre denne utviklingen.

4174 **Arbeiderpartiet vil:**

- 4175 • Føre en robust og balansert sikkerhetspolitikk for å ivareta Norges trygghet
4176 og handlefrihet, våre interesser og verdier.

- 4177 • Holde fast ved NATO-samarbeidet og samtidig gi norsk sikkerhetspolitikk
4178 flere bein å stå på ved å utdype vårt sikkerhetspolitiske samarbeid i
4179 Norden, med Tyskland og andre nærstående land i og utenfor EU.
4180 • Styrke norsk innsats for konfliktløsning og forsoning gjennom nye
4181 fredsinitiativer.
4182 • Støtte aktivt opp om det svensk-tyske Stockholm-initiativet for
4183 atomnedrustning og sammen med likesinnede land bidra til å styrke
4184 ikkespredningsavtalen NPT.
4185 • Bringe det internasjonale våpenkontroll- og nedrustningsarbeidet videre
4186 og ta nødvendige initiativ for å regulere utviklingen av selvstyrte
4187 våpensystemer.
4188

4189 **En varmere verden: klima i utenriks- og utviklingspolitikken**

4190 Global oppvarming og tap av natur er vår tids største utfordring. En mer rettferdig
4191 verden må bygges på ren energi, lavere klimagassutslipp og en bedre forvaltning
4192 av sårbar natur.

4193 Klimaendringene får også sikkerhetspolitiske konsekvenser. De vil påvirke
4194 konfliktmønstre, allianser og styrkeforhold og dermed også betingelsene for
4195 norsk utenrikspolitikk.

4196 Klimaendringene rammer ulikt og urettferdig. Innsatsen for å begrense
4197 klimakrisen og bidra til klimatilpasning er derfor også god utviklingspolitikk.
4198 Sårbar natur som ødelegges, og arter som utryddes, truer livsgrunnlaget på jorda.
4199 I dag er verdenshavene dårlig forvaltet og svakt styrt. Resultatet er overfiske,
4200 forsøpling og forgiftning. Norge som havnasjon bør lede an i arbeidet for en bedre
4201 forvaltning av verdenshavene.

4202 Arbeiderpartiet forutsetter at alle land kutter i egne klimautslipp i tråd med Paris-
4203 målene. Samtidig må det internasjonale samarbeidet om klima og naturtap bli mer
4204 forpliktende. I solidaritet med de som rammes først og hardest av klimaendringer,
4205 vil vi gjøre klima til hovedprioritet i norsk utviklingspolitikk. Energinasjonen Norge
4206 skal ta en internasjonal lederrolle for å støtte fattige land med å ta i bruk ren
4207 energi.

4208 Klimaomstillingen skaper også store internasjonale muligheter for norsk
4209 verdiskaping. Norsk kompetanse kan bli et viktig bidrag i utviklingen av ny,
4210 klimavennlig teknologi. Å fremme norsk næringsliv i utlandet skal være en viktig
4211 oppgave i utenrikspolitikken.

4212 **Arbeiderpartiet vil:**

- 4213 • Gjøre Norge til en pådriver i det internasjonale klimaarbeidet og gjøre klima
4214 og natur til en hovedprioritet i utenriks- og utviklingspolitikken.
4215 • Sørge for at Norge leder an internasjonalt på områder hvor vi har fortrinn,
4216 som i utviklingen av karbonfangst og -lagring, fornybar kraft og elektrisk
4217 skipsfart og i arbeidet for bærekraftige verdenshav.
4218 • Bruke Norges plass i FNs sikkerhetsråd til å sette natur og klima høyere på
4219 dagsorden.
4220 • Gjøre Norge til en sterk pådriver for en ambisiøs internasjonal avtale for å
4221 stanse tap av natur, etter modell av Paris-avtalen for klima.
4222 • Sørge for at tap av natur vektlegges sterkere i våre relasjoner med andre
4223 land, for eksempel i nye handelsavtaler.

- Ta initiativ til å opprette et internasjonalt klimasamarbeid mellom landene som har boreal barskog.

Les mer om ansvarlig forvaltning av Statens pensjonsfond utland i Kapitlet «Statens pensjonsfond utland»

En ny solidaritets- og utviklingspolitikk

Vår utviklingspolitikk er forankret i FNs bærekraftsmål, klimamålene og menneskerettighetene. Utviklingspolitikken skal støtte opp under demokratiske krefter. Vi vil fortsatt bruke én prosent av bruttonasjonalinntekt til internasjonal innsats for å oppnå FNs mål om sosial, økonomisk og miljømessig bærekraft. Vi legger til grunn at målet med utviklingspolitikk er samfunnsendring. Tradisjonell «gavebistand» blir stadig mindre viktig. Norge kan heller ikke gjøre alt alene. Utviklingspolitikk risikerer å bli en oppsamling av gode formål på svært mange områder, uten reelle prioriteringer. Vi må samordne med andre aktører og mer enn i dag styre vår innsats slik at den får størst mulig effekt. Samtidig skal Norge være til å stole på – vi vil respektere inngåtte politiske forpliktelser og demokratiske prioriteringer i mottakerland.

For Arbeiderpartiet er fem områder viktigst for norsk utviklingspolitikk på 2020-tallet:

1. *Kutte utslipp og bevare natur:* Klima- og naturkrisen skal få førsteprioritet i utviklingspolitikken. Vi må forene klima- og utviklingspolitikken og vil prioritere fornybar energi sammen med en revitalisering av regnskogsatsingen og midler til klimatilpasning.
2. *Bekjempe ulikhet:* Hovedveien ut av fattigdom går gjennom bærekraftig økonomisk vekst, jobbskaping i et anstendig arbeidsliv og rettferdig fordeling. Et velfungerende skattesystem og en god offentlig sektor kan levere helse, utdanning og velferd. Vi må unngå bistandsavhengighet.
3. *Gi flere kvinner støtte til å bestemme over egen kropp:* Kvinners rett til selv å bestemme over egen kropp utfordres i stadig flere land. USA under Trump-regjeringen har kuttet drastisk i støtten til prevensjon og familieplanlegging. Når amerikanerne trapper ned, vil vi øke vår innsats og etablere nye allianser.
4. *Stille opp med humanitær nødhjelp:* Norge skal stille opp for å lindre nød etter sykdomsutbrudd og natur- og menneskeskapte katastrofer. Vi vil etablere en solidaritetspott for verdens flyktninger og fordrevne.
5. *Bekjempe smittsomme sykdommer:* Vi trenger kraftigere internasjonalt samarbeid for å håndtere smittsomme sykdommer. Det er avgjørende at vi utvikler, produserer og deler ut vaksiner. Vi trenger også et effektivt internasjonalt samarbeid for å stanse fremveksten av antibiotikaresistente bakterier.

Arbeiderpartiet vil:

- Gjøre ren energi til den viktigste enkeltsatsingen i norsk utviklingspolitikk ved å:
 - Samle norske energiaktører i en koordinert og ambisiøs satsing.
 - Skape allianser og stille krav som utløser investeringer fra andre land og private aktører.

- 4272 ○ Gjøre støtten betinget av at mottakerland stanser utbygging og bruk
- 4273 av kull.
- 4274 ○ Omgjøre programmet «Olje for utvikling» til «Energi for utvikling».
- 4275 • Revitalisere den norske regnskogsatsingen ved å kritisk gjennomgå
- 4276 situasjonen i dagens mottakerland og behovet for støtte til vern av
- 4277 regnskog i nye land.
- 4278 • Bygge opp en solidaritetspott i utviklingsbudsjettet på minst 5 milliarder
- 4279 kroner for å bedre forholdene for mennesker på flukt.
- 4280 • Stille klare og etterprøvbare krav til mottakerne av norsk bistand, også om
- 4281 regelmessig evaluering og dokumentasjon av oppnådde resultater.
- 4282 • Åpne for forsøk med nye metoder og tilnærminger innen humanitær
- 4283 nødhjelp, for eksempel økt bruk av kontantbidrag.
- 4284

4285 **Godt naboskap: Europa og Norden**

4286 Europeiske land er Norges viktigste politiske og økonomiske partnere. Mange av
4287 dem er også våre allierte i NATO. Vi vil stå tydelig opp for verdiene av et åpent og
4288 samarbeidende Europa i en tid hvor autoritære krefter, nasjonalisme og
4289 fremmedfrykt er på fremmarsj.

4290 Våre interesser fremmes best ved å samarbeide med våre europeiske naboer.
4291 Arbeiderpartiet er tilhenger av et sterkt politisk samarbeid i Europa. Ved to
4292 tidligere folkeavstemninger har vi derfor anbefalt å si ja til norsk medlemskap.
4293 Samtidig er det hos oss rom for ulike syn i EU-spørsmålet. Dersom et
4294 medlemskapsspørsmål skulle bli aktuelt, skal det være gjenstand for ny
4295 landsmøtebehandling i Arbeiderpartiet. Uavhengig av tilknytningsform er det i
4296 Norges interesse at EU-samarbeidet lykkes i avgjørende spørsmål som kampen
4297 for ansvarlig klimapolitikk og i forsvaret av demokrati- og rettsstatsprinsipper.

4298 EØS-avtalen har gjennom et kvart århundre i sum tjent Norge godt. Vi har opplevd
4299 høy vekst i sysselsetting og reallønn, stabil lønnsfordeling og sterk vekst i
4300 offentlige tjenester. Samtidig har den store arbeidsinnvandringen til Norge også
4301 ført med seg flere utfordringer, særlig for norsk arbeidsliv.

4302 Vårt naboskap med Russland må være basert på samarbeid og dialog, fasthet og
4303 forutsigbarhet. Vi må stå sammen med våre allierte og europeiske partnere i møte
4304 med brudd på folkeretten. Samtidig må vi føre en aktiv naboskapspolitikk og
4305 særlig hegne om samarbeidet i nord, som har bidratt til lavspenning i
4306 nordområdene, ikke minst folk-til-folk-samarbeidet.

4307 **Arbeiderpartiet vil:**

- 4308 • Utnytte handlingsrommet i EØS-avtalen maksimalt gjennom å medvirke
- 4309 tidlig i beslutningsprosesser og ved å gjennomføre kraftfulle tiltak for et
- 4310 organisert arbeidsliv.
- 4311 • Utvide og fordype det nordiske samarbeidet innen sikkerhetspolitikk,
- 4312 økonomi, teknologi, klimapolitikk og infrastruktur.
- 4313 • Ivareta norske interesser og arbeidsplasser i et nytt avtaleverk med
- 4314 Storbritannia etter EU-utmeldingen og beholde et bredt samarbeid over
- 4315 Nordsjøen.
- 4316 • Bruke vårt fulle medlemskap i Det europeiske sosialdemokratiske partiet
- 4317 (PES) til både å ivareta norske interesser og å fremme vårt syn på Europas
- 4318 utvikling.

4319

4320 **Samarbeid, rettigheter, folkestyre og likestilling under press**

4321 Vår verden står overfor utfordringer ingen land kan løse alene. Arbeiderpartiet vil
4322 arbeide for en regelstyrt og bedre organisert verden. Samtidig har FN-systemet
4323 og andre internasjonale organisasjoner vesentlige svakheter og mangler. Norge
4324 var med på å grunnlegge mange av disse organisasjonene. Nå vil vi ta ansvar for
4325 både å forbedre og forsvare dem.

4326 Arbeiderbevegelsen oppsto som en reaksjon på klassesamfunn hvor det
4327 systematisk ble gjort forskjell på folk. Respekt for alle menneskers
4328 grunnleggende rettigheter ligger til grunn for vårt internasjonale engasjement. Vi
4329 vil jobbe mot innskrenkning av menneskerettighetene og kjempe mot folkeretts-
4330 og menneskerettsbrudd uansett hvor de måtte finne sted. De siste årene har
4331 demokratiet i verden vært i tilbakegang. Også i Europa utfordres og trues
4332 grunnleggende demokratiske og rettstatsverdier. I mange land settes særlig frie
4333 medier og uavhengige domstoler under press.

4334 En rettferdig verden er også en likestilt verden. Kvinners aktive deltakelse i
4335 samfunnet skaper utvikling og vekst. Verden over blir likestilling sakte, men
4336 sikkert mer ukontroversielt. Likevel skyller det en konservativ bølge over verden
4337 med mål om å innskrenke kvinners rett til å bestemme over egen kropp. Vi vil
4338 gjøre styrking av kvinners rett til selv å bestemme over egen kropp til
4339 hovedsaken i vårt internasjonale likestillingsarbeid.

4340 **Arbeiderpartiet vil:**

- 4341 • Ta nye initiativer for å videreutvikle havretten og øvrig internasjonal
4342 folkerett.
- 4343 • Bruke medlemskapet i FNs sikkerhetsråd i 2021–22 til å forsterke
4344 folkeretten, løfte klima- og naturspørsmål og beskytte sivile og barns
4345 rettigheter i krig og konflikt.
- 4346 • Være en pådriver for reform av FN og gjøre FN-systemet sterkere, mer
4347 effektivt og representativt.
- 4348 • Arbeide for nordisk samordning og en tydeligere nordisk stemme i FN og
4349 samtidig søke samarbeid med nye land i andre deler av verden for å
4350 videreutvikle FN-systemet og en regelstyrt verdensorden.
- 4351 • Styrke arbeidstakerrettigheter globalt gjennom vår utenriks-, handels- og
4352 utviklingspolitikk og sikre gjennomføring av kjernekonvensjonene til den
4353 internasjonale arbeidsorganisasjonen ILO.
- 4354 • Øke Norges kapasitet til å straffeforfølge alvorlige forbrytelser mot
4355 menneskeheten, folkemord og krigsforbrytelser.
- 4356 • Styrke demokratiets stilling i verden gjennom å støtte opp under frie
4357 medier og uavhengige domstoler.
- 4358 • Arbeide internasjonalt for å bekjempe forfølgelse og diskriminering av
4359 mennesker basert på seksuell legning.
- 4360 • Bruke utviklingspolitikken til å bygge bærekraftige demokratier ved å
4361 støtte demokratiske krefter som fagbevegelse og øvrig sivilsamfunn.
- 4362

4363 **Skape og dele: handel, kapitalflyt, skatt og økonomisk samarbeid**

4364 Et åpent og regulert handelssystem skaper forutsigbarhet og er en forutsetning
4365 for rettferdig handel. Verdens handelsorganisasjon (WTO) må spille en sentral

4366 rolle i å sette rammer for verdenshandelen. Regionale og flernasjonale
4367 handelsavtaler må sikre grunnleggende standarder og rettigheter, klima- og
4368 miljøhensyn og arbeidstakerrettigheter.

4369 Vi ser at verdens økonomiske tyngdepunkt flytter seg øst- og sørover. En åpen
4370 verdenshandel har bidratt til at millioner av mennesker har kommet ut av
4371 fattigdom. Samtidig fører handel og kapitalflyt til nye samfunnsutfordringer.
4372 Forskjeller i inntekt og velstand øker. De siste årene har også gjeldsbyrden til
4373 mange utviklingsland økt dramatisk. Til tross for fremskritt for internasjonalt
4374 skattesamarbeid blir stadig større verdier plassert i skatteparadiser.
4375 Skatteunndragelse svekker tilliten til skattesystemet i et land, fører til urettferdig
4376 konkurranse mellom bedrifter, høyere skattebelastning for folk og dårligere evne
4377 til å finansiere velferd.

4378 En regelstyrt handel er en motvekt til at den sterkestes rett og kapitalkreftene får
4379 råde fritt. Et langt sterkere internasjonalt samarbeid må til for å forebygge og
4380 avdekke skatteunndragelse. Et økt skattegrunnlag er også en forutsetning for å
4381 stabilisere sårbare stater og gjøre utviklingsland uavhengige av bistand.

4382 **Arbeiderpartiet vil:**

- 4383 • Sørge for at Norge inntar en ledende rolle i det internasjonale arbeidet for å
- 4384 bekjempe ulovlig kapitalflyt og skatteunndragelse.
- 4385 • Styrke bærekraftige skattesystemer og drive institusjonsbygging gjennom
- 4386 «Skatt for utvikling»-programmet.
- 4387 • Arbeide for en internasjonal konvensjon om økonomisk åpenhet.
- 4388 • Forsvare prinsippet om et regelstyrt handelssystem og WTOs avgjørende
- 4389 rolle for å sikre rettferdig handel mellom land.
- 4390 • Arbeide for at flernasjonale handelsavtaler tar inn grunnleggende
- 4391 standarder og rettigheter, basert på ILOs kjernekonvensjoner, som også
- 4392 kan bygges inn i globale handelsavtaler i regi av WTO.
- 4393 • Støtte opp om etableringen av internasjonale mekanismer for effektiv og
- 4394 rettferdig håndtering av statlige gjeldskriser.

4395

4396 **Forsvar: Vårt felles forsvar**

4397 Forsvaret skal ivareta Norges sikkerhet, trygghet og handlefrihet, våre interesser
4398 og verdier. Basert på NATO-alliansen skal Forsvaret avskrekke og forebygge krig
4399 og konflikt.

4400 Det sikkerhetspolitiske landskapet rundt oss er i endring og har blitt mer
4401 uforutsigbart. Samtidig veves de nordiske landene stadig tettere sammen
4402 sikkerhetspolitisk. Verden er inne i en teknologisk revolusjon med store
4403 konsekvenser for både vårt eget forsvar og trusselbildet vi står overfor. Norge
4404 utsettes allerede for daglige trusler i det digitale rom. Selvstyrte våpen, kunstig
4405 intelligens, posisjoneringsteknologi, nye materialer og biologiske og medisinske
4406 gjennombrudd vil kunne forandre kriger og konflikters vesen.

4407 For å kunne håndtere nye og mer sammensatte trusler trenger Norge et sterkt
4408 forsvar, moderne utrustet og med høykompetent personell. Vi må styrke
4409 Forsvarets evne til å håndheve norsk råderett i hele vårt territorium til lands og til
4410 havs. Vi skal bidra til lavspenning i våre nærområder ved å opptre tydelig,
4411 forutsigbart og beroligende. Arbeiderpartiet mener det fremdeles er ubrukte
4412 muligheter i et nordisk forsvarssamarbeid som et tillegg til NATO-alliansen. Vi vil
4413 bidra til flere nordiske fellesøvelser i våre nærområder.

4414 Det er spesielt viktig at Forsvaret er i stand til å løse utfordringer Norge kan stå
4415 overfor i nordområdene. Arbeiderpartiet vil styrke forsvarsevnen og den militære
4416 tilstedeværelsen i Nord-Norge. Samtidig må Forsvaret også kunne bidra i felles
4417 innsats for internasjonal fred og sikkerhet.

4418 Menneskene er Forsvarets viktigste kapasitet og ressurs. Det er viktig for
4419 Arbeiderpartiet at de forsvarsansatte har gode rammevilkår. Samtidig trenger
4420 Forsvaret flere folk. De neste årene er det nødvendig med en betydelig
4421 bemanningsøkning i de operative avdelingene for å forbedre Forsvarets
4422 reaksjonsevne og utholdenhet. Arbeiderpartiet ønsker et forsvar basert på
4423 verneplikten. Vi skal anerkjenne våre veteraners innsats for landet i internasjonal
4424 tjeneste og sørge for god helsemessig og sosial oppfølging før, under og etter
4425 tjeneste.

4426 Arbeiderpartiet sier nei til omfattende privatisering av Forsvarets
4427 støttefunksjoner. På enkeltområder kan samarbeid med private aktører være
4428 fornuftig, forutsatt at det reelt spares penger, og at samarbeidet ivaretar
4429 Forsvarets behov for intern kompetanse og beredskapsevne, spesielt i krise og
4430 krig.

4431 **Arbeiderpartiet vil:**

- 4432 • Øke Norges totale forsvarsevne ved å styrke og videreutvikle vårt eget
- 4433 nasjonale forsvar, NATO-alliansen og samarbeid med enkeltallierte.
- 4434 • Forsterke og fordype nordisk sikkerhets- og forsvarspolitisk samarbeid
- 4435 som et tillegg til NATO-alliansen.
- 4436 • Gjennomføre en ambisiøs opptrappingsplan for antall ansatte og
- 4437 vernepliktige i Forsvarets operative ledd.

- 4438 • Fortsette moderniseringen av Forsvaret med relevante og gjensidig
4439 forsterkende kapasiteter innen land-, sjø- og luftmakt og i det digitale rom.
- 4440 • Styrke forsvarsevnen i Nord-Norge med relevante bidrag fra alle
4441 forsvarsgrener.
- 4442 • Slutte opp om NATOs toprosentmål og være en pådriver for langsiktig
4443 balanse mellom Forsvarets oppgaver, struktur og økonomiske rammer.
- 4444 • Satse spesielt på å utvikle Hæren til en moderne, mobil og slagkraftig
4445 landmilitær styrke, inkludert egen helikopterstøtte. Heimevernet må
4446 tilføres flere ressurser til bedre utstyr og mer trening.
- 4447 • Fortsette å stille krav om effektivisering i forsvarssektoren, men måltallene
4448 skal være håndfaste, og Forsvaret skal selv få bruke frigjorte midler.
- 4449 • Videreutvikle forsvarssektorens samlede innsats mot trusler fra det digitale
4450 rom, og iverksette særskilte tiltak for at Forsvaret kan rekruttere og
4451 beholde personell med digital kompetanse.
- 4452 • Legge til rette for et tettere samarbeid mellom Forsvaret og samfunnet for
4453 øvrig for å styrke både forsvarsevnen og vår totale samfunnsberedskap.
- 4454 • Sørge for at renholdet i hele forsvarssektoren igjen organiseres i
4455 Forsvarets egen regi.
- 4456 • Ta bedre vare på våre veteraner før, under og etter tjeneste, med spesiell
4457 vekt på helsemessig og sosial oppfølging, økonomisk sikkerhet og
4458 pårørende.
- 4459 • Etablere en fast praksis med uavhengige evalueringer av større militære
4460 utenlandsoppdrag for å lære og bidra til mest mulig åpenhet.
- 4461

